

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLOVENISTIKO
ODDELEK ZA PRIMERJALNO KNJIŽEVNOST IN LITERARNO TEORIJO

ANAMARIJA ZORČ

Medkulturnost v mladinski književnosti

Magistrsko delo

Mentorici:

red. prof. dr. Mateja Pezdirc Bartol

red. prof. dr. Vanesa Matajc

Študijski program:

Slovenistika – D-PED

Primerjalna književnost in literarna
teorija – D-PED

Ljubljana, 2019

Zahvala

Zahvaljujem se mentoricama red. prof. dr. Vanesi Matajc in red. prof. dr. Mateji Pezdirc Bartol, ki sta me sprejeli pod mentorstvo ter mi s strokovno pomočjo pomagali pri pisanju magistrske naloge.

Izvleček

Medkulturnost v mladinski književnosti

V svojem delu se posvečam mladinskim problemskim romanom, ki na različne načine prikazujejo problematike v zvezi s stikom različnih kultur. Rdeča nit analize je iskanje poti, ki iz nasilja, nestrpnosti med različnimi kulturami vodijo v medkulturni dialog, v harmonično bivanje med ljudmi, ki so si med seboj različni glede na kulturo, raso ter vero. V delu je obravnavanih deset romanov tako domačih kot tudi tujih avtorjev, ki na najrazličnejše načine odstirajo stereotype in predsodke do drugačnosti ter mladega bralca nagovarjajo v duhu strpnosti. To dosegajo s posebno strukturiranostjo literarnega dela. Čeprav je za mladinske romane značilno, da v njih prevladujejo prvoosebni pripovedovalci, se pokaže, da je za prikaz drugačnosti ustreznejša izbira tretjeosebni. Poudarek je na sklepanju dialogov med avtorji in bralci, med literarnimi osebami in bralci ter med literarnimi osebami samimi. Izpostavljena je empatija, vživljanje v literarne osebe. Avtorji svoja umetniška besedila napišejo tako, da se bralec zaveda, da se problematike, o katerih bere, lahko zgodijo povsod, kjer ni možnosti za medkulturni dialog. Nakazujejo mu poti do harmoničnega življenja v slogi z drugimi ljudmi. Pri tem uporabljajo številne simbole, metafore, menjave dogajalnih časov in prostorov, ironične prikaze. Konci romanov so zelo različni. V nekaterih možnosti za sklepanje medkulturnega dialoga ni (npr. v romanu *Sanjati Palestino*), drugi so veliko spodbudnejši in bralcu podajajo sporočilo, da so prijateljski odnosi, tople vezi z drugimi nekaj najpomembnejšega v življenju. Najkompleksnejši konci pa bralca puščajo na križišču številnih vprašanj, ki se nanašajo na to, kako bi on sam ravnal v dani situaciji, da bi bilo njegovo ravnanje čim bolj etično.

Ključne besede: mladinska književnost, mladinski problemski roman, večkulturnost in medkulturnost, etika v literaturi, medkulturni dialog, Ghazi Randa, Gleeson Libby, Kodrič Filipić Neli, Unenge Johan, X Gombač Žiga, Geda Fabio, Koritnik Ana, McKay Sharon E., Vidmar Janja, Gleitzman Morris

Abstract

Interculturality in Youth Literature

My work focuses on youth problem novels, which in various ways show the problems related to the contact of different cultures. The red thread of the analysis is the search for a way leading away from the violence and intolerance, and towards an intercultural dialogue, a harmonious coexistence of people who are different in culture, race, and religion. The book deals with ten novels, written by both domestic and foreign authors who, in a wide variety of ways, remove stereotypes and prejudices towards differences, as well as address the young reader in the spirit of tolerance. They achieve this with special structuring of the literary work. Even though the first-person narrative is typical for youth novels, it is shown that the third-person narrative is more appropriate for the portrayal of differences. The emphasis is on the dialogue between the authors and the readers, between the characters and the readers, and among the characters themselves. The focus is on empathy – empathizing with literary figures. The authors write their works in such a way that the reader is aware that the issues they are reading about can happen anywhere, where there is no chance for intercultural dialogue. They show a way towards the harmonious coexistence of people. For this, they use numerous symbols, metaphors, change of time and space, ironic portrayals. The endings of the novels are different. In some (for example in the novel *Dreaming of Palestine*) the intercultural dialogue is not possible, but others are much more encouraging and hand the reader a message that friendships and warm connections with others are some of the most important things in life. The most complex endings leave the reader at the crossroads of a number of questions that relate to how they would behave in a given situation in order to make their behavior as ethical as possible.

Keywords: youth literature, youth problem novel, multiculturalism and interculturality, ethics in literature, intercultural dialogue, Ghazi Randa, Gleeson Libby, Kodrič Filipić Neli, Unenge Johan, X Gombač Žiga, Geda Fabio, Koritnik Ana, McKay Sharon E., Vidmar Janja, Gleitzman Morris

Vsebina

1 UVOD	5
2 MLADINSKA KNJIŽEVNOST	8
2.1 O pojmu mladinska književnost	8
2.2 Mladinski roman.....	11
2.3.1 Socialno-psihološki mladinski roman.....	12
2.3.2 Mladinski problemski roman	13
2.3.1.1 Tipi mladinskega problemskega romana.....	15
2.3.1.2 Teme mladinskih problemskih romanov.....	15
3 VEČKULTURNOST IN MEDKULTURNOST	17
3.1 Opredelitev pojmov v zvezi z večkulturnostjo	17
3.1.1 Kultura	17
3.1.2 Rasa.....	19
3.1.3 Etnija	19
3.1.4 Etnocentrizem	20
3.1.5 Identiteta	20
3.2 Opredelitev pojmov večkulturnost (multikulturnost) in večkulturalizem (multukulturalizem)	22
3.3 Opredelitev pojma medkulturnost	24
3.3.1 Medkulturno učenje in medkulturni dialog.....	26
3.3.2 Stereotipi in predsodki	28
3.4 Medkulturna literarna hermenevtika	30
3.5 Medkulturna mladinska književnost.....	31
3.6 Etika in literatura	33
4 ANALIZA MLADINSKIH ROMANOV TER ISKANJE POTI DO USPEŠNEGA MEDKULTURNEGA DIALOGA	37
4.1 Metodologija raziskovanja	37
4.2 Piročniki za branje kakovostnih mladinskih knjig	39
4.3 Izbor mladinskih romanov z različnimi problematikami	41
4.4 Romani s problematiko nasilja, nestrpnosti in diskriminacije.....	43
4.4.1 Randa Ghazi: <i>Sanjati Palestino</i>	43
4.4.2 Libby Gleeson: <i>Mahtabina zgodba</i>	46
4.4.3 Neli Kodrič Filipić: <i>Na drugi strani</i>	48
4.5 Romani s problematiko begunstva	50
4.5.1 Johan Unenge: <i>Moje vzporedno življenje</i>	50
4.5.2 Žiga X Gombač: <i>NK Svoboda</i>	55
4.5.3 Fabio Geda: <i>V morju so krokodili</i>	57

4.5.4 Ana Koritnik: <i>Beysonova in Yarina usoda</i>	59
4.6 Roman s problematiko islamofobije	60
4.6.1 Sharon E. McKay: <i>Nevihta nad Kandaharjem</i>	60
4.7 Roman s problematiko romofobije	62
4.7.1 O romofobiji in njenem pojavu v mladinski književnosti	62
4.7.2 Janja Vidmar: <i>Kebarie</i>	63
4.8 Roman s problematiko antisemitizma	66
4.8.1 O antisemitizmu	66
4.8.2 Tematizacija holokavsta v mladinski literaturi	67
4.8.3 Morris Gleitzman: <i>Nekoč</i>	68
5 SKLEP	72
6 POVZETEK	81
7 VIRI IN LITARATURA	83

1 UVOD

V svojem delu se bom posvetila književnosti, ki je pisana za poseben krog bralcev – to je mladinska književnost, po kateri posegajo otroci in najstniki do starostne meje 18-ih let. Avtorji, ki pišejo knjige za mladino, si prizadevajo, da bi se preko svojih literarnih del čim bolj približali mlademu bralcu. Tako obravnavajo najrazličnejše teme, s katerimi bi pritegnili pozornost širokega kroga naslovnikov. Pri mladinski književnosti gre lahko za žanr fantastike, ki je med mladimi bralci še posebej priljubljen ali pa za resničnostno prozo, ki se približa njihovemu realnemu življenju in katere snov avtorji črpajo iz stvarnosti. V resničnostni prozi so največkrat zajete teme, s katerimi se srečujejo najstniki v dobi odraščanja – to so npr. problematike psihičnih bolezni, nasilja, seksualnosti, iskanja spolne identitete, odnosov s starši ...

Na začetku bom predstavila definicijo pojma mladinska književnost. Ker gre za književnost, ki zajema širok spekter raznih proznih zvrsti in žanrov, bodo le-ti natančneje razvrščeni in opredeljeni. Mladinska dela, ki vsebujejo teme in motive iz resničnega življenja, Dragica Haramija označi s poimenovanjem socialno-psihološki mladinski roman, literarna komparativistka Gaja Kos pa mladinski problemski roman. Kosova v svoji doktorski disertaciji z naslovom *Mladinski problemski roman* loči enajst osrednjih tematskih sklopov, ki se med seboj pogosto tudi prepletajo. To so: smrt in samomor (poskus samomora), psihične motnje, fizična hendikepiranost, iskanje spolne identitete, mladostniki brez staršev, odvisnost, bolezni, nezaželena najstniška nosečnost in najstniško starševstvo, delikventnost ter rasna nestrpnost in politični problemi.

Ukvarjala se bom s trenutno zelo aktualno tematiko stika med različnimi kulturami, posledično pa tudi z rasno nestrpnostjo in s političnimi problemi. S pomočjo analize romanov bom iskala poti, ki iz nasilja, nestrpnosti med različnimi kulturami vodijo v medkulturnost, sožitje med pripadniki različnih kultur ter v pristen medkulturni dialog. Pri tem bodo najprej opredeljeni naslednji pojmi: kultura, rasa, etnija, identiteta, večkulturnost in večkulturalizem, medkulturnost ter medkulturni dialog. Predstavljeno bo tudi razmerje med stereotipi in predsodki, ki nastanejo zaradi nepoznavanja drugačnosti. Posebej bodo opredeljene problematike, ki nastajajo ob stiku različnih kultur ali religij. To so: diskriminacija, rasizem, ksenofobija, nestrpnost, antisemitizem, romofobija ter islamofobija.

Ker bo pri vsakem romanu poudarek na etični noti, ki jo v besedilo vpleta avtor, bom predstavila razprave o etiki v literaturi, ki so povzete v delu Toma Virka z naslovom *Etični obrat v literarni vedi*¹. O etiki v mladinski literaturi razpravlja tudi Vanesa Matajč v članku z naslovom *Etična razsežnost v sodobni mladinski književnosti: pomen razlike med trivialno in umetniško literaturo*. Razliko med trivialno in umetniško literaturo ponazori na primeru mladinskega romana Fabia Gede *V morju so krokodili*.

V drugem delu naloge bom analizirala deset izbranih mladinskih romanov slovenskih in tujih avtorjev, v katerih prihaja do stikov različnih kultur. Zanimalo me bo, ali so stiki pozitivni ali negativni ter kako posamezni literarni liki kot predstavniki neke kulture delujejo do predstavnikov drugih kultur. Ugotavljala bom, kaj avtorji sporočajo mlademu bralcu, kako ga napeljujejo k razmišljanju o strpnosti in iskanju poti do uspešnega medkulturnega dialoga. Pri izbiri ustreznih mladinskih romanov si bom pomagala s *Priročniki za branje kakovostnih mladinskih knjig* od leta 2000 do 2017. Pozorna bom na naslednje ključne besede: večkulturnost, medkulturnost, nasilje, nestrpnost, diskriminacija, vojna, begunci, priseljenci ...

Romane bom razdelila glede na to, katere vrste problematike lahko v njih zasledimo:

- nasilje, nestrpnost in diskriminacija (vojne med kulturami, nesoglasja, rasna nestrpnost, diskriminacija na podlagi različnih ras)
- begunstvo
- islamofobija
- romofobija
- antisemitizem

Ob obravnavi romanov bom vsakemu naprej določila pripovedovalca, dogajalni čas, kraj in osrednjo temo ter v njem poiskala motive, ki se nanašajo na dano problematiko. Posebno pozornost bom namenila karakterizaciji literarnih likov, predvsem se bom posvetila glavnim, opazovala bom avtorjev pogled nanje in preučevala njihovo razmerje do stranskih likov. Največji poudarek pa bo na razmerju avtorja do njegovega naslovnika. Razmišljala bom o tem, kaj želi avtor sporočiti mlademu bralcu, na kakšen način dojemanja, razmišljanja in vrednotenja ga napeljuje ter kako v svojem besedilu vzpostavlja etično razsežnost.

¹ Etični obrat v literarni vedi se pojavi po letu 1990 v ameriških akademskih krogih. O njem piše Tomo Virk, ki v svojem delu razpravlja o razmerju med literaturo in etiko, pri tem pa se opira na številne filozofe in literarne teoretike, kot so E. Levinas, J. Derrida, M. Nussbaum, W. Booth itd.

Umetniško delo se od trivialnega loči glede na to ali brezproblemsko potrjuje norme ali bralca sooča s konkretnimi situacijami, intenzivira etično razsežnost. Mladostniki v dobi odraščanja spoznavajo različne moralne drže, učijo se kritičnega opredeljevanja, odpira se jim lasten pogled na svet. Pri branju vsakega od literarnih del, ki jih bom obravnavala, si bralec lahko zastavi osnovno etično vprašanje »*Kako bi jaz ravnal?*«. Najsodobnejša etična problematika je vprašanje odgovornosti do drugega (v primeru mladostnikov odgovornost do staršev, prijateljev). Martha Nussbaum, ena od utemeljiteljic etičnega obrata v literaturi, je prepričana, da je z etičnimi problemi potrebno povezovati tudi literarna dela, saj se v njih nazorno kažejo številna vprašanja. Mladi bralec se tako preko literarne empatije, vživljanja v literarni lik, s pomočjo domišljije in preko čustvovanja dotakne globokih etično-moralnih vprašanj, s katerimi se v vsakdanjem življenju sicer ne bi. Pri tem mu lahko pomaga literarna umetnina, ki ga s svojo posebno formo vpelje v drugačen svet ter mu ga približa.

Analizo vsakega izmed romanov bom zaokrožila tudi z lastno interpretacijo. Ugotavljala bom, kakšne rešitve dane problematike nam ponujajo različni mladinski romani. Osredotočila se bom na to, ali je dana problematika na koncu zares razrešena ali morda ravno odprti konci puščajo prostor za nadaljnji dialog, ki le še potrjuje kompleksnost pojma medkulturnost.

2 MLADINSKA KNJIŽEVNOST

2.1 O pojmu mladinska književnost

S teorijo mladinske književnosti se na Slovenskem ukvarjajo naslednji strokovnjaki s področja literarne vede: Milena Mileva Blažić, Igor Saksida, Mateja Pezdirc Bartol, Dragica Haramija in Gaja Kos. V mednarodnem prostoru pa sta posebej vplivni švedska profesorica primerjalne književnosti Maria Nikolajeva in izraelska teoretičarka Zohar Shavit. Poglavitna razlika med proučevanjem mladinske književnosti pri slovenskih in tujih teoretikih je ta, da svetovni teoretiki vso mladinsko književnost označujejo s terminom otroška književnost, pri tem pa merijo tudi na književnost za starejše otroke, najstnike, medtem ko na Slovenskem pod pojmom mladinska književnost lahko razumemo književnost, ki je namenjena otrokom ali pa starejšim mladostnikom. Slovenski literarni teoretik Igor Saksida v zvezi z vprašanjem o poimenovanju mladinska ali otroška književnost ugotavlja, da se na slovensko-hrvaškem prostoru uporablja predvsem poimenovanje mladinska književnost, na ostalem pa otroška. (Saksida 1994: 43) Vendar pa se tuji teoretiki kljub naslovnemu terminu otroška književnost ukvarjajo tudi z najstniško. Gaja Kos to ponazori s primeri naslovov številnih tujih monografij: *Aesthetic Approaches to Children's Literature* Marie Nikolajeve, *International Companion Encyclopedia of Children's Literature*, katere urednik je Peter Hunt, *The Pleasures of Children's Literature* Perryja Nodelmana, *Kinderliteratur, Kanonbildung und literarische Wartung* Bettine Kümmering. Za mladinsko književnost se na tujem uporabljajo različni izrazi: v angleščini »juvenile literature« (znotraj nje v zvezi s prozo raziskovalci najpogosteje govorijo o »teenage fiction«, »young adult fiction« ali »adolescent fiction), v nemščini »Jugendliteratur«, v italijanščini »letteratura giovanile«, v hrvaščini »omladinska književnost« ali »književnost za mladež«. (Kos 2013: 4)

Ena glavnih skupnih točk v zvezi z razpravljanjem o mladinski književnosti je razprava o njenem položaju, ki ga v primerjavi s književnostjo za odrasle vsi označijo kot podrejenega. O podrejenem statusu otroške književnosti v okviru literarnega polisistema razpravlja izraelska teoretičarka Zohar Shavit v svojem delu *Poetika otroške književnosti (Poetics of children's Literature)*. Književnost, ki je namenjena mladim, naj bi imela enak položaj, kot ga ima nekanonizirana književnost za odrasle. Skupne točke, ki jih ima s književnostjo, ki je namenjena odraslim bralcem, pa so naslednje: ločevanje glede na literarno zvrst, tematiko in glede na

naslovnika. (Shavit 2016: 1551) Splošno znano je dejstvo, da so mladinsko književnost vse od njenega nastanka priznavali kot manjvredno. Shavitova vzrok za podrejen položaj otroške književnosti vidi v tem, da ne sodi na področje književnosti, ampak na področje pedagogike.

»Njena povezava z izobraževalnim sistemom ni posledica prenosa literarnih standardov, temveč družbeno uzakonjenih pravil in motivov, ki so igrali pomembno vlogo pri razvoju otroške književnosti ter so zakoličili izobraževalni sistem kot najpomembnejši referenčni okvir za otroško književnost.« (prav tam 1553)

Med slovenskimi strokovnjaki s področja literarne vede podrejen položaj mladinske književnosti poudarja Marjana Kobe, ki ugotavlja, da se v optiki literarne teorije pojavi šele v drugi polovici petdesetih let. (Kobe 1987: 7) Tudi Kobe zapiše, da se je mladinska književnost sprva obravnavala v okvirih pedagogike. Nato pa se pozornost usmerja od pedagoškega vidika k pisanju knjig za mladino. V središče se vedno bolj postavlja mladega bralca kot sprejemnika literarnih besedil. Na Slovenskem se v petdesetih in šestdesetih letih razvija založba, ki je tudi glavni pogoj za razvoj mladinske književnosti, to je Mladinska knjiga v Ljubljani. Natančnejše opredeljevanje temeljnih pojmov mladinske književnosti poteka leta 1969, ko v Novem Sadu organizirajo Zmajeve dečje igre, na katerem pomembna razmišljanja o teoriji mladinske književnosti predstavijo B. Paternu, M. Kramberger in F. Forsterič. (Kobe 1987: 19–20)

Pri obravnavah mladinske književnosti je pomembno to, »da mladinska književnost kot celota ni predmet raziskovanja samo oziroma predvsem z vidika estetske sporočilnosti, marveč v veliki meri tudi glede na njen spoznavni, idejni in družbeni pomen za mladega bralca v procesu njegove socializacije.« (Kobe 1987: 16) Marjana Kobe v zvezi z razmerjem med mladinsko književnostjo in književnostjo za odrasle posebej poudari determinanto, ki mladinsko književnost uvršča v književnost kot celoto, to je pestrost literarnih zvrsti in oblik. »Prvi vidik pri obravnavanju mladinske književnosti je torej zavest o njeni vključenosti v književnost kot celoto. Drugi, nič manj pomemben vidik pa je osvetlitev njenih posebnosti.« (Kobe 1987: 22)

Definiciji pojma mladinska književnost se na Slovenskem zelo natančno posveti Igor Saksida. Jedro besedne zveze mladinska književnost je književnost, posebnost pa je njen prilastek mladinska »[...] ki vnaša v pojem dimenzijo bralca/sprejemnika.« (Saksida 1994: 42) Iz levega prilastka besedne zveze je takoj razvidno, da imamo pred seboj posebno vrsto književnosti, ki je namenjena specifičnemu naslovniku – mlademu bralcu. »Mladinska književnost je pojmovana kot nadpomenka za otroško in/ali mladinsko književnost in govori o mladem bralcu

od rojstva do 15. oziroma 18. leta starosti, predvsem je mišljen predšolski in osnovnošolski bralec.«(Blažić 2007: 40)

Področje, na katerem se mladinska književnost še najbolj približa nemladinski, je metodologija literarne vede »[...] saj so vprašanja metod, njihove delitve, konteksta ter predmeta skupna teoriji prve in druge.« (prav tam 16) Pri tem v zvezi z mladinsko književnostjo preučujemo različne pristope k njej glede na to, kam je usmerjen avtor. Obravnave se usmerjajo na tri različne skupine: na avtorja, na literarno delo in na bralca. Najbolj znano slovensko literarnoteoretsko delo, ki obravnava mladega bralca kot tretji predmetni segment, je delo Jožeta Pogačnika z naslovom *Slovenska otroška književnost*. Že na začetku samega dela Pogačnik trdi, da mladinske književnosti ne moremo obravnavati ločeno od nemladinske, od nje se namreč loči le glede na vrednote. Ena osrednjih ugotovitev je tudi ta, da v mladinski književnosti prevladuje estetska funkcija, ki ji sledita spoznavna in etična. (prav tam 37) V svojem delu se bom natančneje posvetila etični funkciji. Pomembno bo predvsem to, kako ter preko katerih elementov romani nagovarjajo mladega bralca, kako vplivajo na njegovo razmišljanje, dojetje sebe v razmerju do sveta ter na njegovo vrednotenje. Poglavitnega pomena bo razmerje mladega bralca do zunajliterarne stvarnosti. Poudarek bo na razmišljanju, opredeljevanju do drugačnosti, strpnosti in sprejemanju različnih kultur. Vendar pa Janko Kos poudarja, da so otroku nekatera globlja vprašanja (filozofska, moralna, politična, verska) še preveč tuja, zanj zapletena. Tudi v tem se kaže bistvena razlika med mladinsko in nemladinsko književnostjo, kar Saksida ponazori s primerjavo dveh del: *Moj dežnik je lahko balon* Ele Peroci in *April* Mire Mihelič. V prvem delu je jedro etične komponente v protagonistkinem razmerju do okolice. Etična komponenta se najbolj izrazito kaže v njenem odnosu do otrok. Poudarjen je tudi sam avtoričin odnos do literarne junakinje, opisano je njeno razmerje do staršev. V delu Mire Mihelič pa lahko takoj opazimo, da gre v primerjavi z mladinskim delom za globlja etična vprašanja, kot so odnos do naroda ali razmišljanje o malomeščanskih vrednotah. Avtorica bralcu pušča prosto pot, da sam razmišlja o razmerju do sveta, pojmuje dobro in slabo, označi dejanja kot pozitivna ali negativna. (prav tam 67) Ob primerjavi obeh del pridemo do sklepa, da se mladinska književnost »[...] glede na etično razsežnost od nemladinske loči po manjši kompleksnosti razmerja med vrednotami v bralcu in vrednotami zunaj njega.« (prav tam 66)

2.2 Mladinski roman

Mladinska proza je obširen pojem, ki zajema širok spekter najrazličnejših proznih vrst in žanrov. Delimo jo na kratke in dolge prozne vrste. Kratke zaobjemajo pravljice, povedke, basni, bajke, kratke realistične zgodbe in kratke fantastične pripovedi. Med dolge prozne vrste pa sodijo fantastične pripovedi, realistične pripovedi, realistični in fantastični mladinski romani. (Haramija 2005: 27) Pri obravnavi pojmov mladinska književnost in mladinski roman se teoretičarka Gaja Kos posebej zaustavi predvsem pri terminu roman. »[...] ta namreč vase lahko zajema več kategorij, pri čemer imam v mislih najprej bralce različnih starostnih stopenj.« (Kos 2013: 7) Kot prvi, a predvsem bolj ohlapno formalni določili romana Kosova določi njegov obseg in epskost. V svoji nalogi se bom posvetila predvsem dolgim proznim vrstam, konkretnije realističnim mladinskim romanom, po katerih posegajo predvsem najstniki po 12. letu starosti, oz. učenci v zadnji triadi osnovne šole. »Tako je potrebno opozoriti, da ne sodijo vsa književna dela, namenjena najstnikom, hkrati med mladinske romane, temveč je to oznaka za majhen del mladinske književnosti.« (Haramija 2007: 33)

Mladinska proza je zelo raznolika predvsem v naboru tem, ki jih avtorji opisujejo. Dela, ki so namenjena ciljni skupini najstnikov, se bralcem zelo približajo ravno z obravnavo tem, ki so aktualna v njihovem realnem življenju. Pri tem se avtorji zelo konkretno, že skoraj hladnokrvno lotevajo realnih problemov našega vsakdana. Mladega bralca ne zavijajo v vato, ampak ga takoj postavijo pred najrazličnejše vrste problematik, s katerimi se najstnik morda tudi zares sooča v realnem življenju. Najpogostejši problemi, s katerimi se srečujejo ljudje ob prehodu iz otroške v zrelo dobo, so: iskanje spolne identitete, psihične in fizične bolezni, duševne stiske, nezaželena nosečnost, problemi v ožjem družinskem krogu, nesoglasja s starši, smrt in samomor, iskanje mesta v družbenem sistemu, alkoholizem in droge, različne oblike diskriminacije. Le-teh se mladinska realistična proza natančneje dotika. Njeni avtorji se želijo čim uspešneje približati bralcu, ga nagovoriti. Pri tem igra pomembno vlogo literarna empatija, vživljanje v literarno osebo. Bralec se v procesu branja lahko identificira z različnimi literarnimi liki in se preko branja knjige česa nauči. Da pa bi se lahko poistovetil predvsem z glavnim literarnim junakom, je le-ta precej natančno opisan. V večini primerov gre za lik v pubertetnem obdobju, ki se nahaja v konkretno določljivem književnem času in prostoru. Glavni literarni lik je pogosto hkrati tudi prvoosebni pripovedovalec, kar še dodatno podkrepi bralčevo vživljanje v njegovo zgodbo.

Glede na snovi in motive v mladinskem romanu Dragica Haramija (2007: 33) loči štiri žanre:

- avanturistični mladinski roman
- ljubezenski mladinski roman
- socialno-psihološki mladinski roman
- roman »v kavbojkah« ali jeans roman

2.3.1 Socialno-psihološki mladinski roman

V svoji nalogi se bom konkretnije posvetila obravnavi socialno-psiholoških mladinskih romanov, ki nam zastavljajo širša, resna družbena vprašanja. Razkrivajo bolj ali manj temne plati našega vsakdana. Uvajajo teme, ki rušijo horizont pričakovanja mladega bralca in delujejo potujitveno. Bralca postavijo pred ogledalo, v katerem lahko vidi različne oblike drugačnosti. Tako se npr. dotikajo vprašanj o istospolnosti, mlademu bralcu prikazujejo življenje sovrstnika, ki je morda invalidna oseba itd.

Socialno-psihološki romani skrivajo v sebi pretresljiva sporočila, ki bi jim moral prisluhnuti vsak bralec. Še pomembneje pa je, da sporočila ne ostanejo zamolčana, ampak se o njih govori in se tako preko pogovora skuša rešiti težavne probleme, ki zadevajo predvsem mlajšo populacijo naše družbe. Kočljive teme, občutljive za obravnavo, označimo s pojmom tabu teme. O takšnih temah večinoma govorimo z neko mero previdnosti, zadržanosti. A namen avtorjev socialno-psiholoških romanov je ravno ta, da se dotaknejo samega jedra tabu tem in jih skušajo detabuizirati. Igor Saksida ugotavlja, da z oznako *tabujsko* merimo na razmerje med književnostjo in družbo.

»Tabujsko je to, kar se zdi bralcem v kompleksnem in družbeno pogojenem sprejemanju (doživljanju, razumevanju in vrednotenju) književnih besedil za (mladega) bralca neprimerno ali celo nesprejemljivo, zato je podvrženo bolj ali manj neposredni (samo)cenzuri.« (Saksida 2014: 26)

V zvezi s cenzuro pridemo do vprašanj primernosti določenih besedil, ki vsebujejo tabu teme, tj. teme, o katerih se z mladimi ne bi smeli pogovarjati, saj so neprimerne za njihovo starost. Pri tem igra glavno vlogo recepcijska sprejemljivost literarnega dela. Po Saksidi so bistveni dejavniki problemskosti:

- problemska tema, ki razblinja stereotipe o idiličnem, nedolžnem, lahkotnem otroštvu in prikazuje stiske v dobi odraščanja. Pri tem se dotika problematike drugačnosti;
- perspektiva: govorimo o perspektivi oporekanja. Mladostnik prevzema uporniško držo do sveta;
- zgodba: mora vsebovati nek osrednji konflikt, katerega osrednja žrtev je glavni lik;
- književna oseba: za katero je značilno, da je izobčenec, posebnost, drugačen od ostalih
- jezik: veliko je vulgarizmov, slenga;
- razpoloženje: književno besedilo v mladem bralcu vzbuja težke občutke, ki so posledica opisov trpljenja.

(Saksida 2014: 27–28)

Igor Saksida posebej poudarja, da »tabujskost torej nikakor ni zgolj besedilna kategorija: kot vsako literarnoestetsko doživetje je predvsem posledica součinkovanja besedilnih pomenov ter bralčeve bralne zmožnosti, njegovih medbesedilnih izkušenj in obćih ideoloških predpostavk.« (prav tam 29)

Mnoge teme so še nedavno veljale za tabujske, a so se z napredkom družbe postopoma detabuizirale. Pri tem igrajo veliko vlogo pogovori, medsebojni odnosi, posluš za sočloveka, predvsem pa posluš za mlade, ki ravno v socialno-psiholoških romanih velikokrat pripovedujejo zgodbo iz lastne perspektive. Problemi nesamostojnih mladostnikov so tako tudi problemi splošne družbe.

2.3.2 Mladinski problemski roman

Kot sem že zapisala, se je mladinskim problemskim romanom na Slovenskem posvetila literarna komparativistka Gaja Kos, in sicer v svoji doktorski disertaciji z naslovom *Slovenski mladinski problemski roman*. Izhodišče obravnave je termin *problem*, katerega definicijo najdemo v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika*:

problem -a (m) **1.** kar je v zvezi z določenim dejstvom nejasno, neznano in je potrebno pojasniti ali rešiti, vprašanje. **2.** nav.mn. kar je nezaželeno, težko rešljivo in je potrebno odpraviti, rešiti, težava. **3.** ed., ekspr. kar zaradi določenega dejstva povzroča skrbi, težave.

Pri obravnavi mladinskega problemskega romana se srečujemo večinoma z družbenimi problemi, tj. problemi, ki se tičejo širšega kroga ljudi. Problem zaznamuje življenje

protagonista in tako lahko vpliva tudi na življenje mladostnikov. Pri obravnavi slovenskega mladinskega problemskega romana Gaja Kos pojem problem opiše tako:

»Ko govorim o problemu, imam v mislih kompleksen, zahteven, eksistencialen problem, ki grobo in usodno zareže v protagonistovo življenje, ki je spričo tega večkrat tudi resno ogroženo, problem torej, ki to ni le z vidika mladostnikovega subjektivnega dožemanja [...] pač pa tudi objektivno gledano.« (Kos 2013: 9)

Kosova torej mladinski problemski roman dojema kot praktični opisni pojem »[...] ki na grobo ne opredeli le teme oziroma možnega tematskega nabora, pač pa tudi naravnost takšnih literarnih del (bržkone je iz poimenovanja jasno, da ne bo šlo za lahkotno, zabavno čtivo).« (prav tam 10) Tako termin mladinski problemski roman kot tudi socialno-psihološki roman sta podobni oznaki, kot jih uporabljajo tudi tuji raziskovalci. V angleščini se pojavi oznaka *Contemporary Problem Novels*, ki ga najdemo v *International Companion Encyclopedia of Children's Literature*. V nemščini pa termin *problemorientierten realistischen Jugendromane*, ki ga uporabi Weinkauffova. O *problem novel* govorita Cart in Jenkinsonova: »šlo naj bi za leposlovje, ki se je pojavilo v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja in za katerega je značilen neizprosni fokus na socialne probleme, ki zadevajo sodobne najstnike [...] visoka didaktičnost, enodimenzionalna karakterizacija in skoraj popolno pomanjkanje umetniškosti.« (prav tam 11) Gaja Kos se je v svoji doktorski disertaciji razprave o žanru mladinski problemski roman lotila s pomočjo primerjalne analize šestih romanov. Pri tem je ugotavljala, na kakšne načine se iste problemske teme lotevajo različni avtorji. S primerjalno analizo ugotovi, da so slovenski mladinski problemski romani podobni tujim. To pomeni, da tako domači kot tuji avtorji podobno obravnavajo določene teme. Problemi, s katerimi se srečujemo v tovrstnih romanih, npr. problemi nasilja, psihičnih motenj, politični problemi so namreč globalni in se tičejo širše populacije. Da pa bi avtorji problemske romane čim uspešneje približali širšemu krogu mladih bralcev, v svojih delih najpogosteje uporabijo prvoosebnega pripovedovalca. Za pripovedovalca v mladinskih problemskih romanih pogosto velja, da pripada enaki starostni skupini kot bralec. Preko prvoosebne pripovedi se zgodba tako podaja bolj subjektivno in bralec se s pripovedovalcem lažje identificira. Ravno identifikacija bralca s pripovedovalcem je izjemnega pomena. K razgibanosti pripovedi pripomore tudi časovna organizacija same pripovedi. Avtorji problemskih romanov se v svoji pripovedi pogostno ne držijo linearne kronološke pripovedi, ampak uporabljajo najrazličnejše časovne preskoke. Tako dogajanje čim bolj popestrijo, takšna pripoved bralcu nastavlja miselne izzive, prisili ga, da sam išče možne rešitve, se opredeljuje.

2.3.1.1 Tipi mladinskega problemskega romana

Gaja Kos mladinski problemski roman razdeli na štiri različne tipe. Določa jih na podlagi dveh kriterijev:

- prvi kriterij: ločevanje glede na to, na kakšen način se avtorji lotijo danega problema. Pri tem kriteriju ločimo naslednja dva pristopa: strogo resnega, pri katerem gre za trde mladinske problemske romane ter mehkega, bolj sproščenega, pri katerem gre za mehke mladinske romane. Po opredelitvi in iskanju primerov za posamezne tipe slovenskega mladinskega problemskega romana Gaja Kos nadalje ugotavlja, da med slovenskimi mladinskimi problemskimi romani prevladujejo trdi romani.
- drugi kriterij pa je ločevanje glede na količino obravnavanih problemov ter njihovo vlogo v določenem delu.

2.3.1.2 Teme mladinskih problemskih romanov

V svojem delu osrednjo pozornost posvečam temi medkulturnosti, bivanja različnih kultur na enem ozemlju ter odnosom med njimi, ki bi morali temeljiti na strpnosti in medsebojnem spoštovanju. Pri tem gre tudi za globlja socialno-psihološka vprašanja, ki zadevajo vsakega izmed nas. Teme se ne dotikajo le življenja mladostnikov, ampak tudi njihovih staršev, učiteljev, okolice, v kateri živijo ter na splošno širše družbe. Gaja Kos v problemskih romanih sicer prepoznava še enajst drugih osrednjih tematskih sklopov, med njimi se nekateri navezujejo tudi na temo, ki jo bom obravnavala v svojem delu: smrt in samomor (poskus samomora), psihične motnje, fizična hendikepiranost, iskanje spolne identitete, mladostniki brez staršev, odvisnost, bolezni, nezaželena najstniška nosečnost in najstniško starševstvo, delikventnost ter rasna nestrpnost in politični problemi. Pri delitvi na tematske sklope pa Kosova ugotavlja, da so teme v slovenskih problemskih romanih tudi skladne s temami v drugih nacionalnih književnostih. Pogost pa je tudi preplet najrazličnejših tematskih sklopov. (Kos 2013: 80) Dejstvo, da se mladinski problemski romani konkretno dotikajo vprašanj iz realnega življenja Kosova podkrepi z opaznanji, da se avtorji problemskih romanov pri svojem pisanju pogosto (ni pa nujno) dotaknejo zgodb, katerih motive vzamejo iz svojega resničnega življenja in delovanja².

² Primer za to je zadnji roman, ki ga bom analizirala – to je problematika antisemitizma v delu Morrisa Gleitzmana z naslovom *Nekoč*, v katerem avtor problematizira nasilje do Judov, sam pa je namreč tudi judovskega porekla in je na lastni koži občutil krivice, ki se dogajajo ljudem zaradi nestrpnosti ene kulture do druge.

»Opaziti je, da avtorji pogosto pišejo o temi, ki jim je blizu bodisi po »službeni dolžnosti« bodisi življenjski izkušnji, kar ni nenavadno, saj žanr mladinskega problemskega romana zahteva poglobljen prikaz/razčlenitev/osvetlitev teme oziroma problema, ki se ga loteva in kar se da avtentično ubeseditev.« (prav tam 80)

3 VEČKULTURNOST IN MEDKULTURNOST

3.1 Opredelitev pojmov v zvezi z večkulturnostjo

3.1.1 Kultura

»Pojem kultura zajema več raznolikih pomenov, kot so:

- antropološki pomen kulture: kultura v nasprotju z naravo. Predstavlja dialektiko med naravnim in umetnim;
- normativen pojem kulture: kot izobraževalni ideal, sredstvo kultiviranja. Njegove protipomenke so: divjaštvo, barbarstvo, primitivnost;
- kultura v ožjem smislu: kot del visoke kulture v umetnosti. Deli se na različna kulturna področja: glasba, ples, likovna umetnost, literatura, gledališče;
- etnološko-antropološki pojem kulture: zadeva vse načine delovanja in vedenja družbe;
- semiotični pomen: kultura kot celota predstav, mišljenja, raziskovanja, pomenov, ki se materializira v simbolih.« (Leskovec 2011: 42)

Kritiki opozarjajo, da se pojem kultura pogosto zmotno enači s pojmi etnija ali nacija. Pri tem moramo razlikovati med homogeniziranim in heterogeniziranim pojmom kulture.

Pri homogeniziranem pojmovanju gre za kulturo kot relativno zaprto geografsko in politično formacijo – v tem smislu se pojem kulture pogosto enači s pojmi etnija in nacija. Takšno pojmovanje pa je problematično, ker poudarja monokulturnost in ne upošteva heterogenosti družbe. Migracije, večjezičnost, večkulturnost namreč niso več izjeme. Ideologija kulture mora biti nujno razumljena skozi perspektivo multikulturnosti in transkulturnosti. Transkulturnost je novejši koncept, ki se razlikuje od tradicionalnega pojmovanja monokulturnosti. Kot veliko vrednost vidi v mešanju različnih kultur, preseganju tujosti. Slednje vidi tudi kot možnost za nove oblike umetnosti in znanosti, nove oblike izražanja in komuniciranja ter bivanja v medsebojnem sožitju in strpnosti.

Pri heterogeniziranem pojmovanju pa gre za definicijo kulture kot socialnega sistema, ki se ne ozira na meje, poudarja enakopravnost v komunikaciji ter primerljive konstrukte realnosti. Pri tem govorimo o skupinah, ki med seboj pozitivno komunicirajo ali o posameznikih, ki skozi posamezna področja znanosti in umetnosti izražajo svoja zaznavanja, mišljenja, razumevanja. Takšni nadindividualni standardi kažejo orientacijo za najrazličnejše načine izražanja posameznikov in komuniciranja med posameznimi sistemi. Prostora za takšno akcijo pa nikakor ne moremo omejiti z nacionalnimi, kulturnimi ali jezikovnimi mejami, ampak moramo upoštevati tudi socialne, z delom povezane, ideološke, religiozne, družbeno specifične ter generacijsko specifične faktorje. (Leskovec 2011: 43) Pojem kultura se tesno povezuje s fenomenom dvajsetega stoletja – s pojmom globalizacije. Globalizacijo lahko razumemo kot združevanje skupnih kulturnih referenc celotnega sveta. Dojemamo jo lahko pozitivno – kot medkulturno izmenjavo, pozitivno komunikacijo, delitev izkušenj različnih kultur ali pa negativno – kot grobo poseganje v različne kulture in v njihove tradicije. Pojem kultura pa zavrača teoretik Immanuel Wallerstein³, saj je po njegovem »vpeljava kulturnega razlikovanja tista, ki binarno strukturo vpne v ekonomski red ter s tem v interese vladajočih elit, da se razločijo od drugih skupin.« (Vidmar Horvat 2006: 55) Po Wallersteinovem mnenju se je pojem kulture tvoril tudi z namenom opravičevanja neenakosti družbenega sistema. Beck⁴ pa predstavi dva koncepta kulture: po prvem je kultura vezana na teritorij, svet je tako sestavljen kot zemljevid kulturnih teritorijev, ki so med seboj ločeni, kot lastnina pa so vpisani v skupino, ki naseljuje določeno ozemlje. Ta predstava kulture se tvori v dvajsetem stoletju, njen obstoj pa ohranja antropologija.

»Oživiljanje preživetega antropološkega povezovanja kulture z ozemljem je vitalni del izključevalnega stroja, ki iz nacionalnih teritorijev dominantne kulture izloča manjšine in etične skupnosti, na primer »nomadske« Rome.« (Vidmar Horvat 2006: 56)

Drugi koncept kulture po Becku je množinski pojem, ki simbolizira novo obliko krajevnosti. Gre za ideologijo doma, ki je rdeča nit globalizacijskih procesov ter preseljevanja različnih kultur in spreminjanja njihovih identitet. (Vidmar Horvat 2006: 56)

³ Sociolog Immanuel Wallerstein je predsednik Mednarodne sociološke zveze. V svojih razpravah je kritičen do pojma kultura, saj naj bi se z njegovo pomočjo tvorila dvojica univerzalno/partikularno, ki si jo podreja predvsem kapitalizem. Šlo naj bi za vzpostavljanje moči, ohranjanje vloge svetovnega ekonomskega reda.

⁴ Nemški sociolog Ulrich Beck velja za enega najbolj citiranih sociologov. V svojih delih se največ posveča stanju v modernem času in družbi. Pri tem utemeljuje pomembno vlogo sociologije v zvezi z resnimi vprašanji in problemi, ki zadevajo sodobni čas (uničevanje okolja, finančne krize, vprašanja demokracije in nacionalne države, terorizem ...)

3.1.2 Rasa

Antropološko-sociološki pojem rase se povezuje z biološkim detreminizmom, ki dokazuje, da med ljudmi obstajajo družbene in ekonomske razlike. Ljudje smo se delili v skupine glede na določeno raso, ki ji pripadamo. Milan Mesić povzema teoretika Goulda, ki trdi, da je biološki determinizem močno povezan z racionalizacijo, delitvijo ljudi v skupine in s prevzemanjem nadvlade dominacije določenih skupin, ki naj bi bile kot rasa večvredne. (Mesić 2005: 265) Slednje je prišlo še najbolj do izraza v času druge svetovne vojne, ko je ena rasa želela prevladati v svetu in izkoreniniti ali si podrediti druge rase, ki jih je tretirala kot manjvredne. Rasne delitve so bile poudarjene tudi v času odkrivanja Novega sveta, pri selitvi Evropejcev v Ameriko. Bela rasa naj bi prevladovala nad črno. V 18. stoletju so bile napisane prve moderne klasifikacije določenih ras. Nemški naravoslovec J. F. Blumenbach je izdelal taksonomijo, po kateri so ljudje razdeljeni na pet različnih ras: kavkaška, mongolska, etiopska, ameriška in malajska. V 19. stoletju je učinkovalo delo francoskega teoretičarja Josepha-Arthurja de Gobineuja z naslovom *Esej o neenakosti ljudskih ras*. V tem delu ljudi deli v tri skupine glede na barvo kože. (Mesić 2005: 268)

»Vse do leta 1980 pa so se vprašanja v zvezi z rasizmom, etnijo, nacionalizmom tretirala kot relativno marginalna. Razvidno pa je, da sociološki, politični odnosi velikokrat temeljijo na rasni in etični dimenziji. Razprave o večkulturalizmu so zakoreninjene v vlogah rasne in etične kategorizacije.« (Mesić: 2005: 269)

3.1.3 Etnija

»V večini primerov so posamezne etnije vezane na določen teritorij. S svojim terminom pokrivajo raznovrstne kulturne skupnosti. S tem terminom se opisujejo kulturne podobnosti znotraj kolektiva, ki temelji na teritoriju v času formiranja nacije in države. Pripadnike neke etnije tako povezujejo skupine lastnosti, elementi kulture. Westin meni, da je fenomen etnije zbudil pozornost skozi tri različne pristope. Najprej v študiji tradicionalnih, avtohtonih, neevropskih kultur. Drugi pristop, ki se navezuje na pojem etnija predstavlja imigrantska društva. Tretji pristop pa temelji na mednarodnih odnosih, na študijah o nacionalnih državah in njihovih teritorialnih mejah.« (Mesić 2005: 274)

Kot sem že zapisala, večina teoretikov kot poglavitni kriterij etnije določi teritorij. Drugi velik kriterij, ki določa neko etnijo je skupna kultura, jezik, religija njenih pripadnikov. Konvencionalno miselnost o etniji pa predvsem v današnjem času spreminja globalizacija. Prihaja do pojava novih vrst etnij. Piše se tudi o procesih deteritorizacije socialnih entitet. (Mesić 2005: 275) Pomembno pa je ločevanje med pojmi etnija in nacija. »Neka etnična skupina pripada naciji, ker le-ta zagospodari v zaokroženemu teritoriju in ustanovi nacionalne države. Obstaja le malo povsem homogenih nacionalnih držav. Zato se poraja vprašanje, kako se raznolike etnične skupine na nekem teritoriju lahko (re)konstruirajo v eno nacijo.« (Mesić 2005: 276)

3.1.4 Etnocentrizem

Termin etnocentrizem je skoval darvinist W. G. Sumner, ki je izhajal iz tega, da vsaka skupina goji svoj ponos in superiornost ter prezira skupine, na katere gleda kot na manjvredne od nje. Mnogi teoretiki pa kot kritiko etnocentrizma vidijo pojem večkulturalizem, ki pomeni heterogenost, ki jo evropocentrizem zanikuje, saj Evropo dojema kot homogeni svetovni center. Povečevanje Evrope je razvidno že v zemljevidih iz zgodovine, na katerih je Evropa prikazana v sredini in narisana na veliko večjem prostoru kot npr. Afrika, ki je prikazana v pomanjšani perspektivi. (Mesić 2005: 277) Evropocentrizem po Parekhu temelji na dveh predpostavkah. »Po prvi je evropska moderna civilizacija vse od 18. stoletja dalje predstavljala najvišjo obliko človekovih dosežkov, glede na katere se določa standarde tudi drugim. Druga predpostavka pa je ta, da Evropa za svoj kvaliteten razvoj dolguje zelo malo ali skoraj nič drugim, neevropskim civilizacijam. Intelektualne in politične temelje so namreč postavili že v klasični Grčiji in v Rimu.« (Mesić 2005: 278)

3.1.5 Identiteta

»Koncept identitete je svojo teoretsko strukturo najprej oblikoval okrog pojma večkulturalizem. Istočasno pa obstajajo velika nesoglasja okoli samega pojma identiteta, okrog njegove akademske in družbene vrednosti. Identiteta je razumljena kot neka vez, kot most med ljudmi, ki se enako identificirajo. Na kratko gre za povezavo, ki združuje ljudi v kolektiv, pri tem pa izključuje druge, ki ne izpolnjujejo kriterijev za pripadnost njihovi identiteti. Potreba po pripadnosti neki večji skupini, kolektivu je na prvem mestu tudi ena temeljnih, prvotnih človekovih potreb. Ni le sredstvo fizične zaščite in varnosti, ampak ima globlji pomen v človekovi notranjosti, podaja mu tudi občutek, da ima njegovo življenje neko večjo vlogo, globlji smisel.« (Mesić 2005: 281)

Identiteta daje človeku občutek osebne orientacije in osmišlja stabilnost njegove individualnosti, ki se povezuje tudi s pristinimi medčloveškimi odnosi. Danes ljudje živijo v mešanici raznih kontradiktornih identitet. Pri tem se pojavljajo vprašanja, katera identiteta lahko prevlada nad drugimi. Sprašujemo se, kdo ustvarja kriterije ter določa meje, kako se definirajo posamezne identitete. Kulture se vedno bolj liberalizirajo in ljudje imajo vse manj skupnih točk s svojimi sorodnimi kulturami v perspektivi tradicionalnih običajev. Tvorijo se nove, moderne urbane civilizacije. Modernizacija in liberalizacija (pri tem je mišljena Zahodna Evropa) je imela za posledico vse manj skupnih točk znotraj vsake nacionalne kulture ter vse več skupnih točk vsake posamezne kulture z ostalimi. (Mesić 2005: 282) »Vse bolj jasno je, da zaradi globalizacije in mednarodnih migracij pojem kulturna identiteta zahteva redefinicijo obstoječih teoretskih okvirov in razvoj novega terminološkega slovarja. Poudarek je na kvalitetnem interdisciplinarnem kritičnem dialogu in ne na mehničnem prenašanju nekega določenega koncepta iz enega področja na drugega.«

Prej omenjeni koncepti plemena, etnije, rase in nacije so bili primerni za določitev skupnih točk s stabilnimi mejami u okvirih neke določene lokacije. Ugotavlja se, da so za življenje ljudi v skupnosti vse manj važni geografska lokacija, vse večji pomen pa dobiva medsebojna komunikacija. Vedno večji poudarek je na mešanju kulturnih praks in večanju mobilnosti ljudi. Tako se na skupnosti vedno bolj gleda kot na polje »s prozornimi mejami«. Mnogi zagovorniki večkulturalizma so videli razvoj politike identitete kot legitimen za manjšinske in marginalne skupine, da postavijo pod vprašaj kulturno homogenost ter potrdijo svojo raznolikost in tudi enakopravnost. (prav tam 283)

»Pojem identiteta vsebuje dve različni dimenziji. Prva je kolektivna identiteta, ki je sestavljena iz skupinskih karakteristik, ki temeljijo na rodu, veri, etniji, rasi, spolu. Druga dimenzija identitete pa je personalna, ki jo sestavljajo druge pomembne lastnosti, kot je npr. inteligenca.« (prav tam 284)

»Ustvarjanje identitete je dvosmeren proces, ki temelji na vključevanju in izključevanju. Tako ne obstaja identiteta, ki ne bi vsebovala odnosa z Drugim. Predstava o »nas« vedno obstaja le v odnosu z »Drugim«. Kolektivna identiteta ni nekaj, v kar bi se že rodili, ampak se formira in transformira glede na posamezno predstavo.« (prav tam 287)

3.2 Opredelitev pojmov večkulturnost (multikulturnost) in večkulturalizem (multukulturalizem)

Vsak posameznik je unikaten. Od drugih ljudi se loči po svojih zunanjih in notranjih lastnostih. V procesu socializacije vsak sprejema določena pravila, ki ga še posebej definirajo glede na njegov (opredeljeni) spol, raso in religijo. V sodobnem svetu je človeku odprtih vse več različnih poti, možnosti, ki jih lahko izbere glede na svoje potrebe, prepričanja in interese. Izbira si lastno kulturo, v kateri želi živeti, ji celostno pripadati, se držati njenih pravil. Tako med ljudmi prihaja do vedno večjih kulturnih razlik, kar pa nemalokrat vodi v nestrpnost, nesoglasja med kulturami. Evropa je že skozi zgodovino, predvsem pa v zadnjih desetletjih privabila veliko število priseljencev in prosilcev za azil. Veliko vlogo igra proces globalizacije, ki spreminja pogled na svet, krči prostor in čas. Različne kulture se integrirajo v družbi, ki jo imenujemo večkulturna družba. Njene posledice pa so pogosto nesoglasja med kulturami, diskriminacija, nestrpnost, konflikti, nasilje. »Večkulturno družbo sestavljajo različne kulture, državljani, etnične in verske skupine, ki živijo na istem ozemlju, vendar niso nujno v stiku. V takšni družbi razlike veljajo za slabost in to je pogosto tudi glavni razlog za diskriminacijo.« (Umek 2010: 7–8)

Karmen Medica v članku *Večkulturnost (multikulturnost) : večkulturalizem (multukulturalizem)* pojem večkulturnost (multikulturnost) opredeli kot »družbeno realnost, dejstvo, sobivanje različnih kultur znotraj posamezne družbe.« (Medica 2011: 209) Medtem ko pojem večkulturalizem (multukulturalizem) označuje poseben politični koncept, ki opredeli sodobne načine urejanja kulturnih razlik. »Poudarek je na kontekstu prepoznavanja in priznavanja pluralne, odprte, neunificirane družbene realnosti, ki naj bi jo usmerjal predvsem medkulturni dialog.« (prav tam 210) Pojem večkulturalizem lahko označimo tudi kot politiko kulturne različnosti, ki se pojavi kot alternativa politiki asimilacije. Razumemo ga tudi kot potrebo po enakopravnosti manjšin, po vpeljavi pravic, po etnični in rasni avtentičnosti.

Medica pojem večkulturnost v ožjem pomenu sistematizira v tri različne skupine:

- etnokulturne različnosti: (etnične manjšine in migranti)
- različnosti, ki izhajajo iz spolne identitete
- fizične značilnosti (npr. hendikepiranost)

»Med sodobnimi svetovnimi teoretiki, ki se posvečajo vprašanju v zvezi z večkulturalizmom, so: Gerd Baumann, Bikhu Parekh in Charles Taylor. Večina jih je mnenja, da večkulturalnost zajema le prvo skupino, preostale pa so uvrščene v širše pojmovanje družbenega in kulturnega pluralizma.« (Medica 2011: 210) Postavlja se tudi vprašanje, ali nove teorije večkulturalizma pojasnjujejo idejo nacionalne države. »Po Baumannu je bistvo politik večkulturalizma to, da lahko različne etnične, jezikovne, kulturne, religijske skupine enakopravno dostopajo do političnih in ekonomskih virov ter do moči.« (prav tam 211) Karmen Medica v svojem članku med drugim predstavi tudi predlog ameriškega teoretika Bikhu Parekha, ki v svoji dialoški ali integralni teoriji večkulturalizma navaja razlikovanje med pojmom večkulturn (multicultural) in večkulturalističen (multiculturalist). Pri tem gre pri pojmu večkulturn le za neko »splošno empirično dejstvo o obstoju najrazličnejših etničnih, verskih, jezikovnih skupin v okviru ene družbe. Medtem ko naj bi izraz večkulturalističen označeval pozitivno ter aktivno ideološko, normativno, politično orientacijo nekega prevladujočega dela političnih predstavnikov.« (prav tam 211)

Kot sem že poudarila, je danes vedno bolj samoumevno in razširjeno življenje v večkulturnih družbah. Da pa bi lahko skupine, ki pripadajo najrazličnejšim kulturam med seboj komunicirale brez težav in nasilja, je potreben pristen medkulturni odnos med različnimi skupinami, ki temelji predvsem na pozitivnem medkulturnem dialogu. »Osrednje mesto pri tem po Parekhu pripada dialogu med kulturami, različnimi normami, načeli in institucionalnimi strukturami.« (prav tam 212) Pri pojavu večkulturalizma oz. multikulturalizma igra veliko vlogo prepoznavanje, odkrivanje in razumevanje kulturnih razlik, saj je le-to izhodišče za strpnost ter medsebojno spoštovanje.

Vidmar Horvatova predstavi mnenje teoretika Taylorja, ki kot osrednjo nalogo večkulturne družbe navaja tako enakovrednost kot tudi vrednost določene kulture kot take. Kot rešitev pri vnašanju politike (etike) prepoznavanja različnih kultur Taylor predlaga kakovostno izobraževanje, oz. vpeljavo večkulturnih kurikulov za skupine, ki so bile do sedaj izključene. (Vidmar Horvat 2006: 76)

3.3 Opredelitev pojma medkulturnost

Pri pojmu medkulturnost gre za določitev človekovega vedenja v situacijah, v katerih so ljudje posameznih skupin ali kultur na najrazličnejše načine medsebojno vključeni. Tako se medkulturnost pojmuje kot posebna oblika človekovega vedenja, ki je vključeno v kontekst raznolikosti med kulturami. »Standard posameznikovega vedenja v kontekstu medkulturnosti je usmerjen z določenim konsenzom in ima za cilj harmonično medosebno sožitje ter razumevanje.« (Leskovec 2011: 44)

»Ločimo več različnih strožjih pojmovanj pojma medkulturnost:

- medkulturnost kot znanstvena praksa, pri kateri se strokovnjaki ukvarjajo s stiki različnih kultur in tematizirajo dialoge med njimi. Konkretno gre za položaj tujih jezikovnih disciplin pri poučevanju in raziskovanju tujejezičnih kultur ali njihove literature;
- medkulturnost kot proces premagovanja pojavnega etnocentrizma s pomočjo ozaveščenosti o kulturnih izmenjavah in kulturnih potrebah;
- medkulturnost kot norma mišljenja in delovanja med različnimi kulturami
- medkulturnost kot sredstvo širjenja identitete;
- medkulturnost kot proces komunikacije, ki temelji na skupnem vedenju in znanju« (prav tam 44)

»Pojem medkulturnost se nanaša na konkretne situacije, ki jih sestavljajo kulturne izmenjave ter interakcije med pripadniki različnih kultur. V zvezi z medkulturnostjo se poudarjajo tudi medkulturne kompetence, ki jih posamezniki pridobivajo skozi medkulturno komunikacijo.

Pri tem je eden glavnih poudarkov usmerjenost v razumevanje, pripravljenost na skupni dialog in sobivanje med pripadniki različnih kultur. Vendar pa bivanje različnih kultur na enem območju velikokrat vključuje tudi možnosti nerazumevanja in nesprejemanja, kar pogosto vodi v konfliktno situacijo. Tako se pri pojmu medkulturnost posebej poudarja tudi:

- medkulturne prakse, učenje, mediacijo, komunikacijo, refleksijo kulturne raznolikosti;
- pomen medkulturne literature, ki govori o stikih različnih kultur, tematizira pojave tujosti;
- medkulturnost kot vmesno polje, na katerem se podaja novo znanje preko izmenjave znanja med različnimi kulturami;

- medkulturnost kot koncept izmenjave različnih teorij. Področje stika med domačim in tujim, preko katerega lahko pride do inovacij, novih rešitev preseganja meja.« (Leskovec 2011: 45)

Velikokrat prihaja do nejasnosti predvsem pri opredeljevanju pojmov »medkulturnost« in »medkulturen«. Poimenujemo ju lahko tudi z izrazi »interkulturnost« in »interkulturen«.

»Delno razlago za negotovost pri opredeljevanju pomenskega polja obeh pojmov lahko iščemo v dejstvu, da številni avtorji vedno bolj pogosti družbeni pojav soobstoja in prisotnosti več kultur na nekem ozemlju in s tem povezanega njihovega medsebojnega vplivanja poimenujejo in opisujejo na različne načine kot mnogokulturnost, multikulturnost in kulturni pluralizem.« (Grosman 2014: 35)

»Pripadniki mnogokulturnih skupnosti se morajo prej ali slej soočiti z drugimi kulturami, kar poimenujemo z izrazom medkulturni stik. Stike različnih kultur je z izrazom medkulturnost smiselno označevati takrat, ko prihaja konkretno do različnih oblik in poledic medkulturnega stika, ne pa zgolj do soprisotnosti ali bežnega sobivanja različnih kultur.« (Grosman 2014: 36) Da bi se lahko posamezne kulture med seboj uspešno sporazumele in sobivale, moramo poznati koncept medkulturnosti, do katerega pa vodita dobra medkulturna zavest in uspešna medkulturna komunikacija.

»Dobro razvita medkulturna zavest ne odpira le vrat v razumevanje tujih kultur in ne omogoča le ustvarjalnega stika s potencialnim bogastvom osebnosti, marveč hkrati omogoča tudi pozitiven odnos do lastne kulture in jezika, brez občutkov manjvrednosti ali dvomov o izraznih možnostih materinščine.« (Grosman 2014: 45)

Medkulturna družba za razliko od večkulturne posebej poudarja skupni dialog, interakcijo med pripadniki različnih kultur. V medkulturni družbi imamo več možnosti, da se različne kulturne navade med seboj spojijo. V takšni družbi je poudarek na enakopravnosti, na strpnosti, sprejemanju drugačnosti. Kulture se stapljajo predvsem v sodobnem svetu, ki je pod velikim vplivom procesa globalizacije. (Umek 2010: 8) Pri tem pa je izrednega pomena to, da se odpravi vsakršne predsodke do drugačnih, razreši nesporazume. Pri tem igra veliko vlogo uspešna komunikacija med ljudmi. Kot sem že zapisala, je eden od najučinkovitejših načinov, ki nas lahko pripelje do strpnosti, sprejemanja, toleriranja, integracije, sožitja najrazličnejših kultur vsekakor medkulturni dialog.

3.3.1 Medkulturno učenje in medkulturni dialog

Peter Kovačič Peršin v svojem članku *Slovenska družba in medkulturni dialog* najprej opozarja, da je potrebno v zvezi z razpravo o medkulturnem dialogu posebej osvetliti pomen pojma dialog.

»Dialog namreč ni le pogovor dveh enakopravnih oseb, pri čemer odloča o uveljavitvi stališča veljava močnejšega. [...] Cilj dialoga je sporazum, ne nadvlada. Sporazum pa je mogoč med različnimi samo tedaj, če oba sogovornika sprejmeta različnost drug drugega kot dejstvo, ki ga je nujno spoštovati in upoštevati. Cilj dialoga ni kompromis, ki je rezultat merjenja moči in popuščanja šibkejšega, pač pa išče sporazumne rešitve. Obstoj dialoga je torej kazalec demokratičnosti določene družbe. Ne formalne, pač pa dejanske demokracije, ki je rezultat kulturne ravni.« (Kovačič Peršin 2008: 315)

V zvezi z odnosi med različnimi družbenimi kulturami v Sloveniji Kovačič Peršin kot primer navaja odnose med Romi in večinsko družbo ter med islamsko skupnostjo in prevladujočo katoliško populacijo. Pri tem gre za odnos večinske kulture do manjšinske. Država skrbi za ohranjanje identitete tako pri Romih kot tudi pri pripadnikih držav bivše Jugoslavije ter za njihovo uspešno vključevanje v družbo. Problemi pa nastajajo ravno na ravni dialoga med različnimi kulturami. Na mestih, kjer bi bil uspešen dialog smiseln, nosilci družbene moči uveljavljajo nadvlado nad pripadniki marginalnih skupin. Sodobna družba pa si vedno bolj prizadeva za pravičnost med kulturami.

»Ta prizadevanja so se začela že z razsvetljenstvom, a zgodovinska izkušnja nas uči, da ostajamo pri svojem ravnanju še v globoki preteklosti, v razkoraku z etično uzavestitvijo prosvetljenih posameznikov in s tem zaostajamo za tem, da bi moralno ustrezno ravnali spričo tehnološkega, znanstvenega in sploh civilizacijskega razvoja. To temeljno protislovje skuša moderna liberalna državljanska praksa preseči z uveljavljanjem kulturne tolerance.« (Kovačič Peršin 2008: 318)

Za iskanje skupnih poti in sporazumnih rešitev med pripadniki različnih kultur je nujno potreben ravno pristen medkulturni dialog. Kleinemas poudarja, da pri medkulturnem dialogu ne gre za vsiljevanje mnenj, obsojanje, prepričevanje drugih, ampak zgolj za poslušanje, tolerantno sprejemanje različnih pogledov in mnenj. Kakovosten dialog je nekaj, za kar si mora prizadevati vsak posameznik, se truditi za njegov uspešen potek. Ljudje morajo biti pri tem motivirani za dosego medsebojnega spoštovanja, enakopravnosti, tolerance.

»Evropsko sodišče za človekove pravice glede pluralizma pravi, da je zgrajen na pristnem priznavanju in spoštovanju raznolikosti ter dinamiki kulturnih tradicij, etničnih in kulturnih identitet, verskih prepričanj, umetniških, besednih (knjižnih) in socialno-ekonomskih idej in predstav. Evropsko sodišče prav tako meni, da so za socialno kohezijo potrebne harmonične interakcije med ljudmi in skupinami različnih identitet.« (Umek 2009: 10)

Vse to lahko dosežemo le preko kakovostnega medkulturnega dialoga. Bela knjiga ga opredeljuje kot »odprto in spoštljivo izmenjavo mnenj med posamezniki, skupinami različnega etničnega, kulturnega, verskega in jezikovnega ozadja ter dediščino na podlagi medsebojnega razumevanja in spoštovanja.« (Bela knjiga 2009: 11)

Pri vzpostavljanju pristnih medkulturnih odnosov igrajo veliko vlogo mladi. V svoji nalogi prikazujem najrazličnejše vrste diskriminacije, predsodkov med mladimi in uspešne poti za odpravo le-teh ter vzpostavljanje pozitivnega dialoga, ki vodi v kakovostno življenje v strpnosti in sožitju.

»Če kdo, potem so mladi tisti, pri katerih je potrebno začeti z vzgojo za medkulturni dialog. Pod to vzgojo pa spadajo različne vrednote in sposobnosti gledanja na svet in življenja samega. Ni potrebno, da smo si enaki, potrebno pa je, da si znamo prisluhniti. Kot posamezniki lahko živimo v večkulturni družbi le, če priznavamo različnost drugih ljudi in jih kot take skušamo sprejeti.« (Bela knjiga 2009: 13)

Najbolj občutljiva področja, ki pri ljudeh povzročajo stereotipe in razne predsodke, so: človekova nacionalna identiteta, rasa, jezik ter vera. Iskanje samega sebe, grajenje lastne identitete in pridobivanje mesta v družbenem sistemu je značilno ravno za obdobje mladostništva, ko se najstnik sooča z najrazličnejšimi vprašanji o razmerju sebe do zunanjega sveta. Pri tem igrajo veliko vlogo vrednote, ki jih mladostnik smatra kot zanj pomembne. Postavi jih na prvo mesto in na njihovi podlagi gradi svoj jaz, postavlja svoja stališča in mnenja. Mladi se postopoma odcepijo od pripadnosti le družini in si iščejo svoje mesto v družbi, pri tem pogosto izrazijo željo po pripadnosti neki večji skupini ljudi. Tako se v družbi tvorijo dominantne skupine, ki posedujejo moč in status, preko katerega lahko nagovarjajo ostale in jim vsiljujejo svoj vrednostni sistem in ideologijo. Pogosto prihaja do sporov med dominantno in njej podrejenimi skupinami, kar se še posebej odraža ravno pri mladih. Zato igra na tem mestu veliko vlogo pristen medkulturni dialog, s katerim lahko mladi zgladijo nesoglasja in spore. (Umek 2009: 16) Za mlade je izrednega pomena ozaveščenost o strpnosti med kulturami. Velik pomen igra neformalno učenje, ki je pomemben element medkulturnega.

»Pravzaprav se je o neformalnem učenju in o vzgoji nasploh začelo govoriti prav zaradi mladih. S priznavanjem glasu tej močni skupini ljudi, ki zahtevala svoj del pri dejavnemu udejstvovanju v socialnem in političnem življenju, se je začelo govoriti o aktivnem sodelovanju mladih (ang: youth participation).« (Umek 20089: 32)

3.3.2 Stereotipi in predsodki

Do diskriminacije, konfliktov, nestrpnosti najpogosteje prihaja zaradi različnih stališč, ki jih imajo ljudje določenih skupin. »Stališča delimo v dve skupini: Če je objekt stališča oseba, govorimo o stereotipih, če pa se stališča naslanjajo na neka nepreverjena dejstva, govornice, gre za predsodke.« (Umek 2010: 22)

V socialni psihologiji pa so predsodki definirani »kot vrsta stališč, ki niso upravičena, argumentirana in preverjena, a jih spremljajo intenzivne emocije in so odporna na spremembe.« (Rot, 1977; po Ule, 2000) Predsodki se pogosto pojavijo ravno na stičišču različnih kultur. V Sloveniji je primer predsodkov negativno mnenje, ki ga imajo Slovenci do Romov. S stereotipi in predsodki pa so tesno povezani tudi naslednji pojavi:

- diskriminacija: pri diskriminaciji gre za kakršnokoli razlikovanje, izključevanje med ljudmi, katerega vzrok so različne rase, barve kože, poreklo, spol, osebne karakteristike, narodni ali etnični izvor. Diskriminacija je lahko posredna ali neposredna. Pri posredni gre za osredotočenost na učinek neke politike ali ukrepa, o neposredni pa govorimo, kadar se neka oseba obravnava slabše kot druga oseba zaradi njenega rasnega ali etičnega porekla; (prav tam 28)
- ksenofobija: pri ksenofobiji gre za močan strah pred tujimi ljudi. Napaja se iz stereotipov in predsodkov, le da izvira iz negotovosti in bojazni, ki ju projiciramo v druge. Strah pred drugim se odraža v zavračanju, sovraštvu, nasilju nad ljudmi, nad pripadniki manjšin; (prav tam 29)
- rasizem: pojav temelji na prepričanju, da človekove lastnosti, njegove sposobnosti določa rasa. To prepričanje velikokrat izrabijo močnejše skupine ljudi, da uveljavljajo

svojo moč nad šibkejšimi rasami. Ravno rasizem je bil v preteklosti močan povod za množične pomore in genocid; (prav tam)

- nestrpnost: gre za pomanjkljivo spoštovanje do drugih, drugačnih ljudi. Pogost vzrok za nestrpnost so različna stališča, prepričanja; (prav tam)
- antisemitizem: predsodke, ksenofobijo, izražanje premoči in nestrpnosti do Židov imenujemo antisemitizem, ki pa tudi pogosto vodi v nasilje in preganjanje Židov kot naroda;
- romofobija: pomeni negativen pogled na pripadnike romske skupnosti. Na Rome so Evropejci že v zgodovini gledali kot na drugačne in zato so pogosto tarča zatiranja, diskriminacije. Romi so pogosto tarča nasilnih napadov;
- islamofobija: pomeni strah pred islamsko vero, pred muslimani, ki prav tako izvira iz najrazličnejših predsodkov, ki so povezani z njimi. Pri tem najdemo glavni vzrok za fobijo v ignoranci, ne dovolj temeljitem poznavanju islamske vere. Besedo islam pogosto povezujemo s terorizmom in ekstremizmom. (prav tam 30)

O zgoraj navedenih problematikah bom razpravljala na podlagi njihovega pojavljanja v mladinskih romanih. Osrednje vprašanje bo, kako se z dano vrsto problematike soočiti ter jo čim uspešneje odpraviti in s tem doseči večje sožitje med pripadniki različnih kultur, ras in religij. Kot sem že zapisala, je za odpravo najrazličnejših stereotipov in predsodkov ter z njimi povezanimi problemi izrednega pomena medkulturni dialog. Pomembno je, da različne skupine najdejo skupni jezik. Pri tem igrajo veliko vlogo tudi medkulturne kompetence. Ena izmed močnih medkulturnih kompetenc je empatija, oz. vživljanje v drugo osebo. Le-to lahko učinkovito dosežemo ravno prek književnosti, kjer se bralec preko posredovane pripovedi vživi v literarno osebo. Literarna empatija je še posebej izrazita v mladinskih problemskih romanih, saj je glavni junak večinoma pripadnik iste starostne skupine kot bralec. Ravno mladi bralci pa so tisti, ki bi morali že rasti v duhu strpnosti, pristnih medkulturnih odnosov, ponotranjiti bistvene vrednote medkulturnega dialoga ter osvojiti ključne medkulturne kompetence.

3.4 Medkulturna literarna hermenevtika

»Medkulturna hermenevtika je področje iskanja postopkov za razvoj uspešne medkulturne komunikacije. Pojem se uporablja interdisciplinarno, gre za vejo filozofske hermenevtike. Refleksira posamezne procese razumevanja in se osredotoča na problematiko nerazumevanja med različnimi medkulturnimi perspektivami.« (Leskovec 2011: 86) Področje se ukvarja tudi z zmožnostmi, potenciali same literature ter z vlogo bralca v procesu sprejemanja literarnega dela. Osredotoča se na recepcijo dela, na možnosti njegovega sprejemanja in razumevanja ter na področje tematizacije. Na tem mestu se postavljajo vprašanja o tem, ali se določeni teksti v neki kulturi interpretirajo drugače kot v drugih kulturah, ki so prvi tuje. (prav tam 86)

Glavna naloga medkulturne literarne hermenevtike je problematiziranje pojmov in konceptov specifičnega področja transkulturnega razumevanja literarnih tekstov. Pri tem sta poglavitna pojma literarna empatija in dialog. Pojem empatija pomeni zmožnost razumevanja ter pripravljenost vživljanja v literarno osebo. Sestavljajo jo emocionalne in kognitivne spretnosti, ki pripomorejo k menjavanju perspektive, boljšemu razumevanju mišljenja, doživljanja drugega. Leskovčeva poudarja, da pri empatiji ne gre za neko naivno vživljanje v drugačno perspektivo, ampak za približevanje drugemu, drugačnemu, tujemu. Medtem ko pojem dialog označuje enega glavnih ciljev medkulturne literarne hermenevtike. Mišljen je dialog med različnimi kulturami, političnimi pozicijami ali različnimi načini komunikacije. Dialog služi hkrati tudi kot hermenevtična metoda pri analizi literarnih tekstov. Kot element medkulturne komunikacije je zelo pomemben za medsebojno primerjavo ter za vzpostavljanje pozitivnih medsebojnih odnosov. Pri tem gre lahko za vzpostavljanje dialoga v najrazličnejših konkretnih situacijah, pri katerih iščemo različne možnosti interpretacij, raznolike rešitve. Konkretno gre lahko tudi za diskusijo v razredu, v katerem se razpravlja o vlogah različnih kultur. Za premagovanje medkulturnih meja, distance med literarnimi deli različnih kultur pa sta pomembna tudi perspektiva ter razumevanje samih tekstov. (prav tam 87)

Medkulturno koncipiran dialog mora izpolnjevati dva pomembna pogoja: Biti mora deskriptiven, služiti mora medsebojni komunikaciji, podajati mora znanja in informacije o določenih dejstvih. V tem primeru govorimo o reproduktivnem, institucionaliziranem dialogu.

Medtem ko dialog lahko razumemo tudi kot dogodek, proces, ki odpravlja nesporazume, nerazumevanja, blokade v komunikaciji. Tako lahko služi iskanju skupnih rešitev najrazličnejših problemov. Izhodišče medkulturnega dialoga ni nekaj, kar je poznano, ampak nekaj, kar je tuje, drugačno, nerazumljivo. Pri tem se zastavljajo najrazličnejša vprašanja, na katera se uspešno išče odgovore ravno preko dialoga. (Leskovec 2011: 87)

Dialog kot metoda je lahko razumljen tudi kot dialog med samim literarnim tekstom in njegovim bralcem. Izhodišče za dialog je tujost, ki se odstira pred bralcem v procesu branja literarnega teksta. Pred njim se pojavljajo novosti, vprašanja, na katera išče odgovore. Tujost v literarnih tekstih se nam kaže tudi v obliki kulturnih kodov in v raznih kulturnih elementih, ki so nosilci simbolnih pomenov in postavljeni v določen medkulturni kontekst. Pokazatelji različnosti, drugačnosti, tujosti pri recepciji literarnega dela so lahko popolnoma banalni primeri elementov, ki so značilni za posamezne kulture in nosijo posebne konotacije. Pri tem gre lahko konkretno za življenjski stil pripadnika določene kulture, opis njegove zunanosti, tipičnih oblačil, kulturnih navad, dejavnosti, s katerimi se ukvarja ... Posamezni elementi imajo v tekstu določeno funkcijo. Med kulturne kode sodijo tudi posamezni simboli, slike ter miti. (prav tam 95)

3.5 Medkulturna mladinska književnost

Literatura se od drugih družbenih ved loči po tem, da je predmet njenega preučevanja specifična literarnih tekstov. Pojmovana je kot polje v kulturni teoriji, s tem pa literarni teksti pridobijo enak status kot neliterarni. Tako ni poudarek le na samih literarnih tekstih, ampak na konceptu kulture. Veliko vlogo igrata medbesedilnost ali intertekstualnost ter estetska kvaliteta besedila. (Leskovec 2011: 38) Največja razlika med sistemom literarne vede in drugimi sistemi se kaže v estetski konvenciji literature in v njeni polivalentnosti, kar pomeni, da literarni teksti omogočajo različne interpretacije, raznoliko recepcijo. Literarni tekst pojmuje kot avtonomen estetski produkt, v njem prevladuje poetična funkcija, ki je zavestna uporaba jezika, razporeditev znakov. Za tekst je značilna samonanašalnost - govorica sestoji iz pragmatičnih kontekstov. Avtonomija literature se odraža v različnih možnostih komunikacije in načinih ubeseditve posameznikove izkušnje, saj sama konstruira različne slike in predstave realnosti. (Leskovec 2011: 40)

Interpretacijo literarnih tekstov, razmišljanje o prebranem, diskutiranje, podajanje mnenj, vrednotenje, odkrivanje in spoznavanje drugačnosti ter učenje prek literature se zelo poudarja ravno pri obravnavi mladinske literature. Avtorji, ki pišejo knjige za mladino, želijo skozi svoje tekste bralca nagovoriti tako, da pred njega postavijo najrazličnejše dogodke in prizore, ki so jim lahko priča v realnem življenju. Milena Mileva Blažič v svojem članku *Teorija in praksa učenja in poučevanja medkulturne mladinske književnosti v osnovni šoli* zapiše, da igrajo v današnjem času veliko vlogo splošne družbene spremembe, kot so: globalizacija, združevanje, večjezičnost, medkulturnost, mobilnost, digitalizacija. V Sloveniji se te spremembe odražajo že od leta 1990, predvsem pa od 2004, ko se naša država priključi EU. Spremembe vplivajo na kulturne vsebine in formo izražanja, kar se zelo nazorno kaže tudi v motivno-tematskih prvinah in oblikovnih značilnostih mladinske književnosti. (Blažič 2007: 1) V mladinski književnosti najpogosteje zaznamo problemsko tematiko. V knjigah za mladino avtorji upodabljajo najrazličnejše motive in teme, ki se navezujejo na nek širši družbeni problem.

»Medkulturnost je sestavina sodobnih družbenih sistemov, tudi mladinske književnosti, ki potrebuje kritično refleksijo. Medkulturna mladinska književnost obravnava te pojave ne le v sedanjosti ampak tudi v tradicionalni družbi s sodobnega stališča, oziroma upošteva medkulturni kontekst, v katerem se pripadniki različnih narodnih, jezikovnih in kulturnih skupnosti srečujejo. Pomemben je koncept sožitja, spoštovanja sebe in drugih, odgovornosti in strpnosti.« (Blažič 2007: 6)

V današnjem času, ko prihaja do vedno bolj množičnega spajanja različnih kultur, posledično pa tudi do nesoglasij, nerazumevanja in nepoznavanja navad drugih, je izrednega pomena medkulturno ozaveščanje oz. medkulturna zavest. »Medkulturno ozaveščanje je temeljna sestavina, ki je potrebna pri sprejemanju besedil iz drugih kultur in tvorjenju književnih besedil, v katerih bi spoštovali druge kulture.« (prav tam 1)

Pri mladih bralcih igra veliko vlogo teorija recepcije. Pomembno je, kako mladi bralec doživlja prebrano, kako se na besedilo odziva, o njem razmišlja, ga ovrednoti. Z mladinskimi besedili se najpogosteje sreča v osnovni šoli pri pouku slovenskega jezika in književnosti. V *Učnem načrtu za slovenščino (1998)* so poudarjene učenčeva narodna in državljska zavest, zavest o maternem jeziku pa tudi ozaveščenost o drugih jezikih in kulturah.

»[...] oblikujejo si narodno in državljsko zavest, ob tem pa tudi spoštovanje in strpnost do drugih jezikov, kultur in narodov. Prav medkulturna mladinska književnost je medosebna dejavnost, pri kateri je treba

spoštovati in upoštevati avtorja, besedilo in naslovnika. Širjenje »horizonta pričakovanja« in spodbujanje strpnega odnosa do drugih jezikov, kultur in narodov pa je tudi eden izmed njenih ciljev.« (Blažič 2007: 2)

Pomembno je, da otroci najprej obvladajo jezik, literarno in kulturno okolje ter se zavedajo velikega pomena medsebojnega dialoga, pogovarjanja o najrazličnejših družbenih problemih. Blažičeva zapiše, da otroci razumejo medkulturno mladinsko besedilo v ožjem in širšem smislu. Pod razumevanje v ožjem smislu spadajo razlaga, obnova, povzetek, pripoved o književnem besedilu. Pri tem zna bralec iz besedila poiskati in naštetih bistvene medkulturne prvine. Pri razumevanju v širšem smislu pa gre za »širjenje obzorij« in soočanje prvotne, osebne interpretacije književnega besedila z interpretacijami drugih. (Blažič 2007: 3) Kot sem že zapisala, pa je v procesu obravnave medkulturne mladinske književnosti izrednega pomena vrednotenje prebranega. Bralcu se pušča prosto pot, da se opredeli, izrazi svoje mnenje o drugih jezikih, kulturah in narodih. Pri mladinskih besedilih je zato v prvi vrsti pomembno to, da naslovnika nagovarjajo v duhu strpnosti.

3.6 Etika in literatura

Ena osrednjih polemik mladinske književnosti je razpravljanje o odnosu mladostnika do drugega ter o njegovem položaju v družbi. Jedro mladinskega problemskega romana je osredotočenost na medosebna razmerja ter na odgovornost, ki jo mladostnik pridobiva in se je začne zavedati. Pomembno je, da mladinski roman bralca spodbudi k zavedanju odgovornosti za moralne odločitve. V središču je vprašanje etike, moralnih dejanj. Etično tematiko v romanih podpira že literatura sama – s svojo posebno strukturo. Gaja Kos problemski roman označi za nekakšno »dvoživko«, saj po eni strani učinkuje kot literarno besedilo, po drugi pa posreduje pragmatične informacije o etični in spoznavni problematiki sodobnih kultur. (Matajc 2013: 5)

Vanesa Matajc v članku *Etična razsežnost v sodobni mladinski književnosti: pomen razlike med trivialno in umetniško literaturo* poudarja, da mladinski problemski roman razvija etično razsežnost predvsem kot literarno-estetsko strukturirano sporočilo, oz. kot mimetični ali literarni diskurz. (Matajc 2013: 6) Pri ločevanju med trivialno in umetniško literaturo ne gre le za literarno-estetsko zmogljivost, ampak tudi za vprašanje etike v literaturi. Literatura lahko močno vpliva na bralca preko seznanjanja s konkretnimi življenjskimi izkušnjami. (Matajc 2013: 7)

Matajčeva pri ločevanju med trivialno in umetniško literaturo izpostavi razliko v njuni literarno-estetski strukturi. Trivialna literatura niza ponavljajoče se obrazce na treh ravneh: na ravni zgodbe (ni presenečenj, trdno določen začetek in konec, spektakularni zapleti, ki bralca pritegnejo), na ravni likov (klišejsko moralna razmerja med liki, črno-bela karakterizacija) in na ravni besedišča (ni bogatega besedišča). Medtem ko se etična razsežnost v umetniški literaturi odraža na ravni zgodbe, kjer gre za presenetljive preobrate, ki so posledica soočanja protagonista z resničnostjo. Zgodba je osnova za spoznavno-etični razvoj protagonista. Liki niso črno-belo karakterizirani, ampak je predvsem za protagonista značilno, da je neprestano postavljen pred situacije, v katerih se srečuje s spoznavnimi in etičnimi dilemami, ki jih odpirajo različni pogledi na resničnost. Besedišče je zelo bogato, bralec pa sam zapolnjuje »prazna mesta« v besedilu. Tako se seznanja s svetom, ki mu je neznan, spoznava nove vidike, odpirajo se mu vrata v svet tujosti. (Matajc 2013: 8)

Velik pomen etike v literaturi poudarja Marta Craven Nussbaum, ena od utemeljiteljic etičnega obrata v literaturi. Nussbaumova je mnenja, »da je pri filozofski obravnavi moralnih/etičnih problemov nujno uporabljati tudi literarna dela, saj so v njih ta vprašanja prikazana bolje, kot je to mogoče v strogem filozofskem diskurzu; prikazana so kompleksno, posredovana tudi prek čustev.« (Virk 2018: 38) V zvezi z aristotelovsko etiko pri literarnem delu ne igra odločilnega pomena njegova vsebina, ampak je bistvo v obliki, formi. Nussbaumova izpostavlja tudi prednost literature kot filozofije morale pred filozofsko etiko.

»Ena osrednjih značilnosti pristopa M. Nussbaum je njeno nenehno poudarjanje, da je nemara še bolj kot konkretna etična vsebina literarnih del za EK pomenljiva literarna oblika oziroma razmerje med obema. Prav posebna oblika podeljuje literaturi kot filozofiji morale prednost pred filozofsko etiko. Literarna oblika namreč omogoča podajanje življenja v raznolikosti in kompleksnosti, česar filozofska razprava s svojim značilnim diskurzom ne more.« (Virk 2018: 44–45)

Avtor skozi posebno strukturo literature vpleta pomembna vprašanja in probleme iz vsakdanjega življenja. V literaturi so celo bolj kompleksno obravnavani in bolj poučni, saj v literaturi naš izkustveni horizont ni omejen, ampak se še posebej širi in nam omogoča vpogled v izkustva drugih ljudi. (Virk 2018: 39) Nussbaumova vzame za filozofsko izhodišče Aristotelovo etično teorijo – filozofijo morale. Po Aristotelu so za etiko pomembni posamični, konkretni primeri in ne splošna načela. (Virk 2018: 40)

Aristotel poudarja tudi vlogo čustev, pomen njihove spoznavne vloge v etiki. (prav tam 40) »Kajti da je neko dejanje (po Aristotelu) moralno, ne zadošča le vednost o moralnem (po Sokratu), ampak tudi čustvo; ne zadošča, recimo, da vem, da je prav govoriti resnico, temveč moram tudi občutiti, da je to prav.« (Virk 2018: 41) Nadalje Nussbaumova poudarja še dodatna dva razloga za velik pomen literarnega diskurza v zvezi z etiko: Pri etiki ne gre le za teoretične zakone, ampak tudi za poučevanje in učenje o morali.

V zvezi z etiko v literaturi je tesno povezana vloga domišljije, čustev ter empatije. Spoznavni vlogi čustev se Nussbaumova še posebej posveča. Poudarja, da »temeljijo na prepričanjih; čustva niso v nasprotju z racionalno in v vseh pogledih veljavno presojo; v mnogih primerih omogočajo natančnejše zaznavanje, tako da lahko ob njihovi pomoči spoznavamo reči, ki drugače niso spoznavne.« (Virk 2018: 48) Da pa spoznavni potencial čustev prenesemo tudi na notranje življenje, je potrebna še domišljija (imaginacija), ki nam omogoča, da se vživimo v življenja drugih. (prav tam 48)

»Etične situacije so zaradi svoje singularnosti, posamičnosti, neprimerljivosti/nesoizmerljivosti, odvisnosti od konteksta itn. z orodji univerzalističnega abstraktnega, logičnega in pozitivističnega (raz)uma nespoznavne. Dostopne so – ob pomoči domišljije – le prek empatije in simpatije.« (Virk 2018: 49)

Ravno literatura nam omogoča poglobitev v notranjost drugega, empatično vživljanje v njegova občutja, razmišljanja, delovanja ter sposobnost sprejemanja njegove drugačnosti. Vendar Nussbaumova ne poudarja prednosti literature le zato, ker nam omogoča vživljanje v druge svetove in v notranjost drugih, ampak tudi zato, ker je nabor življenjskih izkustev v literaturi večji, kot v realnem življenju. Od običajnega življenjskega izkustva pa se loči tudi po tem, da »nam ne daje le izkustev, ki jih zaradi omejenosti naših življenj vseh ne moremo imeti, ampak nam jih daje tudi bolj poglobljeno.« (Virk 2018: 50)

Tomo Virk v svojem delu *Etični obrat v literarni vedi* ugotavlja, da se pri M. Nussbaum etično prepleta s spoznavnim in estetskim. Ko beremo literarno delo in se poglobljamo v druge svetove, ne gre le za nas, ampak tudi za druge osebe, ki jih ob branju spoznavamo, imamo poleg empatije namreč tudi estetko distanco, »[...] ki pa ni le estetska, ampak lahko pomeni tudi racionalni moment sodb, utemeljenih na čustvih.« (Virk 2018: 50) Da etičnega ne moremo ločiti od estetskega, poudarja tudi Wayne Booth, ki delo pisateljev ter pisateljic označi za ne le velik

estetski, ampak tudi etični imperativ. Pri svojem delu avtorji namreč stremijo po tem, da bi imelo njihovo delo kar se da veliko estetsko ali umetniško vrednost. Kadar pa se dotaknemo presoje literarnega dela, vrednotimo, smo že avtomatično v polju etičnega. (Virk 2018: 78) Na etičnost literarnih del pa lahko gledamo iz več različnih vidikov, ki se nanašajo na način, na katerega bralec med branjem vrednoti. Booth trdi, da pri vrednotenju »ne gre le za izrekanje oziroma apliciranje že vnaprej pripravljenih oziroma danih etičnih ali moralnih sodb, temveč so vključeni tudi kritična samorefleksija, primerjanje in dialog.« (Virk 2018: 84)

Booth svoj etično vrednotenjski pluralizem predstavlja z dveh plati: z gledišča dela (kot pisan zbir vrednot, ki niso le avtorjev produkt, ampak jih aktualizira šele bralec kot sprejemnik literarnega dela) in z gledišča bralca (katerega recepcija temelji na intersubjektivnosti). Booth ob navezavi na Iserja prihaja do zanimive ugotovitve, da literarno delo »[...] ni ne avtorjev tekst ne njegova konkretizacija, temveč njuna interakcija: je – nekje vmes med realnostjo in subjektivnostjo – virtualno.« (Virk 2018: 85)

4 ANALIZA MLADINSKIH ROMANOV TER ISKANJE POTI DO USPEŠNEGA MEDKULTURNEGA DIALOGA

V drugem delu svoje naloge bom analizirala deset mladinskih problemskih romanov. Od tega bo predstavljenih šest romanov, ki so nastali izpod peresa tujih avtorjev in štirje romani, ki so jih napisali slovenski avtorji. Izbrala sem jih med gradivom, ki ga predstavljajo *Priročniki za branje kakovostnih mladinskih knjig 2000–2017*. Ključne besede pri iskanju mladinskih del, ki bi ustrezala moji tematiki, so bile: *večkulturnost, medkulturnost, nasilje, nestrpnost, diskriminacija, vojne, neenakost, migranti, priseljenci, begunci, stereotipi in predsodki, romofobija, islamofobija, antisemitizem, dialog*.

Mladinske romane sem razdelila v pet različnih kategorij, glede na to, katera vrsta problematike se v njih najočitneje pojavlja. V prvo kategorijo sem razdelila romane, v katerih se najbolj očitno izraža nasilje med pripadniki različnih kultur, narodov, ras, nestrpnost do drugačnih, do priseljencev ter diskriminacija na podlagi različnosti (npr. spol, rasa). V drugo kategorijo sodijo romani, ki prikazujejo sodobno aktualno problematiko begunstva. Naslednje kategorije se nanašajo na probleme, ki nastanejo zaradi nesprejemanja, nepoznavanja drugačnosti. Tako pod tretjo kategorijo sodi roman, v katerem je vidna problematika romofobije – nestrpnost do Romov. V četrti kategoriji je predstavljen roman, v katerem je razvidna islamofobija – nestrpnost do pripadnikov islamske vere. V zadnjo kategorijo pa sodi roman, ki se nanaša na problematiko antisemitizma – nestrpnost do Judov.

Temelj analize vsakega izmed romanov bo iskanje glavne teme in motivno-tematskih prvin, ki se nanašajo na tematiko večkulturnosti in medkulturnosti. V romanih bom iskala ključne besede in posamezna mesta, ki so povezana s kategorijo, v katero sem jih razvrstila. Npr. pri romanih, ki sodijo v kategorijo tematike begunstva, se bom posebej osredotočila na izraze *vojna, beg, begunstvo ...*

4.1 Metodologija raziskovanja

Pri analizi romanov se bom najbolj osredotočila na recepcijo literarnega dela, na to, kako avtor nagovarja bralca kot sprejemnika njegovega besedila. V vsakem romanu bom iskala njegovo glavno sporočilo in možnosti, ki jih morda pušča za nadaljnje interpretacije, razmišljanja in

vrednotenja. Ugotavljala bom tudi, kako je v romane vpleten moralni vidik. Najprej bom opredelila kraj in čas dogajanja v romanih ter sam kontekst, v katerega je pripoved umeščena. Pri tem se bom posebej osredotočila na medkulturni kontekst in ugotavljala, katere kulture, narodnosti, rase in jeziki so predstavljeni. Preučevala bom tudi samo pripovedno tehniko, jezikovne prvine ter slog posameznih romanov.

Romanom bom določila glavno problematiko, ki se nanaša na razmerja med različnimi kulturami (to je največkrat povezava z nasiljem, vojnami in nestrpnostjo), nato pa še temo in motive. Literarno delo kot umetnina bralcu problematiko nestrpnosti med različnimi kulturami prikazuje na poseben način. Pri tem igra veliko vlogo tudi pripovedovalec⁵, ki ga po Princu najlažje prepoznamo, če je hkrati tudi zgodbeni lik. (Zupan Sosič 2017: 161) V mladinskih romanih je zelo pogost prvoosebni pripovedovalec. O dogodkih, stanjih in razpoloženjih pripoveduje v prvi osebi, v zgodbi se lahko pojavi kot aktiven udeleženec ali pasiven opazovalec dogajanja. (Zupan Sosič 2017: 163) Ugotavljala bom, ali se v izbranih romanih resnično največkrat pojavlja prvoosebni pripovedovalec. Posvetila pa se bom tudi fokalizaciji⁶ ter literarni osebi. Velja, da si bralec po prebranem romanu v spomin najbolj vtisne literarni lik. Pri tem igra vlogo recepcija literarnega dela, saj nam liki omogočajo identifikacijo in empatijo. Ravno literarne osebe največkrat dojemamo kot samostojne pojave, celo kot človeška bitja. (Zupan Sosič 2017: 186)

Ker je rdeča nit moje naloge analiza odnosov, razmerij med različnimi kulturami, ki se kažejo v desetih mladinskih romanih ter iskanje poti k pristnim medkulturnim odnosom in k medkulturnemu dialogu, se bom natančneje ustavila tudi pri dialogu, ki se spleta v posameznem romanu kot literarni umetnini. V ožjem smislu rabimo pojem dialog za govorne izmenjave med liki v drami, pripovedi ali pesmi. V širšem smislu pa dialog uporabljamo za tip literarnega, znanstvenega ali političnega diskurza. V takšnem diskurzu se pomensko jedro odpira osmišljanju in vlogi Drugega. K teoriji dialoškosti je največ prispeval Mihail Bahtin (teorija dialoškosti ali polifoničnosti). Po Bahtinovi teoriji gre pri dialoškosti za vključevanje

⁵ Po tričlenski delitvi pripovedovalca delimo glede na slovnično osebo na prvoosebne, drugoosebne ali tretjeosebne. (Zupan Sosič 2017: 63) Uveljavljena pa je tudi Stanzlova tričlenska tipologija, ki je zasnovana glede na način posredovanosti pripovedne informacije – delitev na avktorialnega, prvoosebne in personalnega pripovedovalca. (Zupan Sosič 2017: 167)

⁶ Gre za pripovedni postopek, ki je pomemben za razumevanje in interpretacijo besedila – točka gledišča nekega lika. (Zupan Sosič 2017: 180) Po Gerardu Genettu delimo tri vrste fokalizacije; ničto, notranjo ali zunanjo. V postgenetovski teoriji pa Mieke Bal združuje ničto in zunanjo v samo zunanjo fokalizacijo, ki ko vidi pripovedovalec, ki je zunaj zgodbe. (Zupan Sosič 2017: 183)

intertekstualnih (dialog literature z literaturo) in ideoloških (posebni jezik romana odraža pogled na svet) razmerij. (Zupan Sosič 2017: 86) Bahtin pomembno vpliva na vlogo govora, »saj se dialog prav zaradi njegovih teorij ne obravnava več le kot tehnika, ampak tudi kot filozofska ali etična ideja ali celo ideal.« (Zupan Sosič 2017: 87)

Na koncu analize vsakega izmed romanov bom razpravljala o sporočilu, ki ga roman podaja bralcu. Preučevala bom, kaj je želel avtor sporočiti naslovniku, kako ga nagovarja, kako je v roman vpeta etična nota ter kakšne možnosti za razmišljanje, vrednotenje, opredeljevanje nam pušča. Posvetila se bom sporočilom, ki jih v zvezi z večkulturnostjo in medkulturnostjo podajajo tudi sociologi kulture. To so pozivi k medsebojni komunikaciji, dialoškosti, strpnosti, toleranci ter sprejemanju drugačnosti.

4.2 Priročniki za branje kakovostnih mladinskih knjig

Pri izbiri romanov, ki bi ustrezala moji tematiki, sem si pomagala s *Priročniki za branje kakovostnih mladinskih knjig* od leta 2000 do 2017. Priročnik izhaja od leta 1999 kot samostojna publikacija Pionirske knjižnice v Ljubljani ter vsako leto prinaša vpogled v knjižno produkcijo za otroke in mladino. Po mnenju Dragice Haramije (2007: 8) je izredna kvaliteta priročnikov ta, da so v njih na enem mestu zbrane ter pregledno in logično urejene vse informacije o knjigah. Knjige so glede na kvaliteto razdeljene v pet kategorij. V najvišjo kategorijo sodijo knjige, ki so označene z »zlato hruško«. (152) S priznanjem zlata hruška je knjižni izdelek ocenjen v treh kategorijah: izvirna slovenska leposlovna knjiga, izvirna slovenska mladinska poučna knjiga in prevodna mladinska leposlovna knjiga. Knjige iz priročnika so namenjena širokemu krogu naslovnikov: mladim, njihovim staršem, učiteljem, vzgojiteljem, knjižničarjem, strokovnjakom za mladinsko književnost ... (153)

Knjige so v priročnikih glede na starostno skupino bralcev razdeljene po posameznih stopnjah:

- A-stopnja: primerno tudi za starost do 3 let
- B-stopnja: primerno za starost 3-6 let
- I. stopnja: primerno za 1., 2. in 3. razred OŠ
- II. stopnja: primerno za 4.,5. in 6. razred OŠ
- III. stopnja: primerno za 7., 8. in 9. razred OŠ

- IV. stopnja: primerno za srednješolce

4.3 Izbor mladinskih romanov z različnimi problematikami

Mladinske problemske romane, v katerih lahko zasledimo različne problematike, ki nastanejo na podlagi stikov različnih kultur ter medsebojnega nepoznavanja na podlagi stereotipov in predsodkov, sem razvrstila v različne kategorije glede na to, katera vrsta problematike, je v njih najbolj očitna. Ker želim nagovoriti čim širši krog mladih bralcev, sem v svoj izbor vključila romane, ki so namenjeni najrazličnejšim starostnim skupinam. Romani se glede na starostno stopnjo med seboj precej razlikujejo. V romanih, ki so namenjeni bralcem nižjih starosti – 2. stopnji, lahko najdemo tudi slikovno gradivo (npr. v romanu *Kebarie*), v njih zaznamo manj simbolike in metaforike, besedišče je preprostejše, avtor bralca bolj neposredno nagovarja. V središču so preprostejša, manj kompleksna vprašanja, s katerimi se soočajo mlajši otroci: odnosi med sošolci, prijatelji, starši, odnosi z učitelji ... V romanih, ki se nanašajo na bralce 3. starostne stopnje sem zasledila največ teženj po izhodu literarnih likov v svet domišljije, pojavljajo se podobe vzporednih svetov, poudarek je na fikciji. Vendar pa v teh romanih lahko že konkretnije zaznamo podobe nasilja, a so le-te prikazane veliko bolj olepšano, kot v romanih, ki so namenjeni bralcem 4. starostne stopnje, v katerih avtorji bralca »ne ovijajo več v vato«, ampak jih konkretno postavijo pred težke situacije. Romani, ki so namenjeni najstnikom, imajo kompleksnejšo strukturo, pred bralca podajajo resnejša družbena vprašanja, puščajo odprta mesta, ki jih bralec zapolnjuje sam, konci so bolj odprti, dopuščajo več različnih interpretacij, vrednotenja.

vrsta problematike	avtor	naslov	ključne besede	oznaka glede na starostno stopnjo bralca
nasilje med kulturami	Randa Ghazy	<i>Sanjati Palestino</i>	družina, Izrael, nasilje, otroci, odrasli, Palestina, smrt, trpljenje, vojne	4. stopnja
nasilje med kulturami, diskriminacija	Libby Gleeson	<i>Mahtabina zgodba</i>	Afganistan, Avstralija,	3. stopnja

			begunci, vojne, stiske	
Nestrpnost	Neli Kodrič Filipić	<i>Na drugi strani</i>	družina, fantje, ločitve, nasilje, vojne, vzporedni svetovi	2. stopnja
Begunstvo	Johan Unenge	<i>Moje vzporedno življenje</i>	begunci, diskriminacija, drugačnost, fantje, ilegalci, ksenofobija, mladostniki, politika, rasizem, vrednote	3. stopnja
Begunstvo	Žiga X Gombač	<i>NK Svoboda</i>	begunci - Sirci, družba - kritika, nogomet, prijateljstvo, begunska pot, družina, migranti, nasilje, pomoč, preživetje, vojna	4. stopnja
Begunstvo	Fabio Geda	<i>V morju so krokodili</i>	Afganistan, begunci, Italija, spomini	3. stopnja
Begunstvo	Ana Koritnik	<i>Beysonova in Yarina usoda</i>	begunci, Iračani, otroci, migranti, vojna, Irak, begunska pot, družina, nasilje, preživetje	3. stopnja

islamofobija	Sharon E. McKay	<i>Nevihta nad Kandaharjem</i>	Afganistan, begunci, dekleta, islam, nasilje, prijateljstvo, šola, vojne, ženske	3. stopnja
Romofobija	Janja Vidmar	<i>Kebarie</i>	deklince, drugačnost, družina, krivice, nepismenost, očetje, revščina, Romi, večkulturnost	2. stopnja
antisemitizem	Morris Gleitzman	<i>Nekoč</i>	vojna, begunci, fantje, holokavst, ilegalci, Judje, otroci, Poljska, prijateljstvo, vojne	3. stopnja

4.4 Romani s problematiko nasilja, nestrpnosti in diskriminacije

4.4.1 Randa Ghazi: *Sanjati Palestino*

Roman je nastal izpod peresa petnajstletne deklice, ki se je rodila v Italiji kot hči priseljencev egiptovskega rodu. Junaki v zgodbi so izmišljeni, posvečena pa je dvanajstletnemu dečku, ki je bil žrtev vojnih krivic. Osrednja tema je vojna, nasilje med Izraelci in Palestinci. Zgodbo pripoveduje tretjeosebni pripovedovalec, prepredena pa je s številnimi dialogi med palestinskimi dečki Ibrahimom, Džihadom, Mohammadom in Ramyjem. Povodi za nasilje in vojne so lahko različni, vendar je v večino vpletenih nekaj veliko večjega, kar presega človekov

fizični obstoj na Zemlji in njegovo zavest žene čez meje dojemanja – to je njegova vera, ki je tudi osrednji motiv romana. V romanu lahko prepoznamo še motive ljubezni do domače dežele – Palestinci so zelo navezani na svojo deželo, raje umrejo, kot da bi zapustili svoj rodni kraj – motive suženjstva, neenakopravnosti med različnimi ljudstvi, pripadniki različnih kultur, različne motive nasilja, ki so ponazorjeni z orožjem, kamenjanjem in prelito nedolžno krvjo. Z vero je tesno povezan tudi motiv branja, ki je ponazorjen s Koranom, sveto knjigo muslimanov. Kot strasten bralec se v zgodbi predstavi deček Ahmed, navdušuje se nad premetenostjo Shakespearovega *Hamleta*, ki se pretvarja, da je blazen, da bi lahko maščeval umor svojega očeta. S tem je nakazana strastna navezanost Palestincev na svoj rod, na svoje korenine. Alah jim narekuje, da morajo braniti rod in deželo, čeprav za ceno smrti. Medtem pa se Ibrahim ne navdušuje preveč nad branjem. Pomembna mu je le ena knjiga – sveta knjiga. »Ibrahim je pustil univerzo in dolga leta blodil po vaseh v Gazi s Koranom v roki. [...] Biti mož, kakršen je bil njegov oče, in braniti svojo domovino, prinesiti mir svojemu ljudstvu, maščevati vse te smrti [...]« (Ghazi 2003: 30)

Skozi celotno pripoved se pojavlja motiv dialoga med Izraelci in Palestinci, v katerega se vpletajo tudi pripadniki popolnoma drugačne kulture in vere – pripadniki Zahodnega sveta, ki jih pripovedovalec ponazori z imenom Mati Amerika. Ibrahim je priča vojnim grozotam, že od kar se je rodil. Pri tem se vselej postavlja vprašanje, ali iz težke situacije morda vodi kakšen izhod. Bi se ga dalo najti v kvalitetnem medkulturnem dialogu, bi se ljudstva med seboj lahko sporazumela, začela živeti v sožitju ter s tem prekinila neusmiljen tok nasilja in sovraštva?

»Ali je sploh kak način, kako bi lahko preprečili vse to nasilje? Sveta nebesa, ali ni nobene možnosti, da bi ustavili grešnike, Jude? Pobjijajo nas, vse nas pobjijajo, zakaj? Zato, ker ostali svet ne naredi ničesar? Zato, ker druge države ne naredijo ničesar?« (Ghazi 2003: 53)

Palestinci se v vojni počutijo osamljene, tudi ostale kulture, ves širni svet je proti njim, saj nanje stereotipno gleda kot na nasilneže, teroriste, katerih nasilje je podžgano z vneto njihove islamske vere. Tako se zdi nemogoče, da bi lahko spletli kakršen koli pristen dialog s pripadniki drugih kultur. Edina oseba, na katero se lahko obrnejo in z njo vzpostavijo dialog, je Alah. Boljše življenje jih čaka šele na nekem drugem svetu, pravica za vse pa šele ob sodnem dnevu. »Mi smo sami v tej bitki, sami v tej vojni. Mi smo ljudstvo brez miru, Riham, ampak našli bomo svoj mir poleg Alaha.« (Ghazi 2003: 53) V tem romanu se lahko bralec empatično poistoveti s Palestinci, začuti njihovo nemoč in stisko. Začne se zavedati, kako velika vrednota je mir in

sožitje z drugimi ljudmi, česar literarni liki v romanu nimajo, saj so neprestano žrtve napadov s strani Izraelcev.

Izraelci so v očeh Palestinecev upodobljeni kot zveri. Ugotovijo, da je pot iz nasilja brezizhodna. Edini odgovor na nasilje pa je: novo nasilje, kar pa je mlademu bralcu prikazano kot seveda etično zelo sporno. Tako se odpre pereča tema o tem, kako neizogibna je v veliko primerih pot nasilja. Za svojo vero, za nekaj večjega so se pripravljene žrtvovati ter za dosego svojega cilja preliti veliko krvi. Ko so napadeni njihovi domovi, jim ne pomaga, če v svojem hramu hranijo na tisoče Koranov. Potrebno se je braniti z nasiljem, saj vera sama ne zadošča. Bralec lahko prek vživljanja v literarne osebe začuti stisko, v kateri so se znašli. Vendar je ravnanje, ki so si ga izbrali – pot nasilja še vedno označeno kot etično-moralno sporno. O tem mora bralec razmisliti in ugotavljati, kakšne poti bi lahko izbral on sam. Ali bi res lahko žrtvoval toliko življenj, da bi dosegel nekaj, kar se mu zdi na tem svetu neoprijemljivo, realno nedosegljivo? Tako v romanu poskusi razmišljati Džihad, ki se sprašuje, ali ne bi bilo bolje, če bi se novim žrtvam skušali izogniti tako, da bi poskusili z dialogom – rešitev bi v tem romanu vsekakor bil pristen medkulturni dialog. Vendar mu Ibrahim odgovarja:

»Džihad, tisočkrat smo poskusili pot dialoga in tisočkrat se niso držali dogovorov. [...] Oče mi je do zadnjega dne vedno govoril, da moram ohraniti vero in da se ne smem nikoli predati. In danes iskati pot dialoga je že tako, kot da bi se predali njihovemu trpinčenju in podredili njihovi volji. Nedal, tudi jaz ne maram nasilja, in če poznaš kakšno drugo pot, mi povej zanjo.« (Ghazi 2003: 71–72)

Tako v tem romanu vzpostavitev medkulturnega dialoga ni mogoča, saj je v odnose med Izraelci in Palestinci vpletena vera, ki je močnejša od vseh besed. Čeprav so Izraelci in Palestinci sinovi istega boga, nikakor ne morejo doseči miru. Palestinci ugotovijo, da so v vojni nemočni. Zgolj z besedami ne morejo priti do sporazuma. Potrebna so dejanja, odgovoriti morajo z nasiljem. Še bolj boleče za Palestinece je dejstvo, da si večina sveta o njih misli enako kot Izraelci. Dialog z ostalim svetom vzpostavljajo prek televizije, prek medijev, ki veliko stvari prikažejo nekoliko drugačne, kot so v resnici. »[...] In ko so intervjuvali vojaka, ki je ubil otroka, je dejal, da je pustil očeta pri življenju samo zato, da bi še bolj trpel. [...] kaj bodo pokazali na televiziji zahodnjaškemu otroku? Ali jih sploh zanima, zakaj ljudje tukaj umirajo?« (Ghazi 2003: 152–153)

Vendar na drugi strani komunikacijskega omrežja ni naslovnika, ki bi ga zanimala prava resnica o trpljenju palestinskega ljudstva, njihov dialog s svetom je le monolog, ki ga govorijo v prazno.

Počutijo se kot Hamlet, ki v svojem monologu razmišlja o smislu obstoja in se sprašujejo, ali ne bi bilo bolje umreti in zaživeti boljše življenje v onostranstvu, če na tem svetu niso deležni posluha. Na koncu romana, na koncu »sanj o Palestini« so v tem duhu zaokrožene tudi usode literarnih likov. Mohammad posveti življenje molitvi, a je označen kot blaznež. Nedal živi v sovraštvu do življenja, dokler mu ga ne prekineta izraelska vojaka, Ramyju amputirajo nogo, Džihad zapusti Palestino ter odide v Sirijo, kjer zaman skuša na novo zaživeti. Ibrahim pa na tem svetu umira vsak dan posebej in na nasilje, ki ga nad njim brezsmiselno izvajajo vojaki, odgovarja z novim nasiljem. Tako bralec v tem romanu ne najde konkretne rešitve, s katero bi lahko preprečil nasilje med kulturami in vzpostavil medkulturni dialog. Poti prijateljev Palestinev se razidejo, vsak gre po svoje. Iz zadnjih strani romana seva nekakšna samota, praznina. Bralec je tako odprta pot za razglabljanje o tem, kako bi se on zbližal z drugimi ljudmi. Pri tem pa se mora zavedati, da pot, ki naj bi vodila do sprave nikakor ne sme biti pot nasilja. Srečna Palestina, v kateri ljudje živijo v miru in spravi tako ostaja le še nekaj, o čemer bralec lahko sanja. Da pa bi te sanje prenesel v realno življenje, se mora zavedati, da na svetu ni sam in da ga obkrožajo ljudje, ki so zelo različni od njega, vendar pa mu vseeno lahko postanejo zelo enaki, če jim je pripravljen prisluhniti in sanje o sožitju z drugim prenesti v svoje realnost.

4.4.2 Libby Gleeson: *Mahtabina* zgodba

Zgodbo o muslimanski deklici Mahtab pripoveduje tretjeosebni pripovedovalec. Dekle s svojo družino živi v Afganistanu. Tako kot vsak mladostnik sanja o svoji prihodnosti, o poklicu učiteljice, zdravnice. Vendar pa sanje kmalu prekine osrednja tema romana, to je tema nasilja. V afganistanski vasi nemudoma zaprejo šole, ženske so diskriminirane, ne smejo se izobraževati in hoditi v službo. Doma jim moški poročajo o strahotah, ki se dogajajo zunaj: »[...] moški s črnimi turbani ... biči ... pretepanja ... razbijanje po vratih sredi noči ... obešanje ... streljanje ... javno kamenjanje ... talibani.« (Gleeson 2008: 10)

Tudi v tem romanu se bralec seznanja z grozotami, s katerimi se soočajo kulture, pri katerih prihaja do stikov, ki vodijo v nasilje. Ker kulture niso sposobne (niti ne pripravljene) skleniti medsebojnega premirja, vzpostaviti pristnega medkulturnega dialoga, prihaja do najrazličnejših oblik preganjanja drugačnih, pretepanja in celo pobijanja. Bralec iz varne distance opazuje dogajanja, ki so jim v nekaterih kulturah priča njegovi vrstniki morda ravno v tem hipu. Pomembno je, da se zaveda neetičnosti, nemoralnosti dejanj, ki jih izvajajo pripadniki kultur,

ki ne sprejemajo drugega. Menim, da ima v tej zgodbi še posebej močno sporočilo izbira ženske protagonistke in ne moškega protagonista. Popolnoma drugače bi bilo, če bi bil glavni lik moška oseba. Ravno prek prikaza nemočnega dekleta, ki se bori za svoje pravice, je še dodatno poudarjen moralni ton, ki ga skuša bralcu podati avtorica romana.

V ospredju je vprašanje o moralnosti odnosa, ki ga imajo nekateri muslimanski moški do žensk in ki se zdi drugim kulturam morda zelo tuj (npr. prepoved pojavljanja v javnosti). Vzporedno s problematiko nasilja se preko literarne empatije s protagonistko soočamo tudi s problematiko diskriminacije žensk. Izpostavljena je predvsem problematika njihovega šolanja. Na začetku romana je šola najprej prikazana kot institucija, v katero lahko vstopajo le pripadniki moškega spola, šele na to se začnejo graditi tudi šole za ženske. Posebnost je, da Mahtabina družina ni prikazana klišejsko, kot tradicionalna družina, v kateri oče svoji hčerki npr. izbere partnerja, ji prepove šolanje, udeleževanje javnih dogodkov, ampak gre za izobraženo družino – Mahtabin oče je intelektualec, ki sklene, da bo njegova družina boljšo prihodnost iskala v deželi, v kateri se kulture lahko mešajo med seboj, živijo v sožitju, v strpnosti. Odšli bodo v Avstralijo, kjer si lahko ustvarijo svetlejšo prihodnosti. Vendar je sporno zapustiti svojo rodno deželo in se podati v svet ter se pomešati s tujimi kulturami. Čeprav bi v drugi deželi lahko živeli mirno, bi bili tam še vedno le tujci. Tako se v romanu pojavijo motivi prijateljstva in sovraštva, nepojasnjenega nasilja s strani talibanov⁷, motivi bega ter motivi sanj o boljšem življenju v tujini. Na pot se odpravijo Mahtab, njen oče, mama ter mlajša brat in sestra. Pot v drugo deželo je nevarna, saj nanje ves čas prežijo talibani. Zato literarne osebe tudi v tem romanu ves čas vzpostavljajo dialog z onostranstvom, z Alahom, ki je zanje edina luč na poti skozi mrzlo gorovje. Najpomembnejši dialog je najprej ta, ki ga imajo s svojim bogom, šele na to tisti, ki ga skušajo vzpostaviti z drugimi kulturami. Na potovanju se pojavljajo številne tolpe, ki ugrabljajo ženske ter otroke in za njihovo svobodo zahtevajo denar, ki ga številne afganistanske družine namenjajo potovanju. V romanu lahko zasledimo diskriminacijo do žensk in otrok, ki so prikazani kot manjvredni v primerjavi z močnejšimi moškimi. Vendar Mathab razmišlja o tem, ali je Avstralija kot obljubljen dežela zares tako idealna. O njej je slišala veliko čudnih, njej tujih stvari, med drugim to, da tam hodijo dekleta v javnosti kar z odkritimi lasmi, ne nosijo rute ...

⁷ Talibani so afganistanski fundamentalistični muslimani (ime dobesedno pomeni iskalci verskega znanja oziroma študenti). Večinoma so Paštunci, ki so svojo mladost preživeli v verskih šolah in taborih v Pakistanu. Uvedli so stroge načine obnašanja in oblačenja na podlagi dobesednega prevoda Korana. Preprečili so dekletom obiskovati šole in ženskam delati zunaj hiše. Vsem ženskam so zapovedali nositi burko, hišo so lahko zapustile le v spremstvu moškega sorodnika. (McKay 2012: 257)

Ko družina doseže cilj – Avstralijo, se v novi deželi počuti kot tujka. Kultura ljudi na tem ozemlju je popolnoma drugačna od njene. V deželi je veliko otrok, ki nosijo v sebi podobno zgodbo. Vsi so z ladjo zbežali pred nasilnimi talibani. Ker so govorili različne jezike, so se sporazumeli tako, da so s palico v pesek risali podobe. Mahtab se odloči, da dialog z izgubljenim očetom vzpostavi s pisanjem dnevnika. Na koncu romana se izkaže, da je Avstralija zares kraj, kjer lahko družina na novo zaživi, saj je prikazana idilično – kot prostor, kjer ni nasilja med pripadniki različnih kultur. »Praznik vetrov je. Zmaji vseh narodov so tam. Morski vetrič jih lovi in vleče više in više.« (Gleeson 2008: 178)

Z motivom zmaja, ki valovi v vetru in potuje visoko v nebo, je ponazorjen pojem, po katerem je družina hrepenela skozi vso pripoved in ki je sveta beseda tudi za številne druge ljudi, ki so jih srečali na poti – to je svoboda. Tako roman s srečnim koncem v mlademu bralcu vzbudi upanje, da se s trdo voljo in potrpežljivostjo, predvsem pa z močnimi medsebojnimi vezmi lahko preseže vsakršno nasilje in v miru zaživi.

4.4.3 Neli Kodrič Filipić: *Na drugi strani*

»Dajmo ga, čefurja!« je siknil Tomaž, petnajstletni fant begavega in mrzlega pogleda. (Kodrič 2004: 5) Že iz prve povedi romana slovenke mladinske pisateljice Neli Kodrič Filipić je razvidno, da bo bralec priča dogajanjem, v katerih se prepletajo medvrstniško nasilje ter nestrpnost do priseljencev, pripadnikov drugačnih kultur. V povedi se pojavi beseda čefur, ki nosi negativno konotacijo – z njo so označeni priseljenci iz držav bivše Jugoslavije. Ker nimajo pravih slovenskih korenin, so velikokrat diskriminirani in označeni kot manjvredni. V romanu se pojavijo motivi nasilja ter medvrstniških odnosov, ki so še posebej poudarjeni. Dogajalni kraj, ki je mlademu bralcu prikazan na začetku, je šola – institucija, v kateri velikokrat pride do različnih oblik verbalnega ter fizičnega nasilja. Tarča nasilja je fant Milan Kojić, ki je priseljen v Slovenijo. Pripoved tretjeosebnega pripovedovalca se meša s pripovedjo prvoosebnega pripovedovalca Svita, ki z bralcem vzpostavi dialog, v katerem poglobljeno opiše svoja čustva in doživljanja, med njimi tudi odnos do slovenskega jezika, ki ni njegov materni jezik in se ga je moral naučiti. Svit bralca zelo neposredno nagovarja. »Potem sem se končno dvignil na svoje noge, povem ti, da so bile majave [...]« (Kodrič 2004: 12) Posebnost dogajalnega časa romana je preskakovanje iz sodobnega življenja v čas izpred druge svetovne vojne in tudi v čas med

vojno – v leto 1942, v katerega kot v časovnem stroju potuje prvoosebni pripovedovalec. Preskakuje tudi v drug kraj, izven Slovenije, v zamejsko Italijo. Tam se srečuje z Italijani, ki na Slovence gledajo negativno, prav tako kot Slovenci gledajo na priseljence iz Jugoslavije. »Samo žalil me je, tako kot nas vedno žali. Da sem umazan Slovenec, da sem manjvredna rasa in da bi nas bilo treba iztrebiti.« (Kodrič 2004: 58)

Na drugi strani meje fašisti izvajajo nasilje nad pripadniki slovenske kulture, do njih se obnašajo kot do živali. Njihove kulture in jezika ne sprejemajo, želijo jih poitalijančiti. Preskok v preteklost pušča na dečku Svitu vedno večji odtis. Vse težje se skoncentrira in sledi pouku, v mislih se mu vrtijo podobe Italijanov ter njihovega odnosa do Slovencev, ki ga začne primerjati z odnosom Slovencev do čefurjev. Tako kot so fašisti nekoč izvajali grozovito nasilje nad Slovenci, sedaj slovenski fantje (med katerimi je tudi Svit sam) nasilno ravnaajo s pripadniki drugih kultur. Sliki preganjanih Slovencev v preteklosti ter preganjanih čefurjev v sedanjosti se pomešata. Na tem mestu lahko bralec romana začuti občutek krivde, ki se pojavi v Svitovi notranjosti, saj je on sam kriv za preganjanje dečka Milana. Avtorica bralca opozarja, da nasilje med kulturami vedno nosi negativne posledice. Svit se nad svojimi dejanji zamisli in želi popraviti vtis tako, da skuša z Milanom vzpostaviti toplejši odnos in predvsem bolj pozitiven dialog. Ker pa se nikakor ne more izveči iz kroga neprijetnih dogodkov, se v tem problemskem mladinskem romanu pojavi tudi motiv samomora. Svit razmišlja o tem, da bi svoje življenje končal tako, da bi zaužil prekomerno dozo uspaval ter za vedno zaspal. Tako bi se rešil vse odgovornosti, ki mu jo kot najstniku nalaga življenje: vloge odgovornega sina, vestnega učenca v šoli, pravega prijatelja, predvsem pa bi se rešil odgovornosti za dejanja, ki jih je zagrešil nad Milanom in ki prinašajo hude posledice. Vendar Svit samomor ne uspe, o svojem ravnanju pa se mora pogovoriti s socialno delavko Danico.

Deček se, namesto da bi brezskrbno užival svojo mladost, naenkrat začne počutiti kot ujetnik svojega lastnega življenja. Ta mladinski problemski roman poudarja človekovo ujetost v prostor in čas, v katerem se kot pripadnik določene kulture stika z različnimi ljudmi ter išče svoj prostor v družbi. V njem lahko razločno zaslišimo glas mladih, ki se vrtincu dogajanj v realnem življenju zatekajo v domišljjski svet. Nenehno hrepenijo po toplih medčloveških odnosih, po prijateljstvu, varnosti, po tem, da bi lahko z nekom vzpostavili dialog, bili slišani, razumljeni in sprejeti točno takšni, kot so, ne glede na narodnost, kulturo, raso ter barvo kože. Svit se v svoji domišljiji pogosto zateka v naravo, saj mu le-ta predstavlja prostor svobode, ki

je ponazorjena z različnimi motivi. Med njimi je to tudi podoba gosenice, ki se mora šele razviti v metulja, da bi lahko postala popolnoma svobodna. Prav tako kot gosenica mora dozoreti tudi mladostnik, ki je v svoji nesamostojnosti še precej krhek in na svoji koži bolj občuti težo ter krivico stvarnega sveta. »Vidim svobodo! je rekel. In če mene vprašaš, ti povem, da si je tista gosenica močno želela svobode, da bo lahko frfotala kot brez teže po zraku – sicer ne bi prenesla zapora, ko je bila buba.« (Kodrič 2004: 121)

Svit se med potovanjem v preteklost – v čas vojne nazorno seznanja s krutimi posledicami, ki jih prinašajo nesoglasja med kulturami ter težnja ene kulture po nadvladi nad ostalimi. Podobe iz domišljjskega sveta se na koncu romana prikažejo kot realne. Vojne grozote je namreč na lastni koži resnično okusil njegov dedek Albin. Rdeča nit romana je poseben dialog, ki ga Svit ponotranji in spleta z njim v svoji domišljiji. Vendar se na koncu romana izkaže, da je vez s predhodnikom veliko pristnejša, kot se je na začetku zdela. Sporočilo romana se tesno povezuje s samim naslovom *Na drugi strani*. Ljudje se namreč delimo na več strani, vendar se Svit s potovanjem »na drugo stran« nauči, da je bolje, če ljudje stopimo na eno, skupno stran. Pri tem pa se ne ločujemo nasilno, ampak iščemo skupne točke, ki bi nas lahko privedle do življenja v slogi.

4.5 Romani s problematiko begunstva

4.5.1 Johan Unenge: *Moje vzporedno življenje*

Švedski avtor Johan Unenge deluje kot ilustrator in pisatelj. Njegov roman *Moje vzporedno življenje* združuje obe področji njegovega delovanja, saj gre za roman v stripu. Avtor bralca nagovarja preko literarnega teksta in skozi svet nazornih črno-belih ilustracij. Za delo je Unenge prejel številna mednarodna priznanja. Knjiga je bila uvrščena med *Bele vrane 2001* pri Mednarodni mladinski knjižnici v Münchnu.

Dogajalno prizorišče romana je švedsko mesto Hellevik, v kateri živi deček Mattias, ki v vlogi prvoosebnega pripovedovalca pred nas postavlja zgodbo, katere tema je ksenofobija, rasizem, nasilje ter predvsem nestrpnost do beguncev. Rdeča nit je povezava motivov nasilja iz vsakdanjega življenja z motivi nasilja v virtualnem svetu računalniških iger, za katere se glavni lik navdušuje. Od tod tudi naslov romana *Moje vzporedno življenje*, saj deček živi dvojno življenje: svoje realno bivanje v švedskem kraju povezuje z virtualnim svetom računalniških

iger. Motivi, ki se povezujejo s temo nasilja in so v romanu zelo pogosti, se pojavijo že na samem začetku pripovedi. To so: vojaki, orožje, streljanje, prepir, pretepanje, umor. Pomembni so tudi motivi, ki nakazujejo stik med različnimi kulturami: motiv rase, motiv priseljencev, tujcev, medsebojnih odnosov. Velik pomen pa ima tudi motiv igre, saj gre za prevpraševanje meja med realnostjo in izmišljenim svetom računalniške igre, pri tem pa tudi za mejo med realnostjo in fikcijo samega romana. Pojavi se vprašanje, do kakšne mere sploh gre za izmišljenost računalniške igre, ki se lahko v vsakem trenutku prevesi v realnost. Motiv igre se pojavi tudi v zvezi z realno igro košarke v švedskem mestu ter se povezuje z globljim pomenom igre za prevlado ene kulture nad drugo. V romanu je velik poudarek na karakterizaciji literarnih likov, na avtorjevem prikazu oseb, ki so beguncem (ne)naklonjeni. Posebej je osvetljen odnos in dialog med posameznimi osebami, v večini primerov gre za dialog med protagonistom in stranskimi liki: odnos s starši, prijatelji, sošolci, učitelji, vaščani, širšim krogom družbe. Poudarek pa je tudi na razmerjih med posameznimi institucijami. Prikazano je, kakšen vpliv na mnenje posameznika imajo lahko šola, policija, politiki, mediji ... Roman je namenjen starejši starostni skupini mladostnikov in tudi že odraslim osebam. Avtor skuša skozi dialog z bralcem pokazati, kako smo ljudje lahko zelo zvesti le svoji kulturi, rasi, veri in samemu načinu življenja, pri tem pa zavračamo vse, kar je tuje, čeprav tuje kulture niti ne poznamo. Ravno literatura pa je prostor za odkrivanje in spoznavanje tujega ter posledično za odpravljanje predsodkov do drugih ljudi. S prikazom različnih literarnih oseb lahko bralec spozna, da so mu tudi ljudje, ki so drugačne kulture, vere in rase lahko popolnoma enakovredni. Da ima literatura lahko velik vpliv na človekovo mišljenje in da se preko branja knjig lahko veliko naučimo, je ponazorjeno s pomembnim dogajalnim krajem, v katerem se zbirajo vaščani, ki razmišljajo širše in globlje od ostalih vaščanov, med njimi je to tudi protagonistova mama. Pri tem so knjige predstavljene kot bogastvo in človekovo orožje.

»Vesel bodi [...] da sploh še imamo knjige. [...] Pogledala me je in globoko zavzdihnila. Začela je govoriti o tem, kakšen je svet. O politiki, ki je nisem razumel. Pa spet o knjižnici. Pa o tem, da določeni dobijo prav vse, kar si želijo in da je treba kričati na glas.« (Unenge 2009: 74)

Pomemben stranski lik romana je tudi protagonistov oče, ki je policist. V romanu pooseblja moč ter nadzor. Vendar pa se ob pojavu begunske problematike na njegova ramena naloži teža odgovornosti, saj se zaradi njegovega položaja od njega pričakuje, da bo v zvezi s priseljenci ustrezno ukrepal. Pomembno dogajalno prizorišče v romanu je šola, v kateri se razglablja o novostih v mestu. Predstavljena sta učiteljica Helena kot predstavnica ženskega spola, ki težko

vzpostavi kontrolo in moški učitelj Mansson, ki lahko takoj vzpostavi popoln red in disciplino. Na tem mestu je izražen seksizem. Ravno šola je prvo mesto, kjer se izve, da so v mesto prišli begunci, priseljenci iz južnih držav. Poudari se velika vloga policije kot državnega aparata, od katerega se pričakuje, da bo ukrepala. Spoznanje, da so v vas prišli begunci, je ponazorjeno z ilustracijo. Begunci so že takoj na začetku predstavljeni z negativno konotacijo. Primerjani so celo s podganami. Tako bralec dobi občutek, da v vasi, kjer pride do stika med različnimi kulturami, večinska kultura nima pozitivnega odnosa do manjšinske. »Ali na policijski postaji spijo ali kaj?« »Po vasi kot podgane švigajo begunci.« (Unenge 2009: 25)

Švedski vaščani izražajo zelo negativno naravnost do beguncev, so mnenja, da bi jih bilo potrebno takoj iztrebiti, jih celo pobiti. »Nekdo je na begunsko taborišče napisal 'Zažgimo to sranje'.« (Unenge 2009: 215)

Osrednjo vlogo takoj prevzame protagonist romana, saj je policistov sin. Vendar pa se njegovo stališče takoj loči od ostalih, saj v zvezi z begunsko problematiko ostaja neopredeljen in ne izraža nasilne naperjenosti proti beguncem, ker v tem ne vidi razloga. Protagonist do priseljencev goji nevtralen odnos, ni jim ravno naklonjen, vendar se tudi ne strinja s tem, da bi lahko človeška bitja kar enostavno pobili. »O tem nisem imel mnenja. Begunsko taborišče je bilo tam, kjer je pač bilo. Begunci mi niso bili všeč, ampak hudimana, kaj pa naj bi. Postreliti?« (Unenge 2009: 28)

Poseben odnos in dialog, ki ga gradi glavni lik z drugo osebo, je odnos do njegovega prijatelja Ubbeja, s katerim igrata računalniške igrice. Vendar se njuno prijateljstvo začne na nenavaden način, v katerega je vpleten motiv prepira, kar izostri napete odnose med literarnimi liki. Za računalniške igre je posebej značilno, da nasilje v njih pogosto nima meja. Meje med pravilnim in negativnim ravnanjem so pogosto celo zabrisane. Igralec računalniške igre lahko prevzame popoln nadzor nad življenjem drugih. Protagonist ima tudi, tako kot veliko najstnikov, pogosto občutek osamljenosti, čuti razklanost med svojo notranjostjo in zunanjim svetom. Zdi se mu, da za svojo idejo stoji sam. Zato mu računalniške igre nudijo na videz varno zatočišče, saj se vanje lahko popolnoma vživi.

»Pogledal sem po razredu in poskušal ugotoviti, kdo razmišlja podobno. Prav nikogar se nisem mogel domisliti. Včasih, kadar sva z Ubbejem igrala, sem si domišljjal, da sem tudi jaz del igre. [...] Občutek je bil, kot da je vse resnično, in v tem je bilo bistvo.« (Unenge 2009: 62)

Prebivalci vasi so do beguncev nestrpni predvsem zato, ker morajo plačevati davke, da lahko prišleki dobivajo socialno podporo. Ugotovijo celo, da jim priseljenci jemljejo službe.

V dialogu proti beguncem je zelo glasen učenec Albin, pri katerem pa je vidno, da na mnenje, ki ga izraža v šoli močno vpliva njegova družina. Učenci v švedski šoli razpravljajo o razmerjih med različnimi kulturami in rasami. Zavedajo se, da pripadajo beli, arijski rasi, ki naj bi bila po njihovem mnenju več vredna od ostalih. Pomembno je tudi, da so čiste krvi. Tako se v romanu odraža skrajni nacionalizem. »Rase naj se ne bi mešale. Geni črncev in belcev niso enaki ... [...] So kromosomi recimo tudi različni? [...] Daj no, saj veš, kaj mislim. Mi smo nadrejena rasa.« (Unenge 2009: 96)

Vendar so že na začetku v razredu med seboj pomešani pripadniki različnih kultur in religij. Tako se mnenja v zvezi z begunsko problematiko med njimi ne ujemajo popolnoma.

»Vsi so nekaj govorili, slišati pa je bilo samo Albina in Heleno. Leila z naglavno ruto ni rekla ničesar. Jaz nisem rekel ničesar. Kaj je rekla Alva? [...] Pogledal sem Alvo. Emmi je neslišno ponovila, kaj je rekel Mattias. Ni se dalo ugotoviti, kakšno mnenje ima o tem.« (Unenge 2009: 70)

Dogajanje romana se prevesi v pravi »lov na begunce«, ki je podoben lovu v računalniških igrah, pri tem pa igra pomembno vlogo vaška policija. Glavni avtorjev namen pa je bralcem predstaviti begunce kot običajne, ranljive osebe iz mesa in krvi. Prikazano je njihovo peklensko potovanje v deželo sanj, na katerem naletijo na številne ovire, nekateri pa celo nikoli ne dosežejo svojega cilja, utonejo v morju ... Pomembno je, da bralec vzpostavi empatijo do beguncev, čuti njihovo stisko in jih ne obsoja. »Vsi tisti, ki čakajo na dovoljenje za bivanje ... razumeti moramo, da je to lahko zelo težavno. Predstavljajte si, da sami ne bi vedeli, ali smete ostati tukaj, ali pa vas bodo poslali nazaj v vojno.« (Unenge 2009: 103)

Da so priseljenci lahko enakovredni, imajo veljavo in se lahko pozitivno vključijo v družbo, se prvič odraža v liku priseljenskega dečka Yosseffa, ki ima pomembno vlogo v košarkarski ekipi. Vendar je sporno to, da ni pripadnik arijske rase, ampak je temnopolti priseljenec. Zato se vname polemika v zvezi s tem, ali Yosseff sploh lahko ostane v domačem klubu. Z opisom dogajanja na košarkarski tekmi avtor prikaže, da je tudi šport eno izmed področij, preko katerega se posamezniki identificirajo, izražajo svojo pripadnost določeni skupini, do katere lahko gojijo zelo močna čustva ter hkrati tekmovalnost do drugih skupin, pri čemer prihaja do verbalnega ali fizičnega nasilja. »Kot vedno smo zmagali. 'Mi' je bilo vedno, kadar je šlo za

zmago. 'Oni' se je reklo, če so izgubili. [...] Šlo je za vzdušje. Vsi so kričali. Navijali. Stare ženice in vsi. Nekateri so bili popolnoma podivjani zaradi sodnika. Umorili bi ga.« (Unenge 2009: 53)

Osrednji dogodek romana je, ko protagonist pod svojo streho skriva enega izmed beguncev, ki ga policija ni mogla ujeti. Gre za sestradanega in ranjenega temnopoltega dečka Abdija, ki zna govoriti tudi angleško. To, da mora glavni lik v domači kleti skrivati priseljenca, zanj predstavlja izziv. Hkrati pa se v njem mešajo različni občutki. Spozna, da je deček popolnoma običajno bitje, ki zares potrebuje pomoč in zaščito. Z njim začne igrati računalniške igrice, pri čemer pa se pokaže, da se begunski deček lahko zelo hitro vživi v streljanje in da mu podoba nasilja, vojne niso tuje. Vendar pa se protagonist zelo hitro seznanja z neobičajnim, impulzivnim, agresivnim vedenjem begunskega dečka, pri katerem je jasno, da vzrok zanj tiči v njegovi ranljivosti in občutku ogroženosti. Tako se v glavnem liku mešajo občutki dvoma, ne ve, ali bi begunca še vedno skrival. Znajde v vrtincu napetega dogajanja, pri tem pa ima občutek, da za svojo idejo stoji popolnoma sam. Dogajanje v romanu se zaključi s podobami črno-belih ilustracij, v katerih se mešata podoba realnega življenja in fikcije. Begunski deček se kar naenkrat znajde v ekranu, v računalniški igrici, švedski deček strelja nanj, saj tudi on v navalu različnih čustev postane agresiven. Konec se sklene z objemom temnopoltega in belopoltega dečka. S tem se izrazi, da imata kljub vsemu dogajanju še vedno nek globlji medčloveški odnos. Zadnji dialog v romanu pa se glasi: »Mattias, si kje videl severnega medveda?« (Unenge 2009: 255) Pri čemer motiv severnega medveda izrazi prevlado bele rase.

Avtor pa s tem vprašanjem pusti odprto mesto za bralca. Glavno sporočilo je torej poziv k razmišljanju o tem, ali je ustrezno, da neka kultura prevzame nadvlado nad drugo. Bralec lahko razmišlja, se opredeljuje do tega, ali se mu zdi ravnanje v zvezi z begunci ustrezno. Premišljuje o tem, kako bi on ravnal, če bi bil v koži glavnega junaka in bi v svoji domači kleti skrival begunca ter, ali je prav, da v takšnih situacijah ravnamo kot večina ali raje razmišljamo s svojo glavo. Potrebno je razmisliti, kaj lahko vsak posameznik naredi za sožitje in ustrezen dialog med pripadniki različnih kultur ter koliko ima pri tem sploh moči in veljave, saj ga lahko ovirajo vplivi ostale družbe. Motiv severnega medveda na koncu romana prikaže veličino in moč bele rase. Vendar bela barva izraža tudi nedolžnost in milino, poziva k nevtralnosti. Severni medved poziva k temu, da morajo biti vsi ljudje sprejeti pod njegovo varno okrilje. Pri tem ni pomembno, kakšne kulture, rase in barve kože so. Če se ljudje ločimo glede na kulturo, raso in

bravo, pa živali te vrste ločevanja ne poznajo. Severni medved je lahko svetilnik tudi za dečka, ki je temnejše polti.

4.5.2 Žiga X Gombač: *NK Svoboda*

Slovenski avtor Žiga X Gombač v mladinskem romanu z naslovom *NK Svoboda* mlademu bralcu prikaže zgodbo, navdahnjeno po resničnih dogodkih, ki so se zgodili med letoma 2012 in 2015 ljudem na poti med Sirijo ter Evropo. Na začetku romana predstavi črno-belo podobo sveta, ki nujno potrebuje več barv, ki jih lahko pridobi le s pristnimi medsebojnimi odnosi. Avtor preplete zgodbi 15-letnega Aneja, ki živi v Ljubljani ter 16-letnega sirskega dečka Sabija, ki svojo pripoved začne na begu, v turškem mestu Bodrum. Dečka v obliki dnevniškega zapisa opisujeta svoja doživetja iz perspektive prvoosebnega pripovedovalca. Že takoj na začetku se pojavi eden glavnih motivov romana – to je motiv igranja nogometa. Pri tem Gombač nakazuje, kako pomembno vlogo imajo skupinski športi. Pripadniki neke ekipe čutijo do nje močno strast in pripadnost, zanjo bi z veliko vnemo naredili vse. S tem izražajo tudi močno pripadnost svojemu narodu, jeziku in kulturi ter tekmovalnost do drugih ekip. Vendar etika v športu poudarja, da mora biti vsak človek strpen do drugih ljudi. Pomembna je enakopravnost, vsak mora imeti popolnoma enake možnosti za doseg uspeha.

Deček Anej je rojen v družini, v kateri se strast do pripadnosti ljubljanskemu nogometnemu klubu prenaša iz roda v rod. Medtem ko zaskrbljeno razmišlja o porazu na tekmi, pa se Sabi ukvarja z veliko resnejšimi problemi. V njegovem rojstnem kraju so mu vojaki uničili dom, njegova družina pa je žrtvovala zadnje prihranke, da bi se najstarejši sin lahko rešil. Preko življenja v literarni lik dečka Sabija lahko mladi bralec zelo nazorno spozna stisko beguncev, ki so morali zapustiti dom. Tudi Sabiju nogomet pomeni skoraj vse na svetu. Pred begom je bil del uspešne nogometne ekipe. Nogometno igrišče, ki je bil njegov najljubši prostor, pa se je čez noč spremenilo v vojaško oporišče ... »Kako fino je, ko se zapodim za žogo. Ko odigramo fuzbal tekmo. Ko za trenutek pozabimo, da smo na poti stran. Na begu v deželo brez obraza in imena.« (X Gombač 2016: 26)

Sabi dogodke na begu zapisuje v zvezek, ki si ga je kupil med potjo. Med drugim tudi srečanje na neki avtobusni postaji, ko pride do stika pripadnikov dveh različnih narodov in kultur, ki sta si v nasprotju – med Sircem in Afganistancem. Sabi se stepe z nekim Afganistancem, ker se mora boriti za dragoceno ležišče. Pri tem pa razmišlja o moralnosti svojega ravnanja. V

situaciji, v kateri se je znašel, se etično-moralne meje zamajajo. Begunci se ne morejo zanesti eden na drugega. Tako kot v romanu *Moje vzporedno življenje* so begunci tudi tukaj označeni z zelo negativno konotacijo, primerjani so s podganami. »Zanesesh se lahko le sam nase, ker ne veš, kdo je v resnici kdo. Begunec ali človek podgana ...« (X Gombač 2016: 31)

Begunci se na poti, na kateri se stikajo različne kulture in borijo za preživetje, spreminjajo v sebične zveri. Sabi pa dvomi, če je to res pravi način. Spoznal je tudi veliko plemenitih ljudi, katerih dobrota pa je bila poplačana negativno, saj se svet kaže kot nepravilčen. Sabi verjame v to, da ga lahko spremenijo mladi ljudje s tem, da postanejo strpnejši, vzpostavljajo pristnejši medsebojni dialog. »Tako so me učili. [...] Držite skupaj kot ekipa. Pomagajte si vstati, če kdo pade. Fairplay, sočutje, tovarištvo [...] Besede, ki na poti proti Evropi iz koraka v korak bolj izgubljajo svoj pomen.« (X Gombač 2006: 32)

Poti Aneja in Sabija pa se prekrizata, ko Sabi doseže otok Kos, na katerem Anej s svojo družino uživa v razkošnih počitnicah. Gombač v romanu prikaže predvsem razmerje med ljudmi, ki imajo vsega na pretek, so razvajeni in se ne zavedajo dobrin, medtem ko se na istem ozemlju nekdo drug bori za golo preživetje. Slovenska družina pa se kmalu sreča z ljudmi, ki so drugačne kulture in barve kože. Nanje sprva vsi gledajo zelo negativno. »Ljudi, ki niso bili kot mi. [...] Tja so prišli v nekakšnih čolnih. Ti ljudje so govorili v neznanem jeziku. [...] Zdeli so se mi kot klošarji, hm, mogoče celo kot zombiji.« (X Gombač 2016: 57)

Na begunce najbolj negativno gledata Anejeva mama in dedek, ki je prikazan zelo satirično, kot pravi slovenski patriot, ki je z vso vnemo predan domači nogometni ekipi, svojemu narodu in kulturi, zavrača pa vse, kar je tuje. Na tem mestu bi literarne like lahko primerjala z liki v romanu *Moje vzporedno življenje*, saj se tudi v njem kaže izrazit odklonilen odnos pripadnikov večinske kulture do manjšinske, kar se najbolj odraža v likih očetov, ki so zagrizeni nacionalisti. Na begunce gledajo zelo negativno, s polno mero predsodkov o tem, da so nasilni, neolikani, umazani, nevarni ... »To so tisti begunci [...] včeraj sem pri večerji slišala, da silijo na otok. Pa ravno v turistični sezoni. Vsi umazani in smrdljivi. [...] Da jim ne bi dajala naše pijače. Kdo ve, kaj lahko staknemo.« (X Gombač 2016: 56)

Vendar se pogled na begunce močno spremeni predvsem iz Anejeve perspektive. Begunec Sabi mu namreč na morju reši življenje. Anej se mu gre zahvalit v begunsko zbirališče. Spozna, da je tam med mladimi, tako kot tudi v njegovem življenju, glavna atrakcija igranje nogometa, ki

jih povezuje. »En dva tri sta na terenu stali dve ekipi. Kdo ve, kako se fantje to zmenimo. Tudi če ne poznamo jezika.« (X Gombač 2016: 72)

Za razliko od Anejevega dedka, pa njegov oče do beguncev izrazi nekoliko bolj razumevajoč odnos. Anejeva mama pa kljub temu, da je pripadnik druge kulture rešil življenje njenemu sinu, deček Sabi. Vendar pa pripadniki vsi večinske kulture novega kluba ne sprejmejo pozitivno. Na neki se opazovalci do igralcev začnejo vesti zelo nasilno. »Begunci ven. Tukaj je Slovenija. To je naš dom ...« (X Gombač 2016: 174) Tako se igralci kluba *NK Svoboda* zavejo, da je pot do prave svobode veliko težja, kot se zdi na prvi pogled. Vendar na ovire na njihovi poti gledajo kot na izkušnje, iz katerih se kaj naučijo in jih delajo še močnejše.

4.5.3 Fabio Geda: *V morju so krokodili*

Medtem ko v romanih švedskega in slovenskega avtorja naletimo na zelo odklonilen odnos do beguncev, saj ljudje nanje gledajo z veliko mero predsodkov ter mislijo, da so zelo nasilni in nagnjeni k vojskovanju, pa lahko že na začetku romana Fabia Gede, ki je prikazan skozi perspektivo afganistanskega dečka Enajatolaha Akbarija, spoznamo popolnoma drugačno resnico o ljudeh, ki morajo v begunstvo. Dečka, ki mora na pot kot begunec, nekega dne nepričakovano zapusti mama. V njegovi glavi pa ostajajo navodila, ki mu jih je vedno dajala: da ne sme krasti, uživati drog ter uporabljati orožja »Čeprav bi kdo blatil tvoje ime, spomine, čustva in žalil boga, domovino [...]« (Geda 2010: 7) Enajatolah na svoji poti srečuje številne talibane, ki veljajo za zelo nasilne. Z njimi so stereotipno, zmotno enačeni vsi begunci. Deček veliko govori o stikih različnih narodov, o odnosih med suniti in šiiti. Zelo si želi, da bi ljudje spoznali, da Afganistanci in talibani niso eno in isto. Talibani so namreč mešanica različnih narodnosti. Nekateri se med seboj celo težko sporazumejo. Zelo ga zmoti tudi vprašanje, ali se identificira kot šiit ali musliman, saj se to med seboj ne izključuje. Jazen je tudi na vse fundamentaliste in policaje, ki so ljudem jemali potne liste in denar. »Dobro vedo, kdo je Iranec in kdo ne. Izurjeni so, da prepoznajo afganistanske ilegalce in podobno svojat.« (Geda 2010: 76)

Enajstletni deček se kot afganistanski begunec znajde tudi v Iranu, kjer dela kot gradbeni delavec. Kot ilegalce je zelo zaznamovan. Znajde se v taborišču, v katerem mu pobrijejo glavo. S tem avtor prikaže, kako ničvredni in zaničevani so ilegalni priseljenci. »[...] da bi ljudje jasno

videli, da smo bili ilegalni pribežniki v Iranu in da bi nas izgnali. Ko so nas strigli, so se smejali. [...] Mi pa smo stali v vrsti kot ovce. Da ne bi zajokal, sem opazoval šope las.« (Geda: 2010: 73)

Geda prikaže sliko beguncev, ki so popolnoma enaki drugim, saj se prisilno bežanje od doma lahko zgodi vsakomur. Pri tem pokaže tudi usodo ljudi, ki jim na poti ne uspe, zmrznejo v gorah ali utonejo v morju med obalami Turčije in Grčije. Med potjo je poudarjena tudi nestrpnost ob stiku dveh različnih narodov – Afganistancev in Pakistancev. Ko se deček Italijanom predstavi kot Afganistanec, ga le-ti takoj stereotipno izenačijo s talibanom. V medijih krožijo tudi novice o nasilnih Afganistancih. Deček se vseeno nastani v Italiji, kot političnemu beguncu mu dodelijo dovoljenje za bivanje. Vendar v njem še vedno ostaja nemir. Kot begunec je zapustil svoj dom in družino, močno pogreša svojo mamo. Pripoved se sklene osem let po začetku dečkovega begunstva. Na koncu zmagajo toplina, ljubezen in volja do življenja. Deček naveže stik s svojo mamo, ugotovi, da je še vedno živa. To ga navda z novim upanjem in zagonom za prihodnost, počuti se poživljenega.

Skozi roman se pojavlja motiv krokodilov, ki se pojavi tudi v samem naslovu. Deček se boji, da so v morju krokodili, kar pomeni njegov strah na begu. Morje, ki ga nosi v negotovo prihodnost je lahko polno ovir, boji se, da bi utonil. Vendar se na koncu izkaže, da je kot begunec srečno prispel na cilj. Ustalil se je ter navezal stik s svojimi bližnjimi. Krokodili v morju se izkažejo kot simbol moči, med potovanjem so mu prinašali srečo. »Ne vem prav dobro, kako, ampak bil sem živ. [...] Pravkar je spoznal, da so v morju res krokodili.« (Geda 2010: 162)

Aldo Milohnić v spremni besedi romana *V morju so krokodili*, ki nosi naslov *Upanje na boljše življenje je močnejše od vseh čustev*, spregovori o obupnem položaju beguncev, ki morajo prisilno zapustiti svoj dom. V Sloveniji smo se s to problematiko поблиžje seznanili na primeru beguncev iz Bosne in Hercegovine. Prihajalo je do nestrpnosti do prosilcev za azil, ki so vrhunec dosegle v letu 2001. Misel vsakega pribežnika je, da za začetek nekako preživi, nato pa zaživi v novem okolju. Vendar to ni preprosto, saj naleti na številna neodobranja s strani večinske kulture. Meje Evropske unije so za begunce skoraj popolnoma zaprte. Tako so bile zaprte tudi pred letom 1989, gradili so jih Sovjeti. Vzhodnoevropejci so bili na zahodni strani »železne zavese« prisiljeni prečkati meje ilegalno. Simbol ločevanja med različnimi narodi in

simbol hladne vojne je bil berlinski zid. Priseljencem pa so takrat pomagali t. i. *fluchthelferji*⁸ (Milohnić 2010: 165) S takšnimi pomagači se na svoji poti srečuje tudi afganistanski deček. Vodilo vsakega pribežnika na njegovi poti je, da čimprej zapusti območje, na katerem ni zaželen in si najde prostor, na katerem bo lahko mirno zaživel. Pri tem jih vodi upanje, za katerega Enajatolah meni, da je močnejše od vseh čustev. Statistike kažejo, da število beguncev po svetu narašča. Zgodba, ki smo ji priča v romanu Fabia Gede, je le ena izmed tisočih »ki bi jih lahko povedali preganjani otroci iz mnogih držav, iz katerih so morali pobegniti zaradi vojn, nasilja na podlagi etične, rasne, verske ali katere druge pripadnosti [...]« (Milohnić 2010: 172) Pri tem se moramo zavedati, da te zgodbe niso nič oddaljenega, eksotičnega, ampak da se dogajajo tukaj in zdaj. Vedeti moramo, da so med pribežniki lahko tudi naši someščani, sodelavci, sošolci ... Deček v romanu se je moral na svoji poti boriti in dokazovati, da je popolnoma enak drugim in da ima pravico do normalnega življenja, kar mu je tudi uspelo. »Mnogim malim Enajatolahom pa to žal ne bo uspelo, če jim pri tem ne bomo pomagali mi. (Milohnić 2010: 175)

4.5.4 Ana Koritnik: *Beysonova in Yarina usoda*

Avtorica predstavi zgodbo Beysona in Yare – zgodbo dveh otrok na begu, ki pa ni le pripoved o dveh beguncih, ampak je v njej zajeta usoda številnih otrok po svetu, ki se jim zaradi nestrpnosti in nasilja med kulturami dogajajo krivice. Ker ljudje med seboj velikokrat niso sposobni vzpostaviti pristnega odnosa, so zato nekateri med njimi obsojeni na beg. Vendar pa bi moral imeti vsak posameznik na svetu možnost, da živi dostojno življenje, ki nikakor ni beg ... Tudi v tem romanu se otroci po krivici znajdejo v vrtincu vojne, pred katero morajo bežati. Že na začetku, ko mora deček Beyson bežati od doma, se pojavijo motivi nasilja, vojne, vojakov in teroristov. Ljudje morajo množično zapuščati mesto na severnem delu Iraka. Beysonova družina sanja o boljši prihodnosti v Evropi, kjer bi se lahko pomešala med druge kulture ter v stiku z njimi zaživila dostojno življenje. Zgodbo pripoveduje tretjeosebni pripovedovalec, ki natančno opiše neznosne razmere, v katerih družina živi ter odnose med njimi. Družina pa se na poti sooča s številnimi stiki s tujci, ki so vse prej kot prijazni. Roman problematizira etično-moralno ozaveščenost ljudi ter pripravljenost na pomoč ljudem v stiski. Koritnikova skuša mlademu bralcu prikazati begunca kot nemočnega človeka, ki potrebuje pomoč. Čeprav je popolnoma druge kulture, ima enake vrednote, kot vsi ostali: to so družina, prijateljstvo, ljubezen in predvsem mir ter svoboda. Deklica Yara pa se znajde pred simbolom, ki se že v

⁸ Izraz v nemščini označuje dobesedno tistega, ki pomaga pri begu.

zgodovini pojavi kot glavna prepreka na poti do sožitja med različnimi kulturami – pred ograjo. Avtorica prikaže tudi stanje v begunskih taboriščih, ki je še mnogo slabše, kot nam ga prikazujejo mediji. Čeprav se begunci na poti srečujejo z nešteti ovirami, ograjami ter z nasilnimi ljudmi, pa se med njimi najdejo tudi takšni, ki jim je mar za njihovo usodo in so jim pripravljene prisluhniti ter jim pomagati. Ravno to želi doseči tudi avtorica romana: V bralca vzbuditi empatijo do begunskih otrok ter jih pripraviti so tega, da bodo v morebitni interakciji z ljudmi v stiski vedno pripravljene pomagati, čeprav gre pri tem za ljudi, ki so drugačne kulture, rase ali religije.

4.6 Roman s problematiko islamofobije

4.6.1 Sharon E. McKay: *Nevihita nad Kandaharjem*

Avtorica romana problematizira nestrpnost do pripadnikov islamske veroizpovedi ter nestrpnost talibanov do vseh, ki niso muslimani. Skozi pripoved tretjeosebnega pripovedovalca, ki bralcu podaja zgodbo o muslimanskih dekletih Tammani in Yasmini, prikazuje tudi diskriminacijo muslimank. Bralec si pri branju lahko pomaga s priloženim seznamom, na katerem so zbrani termini, ki se nanašajo na arabski svet ter muslimansko vero.

islam – temelji na Koranu, zapisu razodetij, ki jih je prejel prerok Mohamed. Islam dobesedno pomeni »pokorščina bogu«. (McKay 2012: 251)

Dogajalni kraj se, tako kot tudi v večini obravnavanih romanov (še posebej izrazito v *Mahtabini zgodbi*), ves čas spreminja. Glavno prizorišče je mesto Kandahar⁹, ki se pojavi v naslovu romana. Že sam naslov vsebuje negativno konotacijo in nakazuje, da gre v zgodbi za napeto dogajanje, v katerem se mešajo nestrpnost, vojne med pripadniki različnih kultur ter boj za preživetje. Kanadska avtorica s svojim romanom mlademu bralcu odpira nove poglede na pripadnike muslimanske veroizpovedi, odstira stereotipne predstave. S svojo knjigo želi navezati neposredni dialog med kanadskimi ter afganistanskimi ženskami, ki so se znašle v »nevihti«⁹ nasilja in vojn. Predvsem mlada dekleta in ženske po svetu želi opozoriti na nepravilni, neenakopraven položaj žensk v Afganistanu. Tako kot v romanih *Sanjati Palestino*

⁹ Kandahar je mesto na jugu Afganistana in je tudi glavno mesto province Kandahar.

in v *Mahtabini zgodbi* se tudi tu pojavi motiv globoke predanosti muslimanov svoji veri. Že na začetku romana se mladi bralec seznanj z motivom, po katerem se islamsko vero z lahkoto prepozna – to je motiv rute, ki jo nosijo odrasle muslimanke. Poimenovana je z izrazom *hidžab*¹⁰.

Yasmine se skupaj s svojo družino preseli iz Anglije v Afganistan, kar je za njo stresno, saj se mora ob stiku z novo kulturo privaditi na nova pravila. Pri tem je prikazan tudi težak položaj žensk. Deklice njene starosti so večinoma nepismene in morajo šolanje pogosto opustiti zaradi poroke. Ko državo vodijo talibani, ne smejo v javnost brez spremstva moških. Bralec se lahko vživi v dogajanje v Yasminini notranjosti, ko prihaja v stik z ženskami, ki so od nog do glave ovite v oblačila. Podobe so za njo tuje in počuti se tesnobno.

Tudi v tem romanu je poudarjen motiv nasilja med pripadniki zahodnih in vzhodnih kultur. V Afganistan vdrejo Združene države ter Rusi. Prikazan je stik med kanadskimi in ameriškimi vojaki, ki živijo v Afganistanu ter med vojaki afganistanske ljudske armade. Naselja so primerjana z naselji v Angliji in so zelo skromna, polno deluje le šola za fante, medtem ko šolo za dekleta šele gradijo. Ob doživljanju deklice Yasmine se pojavi tudi motiv domotožja. Yasmina se le s težavo navaja na novo okolje in hrepeni po vrnitvi v Anglijo – v zahodno kulturo, ki se ji zdi bolj napredna. Vzporedno je prikazana še zgodba muslimanske deklice Tamanne, ki je predana svoji veri, čeprav je kot ženska diskriminirana. Starši ji pripravljajo dogovorjeno poroko s starejšim moškim, do katerega ne goji nobenih čustev, kar je v muslimanskem svetu zelo pogosto. Poti obeh deklet, ki sta protagonistki romana, se kmalu prekrizata. Močno je poudarjen boj za to, da bi ženske lahko pridobile pravico do izobraževanja in bile na tem področju enakopravne moškim. Izobrazba je v romanu prikazana s prisposodbo luči, ki ženskam osvetljuje pot v prihodnost. Do nestrpnosti pride, ko dekleta začne poučevati angleški učitelj, kar talibani sprejmejo z neodobravanjem. »Deklet se ne sme poučevati. [...] Hočeš, da dekleta pozabijo islam?« (McKay 2012: 64)

Protagonistka romana Yasmine je nezaupljiva do islamske vere, saj z njo povezuje talibane, ki izvajajo nasilje nad ljudmi, ki kršijo zakone islama. Vendar želi avtorica bralcu vero približati

¹⁰ hidžab je vrsta pokrivala, ki ga nosijo muslimanke, nanaša pa se tudi na skromno muslimansko obleko na splošno. (McKay 2012: 251)

in mu jo predstaviti v pozitivni luči. »Yasmine je lahko slišala pomirjujočo žvrgolečo molitev Alahu akbar, Alahu akbar, ki je odmevala z zvočnikov z vrha minareta.« (McKay 2012: 69)

V romanu se bralec sreča s številnimi poimenovanji, ki se nanašajo na islamsko vero in mu jo na ta način dodatno razložijo: *džihad* (islamska sveta vojna proti nevernikom), *du'a* (se nagiba k osebni molitvi. Ime prihaja iz arabske besede, pomeni klicati ali zbrati), *hadži* (naziv spoštovanja tistega, ki je opravil romanje v Meko, najbolj sveto islamsko mesto), *halal* (zakonito ali dopustno po islamskem zakonu), *haram* (grdo obnašanje oziroma dejanja, ki jih islamski zakon prepoveduje), *Koran* (glavno versko besedilo islama. Muslimani so mnenja, da je Koran knjiga božanskih napotkov za človeštvo, učenje boga, kot ga je razkril Mohamedu nadangel Jibril), *medresa* (islamska verska šola) *mudžahedin* (oseba, ki bije sveto vojno za islam), *mujezin* (tisti, ki kliče vernike k molitvi, po navadi z minareta ali mošeje), *tašib perle* (primerljive z rimskokatoliškim rožnim vencem; tradicionalno se jih uporablja za štetje, kolikokrat je nekdo izrekel islamske verske izreke) (McKay 2012: 249-260)

4.7 Roman s problematiko romofobije

4.7.1 O romofobiji in njenem pojavu v mladinski književnosti

Romi veljajo za manjšino, ki je bila v Evropi zaradi stereotipov manjvrednosti pogosto diskriminirana. Svoj izvor naj bi imeli na območjih izven Evrope, konkretnije v Indiji. Podoben položaj imajo v zgodovini tudi Židje, ki ravno tako izvirajo izven Evrope, pri stiku z evropskimi kulturami pa se soočajo z nestrpnostjo do njihove kulture. Medtem, ko se je nestrpnost do Židov v sodobnosti ustavila, pa se Romi še vedno soočajo z diskriminacijo.

»Romi se obravnavajo in dojemajo kot manjvredni ljudje ter posledično kot neupravičeni do človekovih pravic. Takšna dehumanizacija ne temelji na napačnih predstavah in nevednosti, temveč se kaže kot upravičen mit, ki opravičuje žaljivo obnašanje večine do Romov, ti pa se ne obravnavajo kot posamezniki, temveč zgolj kot 'Cigani' oz. 'Romi'.« (2019: 23)

Pravice Romov so v Evropi vsakodnevno kršene. Ljudje do njih gojijo nezaupanje in strah. Tudi tisti, ki z njimi morda sploh še niso bili v stiku, gledajo na Rome kot na ljudi, ki so nagnjeni

h kraji, kriminalu. Romska skupnost zato pogosto trpi za družbeno izključenostjo. Delavcem so odvzeta delovna mesta, romski otroci pa se težje integrirajo v šolski sistem. (2019: 11)

Z resnico o Romih se mladi bralec lahko sooči skozi pričevanje mladega romskega dekleta v romanu Jasmine Ahmetaj in Marte Gregirčič z naslovom *Dekle z bonboni*. Delo je prava antropološko-etnološka študija o položaju Romov. Po svojem slikovitem opisu multikulturalnosti je roman primerljiv tudi z delom Gorana Vojnovića *Čefurji raus!* Problematiko stika Romov s slovensko kulturo ter vključevanja romskih otrok v slovenski šolski sistem mlademu bralcu predstavi tudi avtorica Janja Vidmar v svojem mladinskem romanu *Kebarie*.

4.7.2 Janja Vidmar: *Kebarie*

Že iz naslovov poglavij romana slovenske mladinske pisateljice Janje Vidmar je razvidno, da se v njem prepletajo različni jeziki in kulture. Naslovi poimenujejo dneve v tednu, vsak izmed njih pa je preveden v romski jezik (npr. Ponedeljek/Pondiljak). Naslovna junakinja je majhna romska deklica Kebarie, ki jo imenujejo tudi Kedi, kar v romskem jeziku pomeni brati. Tema romana je problematika vključevanja romskih otrok v slovenski šolski sistem. Romski otroci se srečujejo s težavami ravno zaradi stereotipov, ki jih ima okolica do njih. Pri pogledu na Rome in tvorbi dialoga z njimi je pomembno, da se odpravi romofobija, nestrpnost do Romov ter negativen pogled na njihovo kulturo. Romi se lahko najuspešneje vključijo v drugo kulturo tako, da usvojijo njen jezik in pisavo. Prvo dogajalno prizorišče, ki mu je bralec priča, je zato šola. V ospredju je predvsem odnos med Kebarie in slovensko učiteljico Eriko, ki je prikazana kot zelo hladna in stroga. Kebarie je lahko gladko brala, medtem ko je bila njena pisava obupna, zaradi česar se v šoli srečuje s težavami. S protagonistko se bralec seznani kot s prijetno, zasajano romsko deklico, ki se otepa primeža šolskega sistema in si domišlja, da črke na papirju niso popolnoma gole, ampak so njene prijateljice.

Romi so prikazani pozitivno prek odnosa, pristnih medsebojnih vezi, ki jih spletajo s svojimi družinami. Kebarie je zelo povezana s svojim dedkom *dadejem* in babico *phuri dei*, ki je prikazana zelo klišejsko – kot ciganska vedeževalka. Predvsem romske ženske so prikazane zelo stereotipno: kot ženske, ki se oblačijo v pisane rute, pijejo veliko kave, iz katere prerokujejo, kadijo veliko cigaret. Kebarie je ponosna, da je njena mama nekoliko drugačna.

Pred bralcem se vrstijo številne dejavnosti, ki so značilne za Rome in mu na ta način skušajo njihovo kulturo še bolj približati (romski ples, igre, ki se jih igrajo romski otroci ...). Z njimi se lahko povežemo tudi prek povedi, ki so prevedene v romski jezik, prek izrazov v romskem jeziku (npr. *vištorja* - zgodba, *dinari* - denar). V romanu je močno poudarjen motiv revščine, ki jo nemalokrat povezujemo z Romi. Negativen pogled na Rome pa je to, da so velikokrat obravnavani kot zanemarjeni ljudje, ki živijo v umazaniji in bedi.

»Na naši šoli so nas, Rome, vsako jutro zbrali in nas odpeljali v kopalnico. Dve učiteljici sta nam pobrali obleko. Potem smo se morali stuširati in preobleči v druga oblačila. Po koncu pouka pa smo se spet preoblekli v naše obleke. Ko je to izvedel moj *dade*, me je izpisal.« (Vidmar 2010: 85)

Kebarie kot zasanjana deklica večino časa odplava iz realnosti in si domišlja, da je ciganska princesa. V njeni domišljiji realno dogajalno prizorišče, v katerem se nahaja, zamenjajo daljne, pravljичne ruske stepe. Tako je v roman vpleten pravljичni motiv, mladi bralec pa si lahko s pomočjo svoje domišljije zamišlja in se potaplja v nove svetove.

Pomemben motiv romana je zgodba o mlinčku, ki jo v razredu predstavi učiteljica Erika. Mlinček v zgodbi pokvarjen konča na smetišču, vendar ima vseeno moč, da v prah zmelje vse smeti. Tako se počuti tudi protagonistka. Kljub svoji majhnosti, šibkosti se vseeno trudi, da si pridobi mesto v družbi – splete odnose s prijatelji, se uči novih stvari ... Izpostavljen je še motiv igre s stoli, s katerim učiteljica Erika ugotavlja, kdo je v razredu najmanj priljubljen. Preko igre se kaže diskriminacija Romov, saj je Kebarie kot pripadnica drugačne kulture vedno izločena. »Kedi ni mogla nikogar poriniti. Nikogar ni bilo v njeni bližini. Zato so vsi opazili njene solze. Raje od igre s stoli je imela oštevanje. Ali kazensko nalogo. Učiteljica Erika je z igro vse skupaj le še poslabšala.« (Vidmar 2010: 20)

Kebarie se v romanu prikaže kot zelo etično-moralno ozaveščena junakinja. Odloči se, da bo nekoč imela moč, da prepreči kakršnokoli krivico, odpravi diskriminacijo (v njenem razredu ne bo neprijetnih učencev). Zavzemala se bo za to, da odpravi vse zmerljivke, s katerimi so označeni Romi. Pri tem se pojavi tudi motiv dekličinih sanj o poklicu učiteljice. Vendar so le-te predstavljene zelo stereotipno: Deklice iz revnih romskih družin po končani osnovni šoli namreč ne nadaljujejo šolanja in se takoj poročijo. Na tem mestu je negativno prikazana Kebarijina mama, ki odklanja misel, da bi se njena hčerka izobraževala. V to poseže učiteljica,

ki trdi, da je za Kebarie kot Slovenko izobrazba izrednega pomena ter da se v kulturi, s katero se romska deklica stika (v slovenski kulturi) poročajo le odrasle osebe in ne mladoletna dekleta.

Kot močna lika sta predstavljena Kebarijina sošolca Aljaž ter Frelih, ki se igrata, da sta predsednika držav. Vse države naj bi se med seboj razumele in spletale pozitiven dialog. Oseba, ki pa je dečka ne sprejemata, je Kebarie, saj je popolnoma drugačna od ostalih. Tako kot v romanu Johana Unenga *Moje vzporedno življenje*, tudi v tem odigra veliko vlogo policija. Oče dečka Freliha je namreč policaj, ki spravi za zapahe Kebarijinega dedka, kar je tudi osrednji zaplet romana. Tudi na tem mestu lahko zaznamo negativen odnos do Romov. »'Prebutaš in zapreš vse pijance, lopove in ...'« Rahlo ji je zadrhtel glas. »'... cigane'« (Vidmar 2010: 55) Oznaka cigani, ki je drugo poimenovanje za Rome, nosi negativno konotacijo. Rešitev v mladinskem problemskem romanu se ponudi v domišljiji – deklica Kebarie sanja, da je ciganska princesa, ki bo junaško rešila svojega dedka. Vendar se rešitev iz zagat, v katerih se nemalokrat znajdejo Romi v romanu vselej kaže v možnosti izobraževanja, pismenosti. Močno je poudarjen pomen izobrazbe, ki jo Kebarie pridobiva. Njen cilj je, da bi izboljšala svojo grdo pisavo in se naučila lepopisa. Preko črk, ki jih deklica usvaja, avtor tudi neposredno nagovarja mladega bralca in mu še dodatno prikazuje velik pomen izobraževanja. Roman je opremljen tudi s številnimi ilustracijami, ki prikazujejo Kebarijino usvajanje pisanih ter tiskanih črk.

Vidmarjeva se dotakne še ene problematike, s katerimi se Romi srečujejo v Sloveniji: so zelo zaščiteni in imajo veliko pravic, kar jim pripadniki večinske kulture neprestano očitajo. »'V šoli govorijo, da imamo Romi več pravic od Slovencev' [...] 'nič nam ne morejo, kajne?'« (Vidmar 2010: 79) Kebarie se, za razliko od slovenskih otrok, zelo dobro zaveda, kakšen privilegij je, da ji je zagotovljena pravica do izobrazbe, v šoli celo dobiva brezplačno malico. Vendar pa je ves čas razdvojena med tam, ali lahko še naprej obiskuje šolo, ali jo mora opustiti in pomagati družini, ki je v težavah. »Mnogi ne marajo v šolo. Pri njej je drugače. Če ji mama vzame šolo, ji bo počilo srce.« (Vidmar 2010: 85)

Kljub temu, da imajo pripadniki večinske kulture na Rome bolj negativen pogled: označujejo jih z umazanci, lopovi, nasilneži, nepoštenjaki, pa so Romi izredno ponosni in zvesti svoji kulturi. »'Ni se nam treba spreminjati!' je zaničljivo prhnil boter Kerim. 'Mi smo božji ljubljenci' Lahko smo ponosni na svoj izvor.'« (Vidmar 2010: 91) Vidmarjeva v svojem mladinskem romanu mlademu bralcu približuje bogastvo romske kulture in mu skuša pokazati, da so Romi

povsem običajni ljudje, ki so med seboj tesno povezani, gojijo globoka čustva do svoje družine in uživajo v preživljanju dragocenega prostega časa. Za njihovo kulturo je značilno, da se pogosto seli, je neustaljena, vendar se vseeno zaveda bogastva, ki ga lahko najde v majhnih stvareh. Kebarie vidi bogastvo v rečeh, ki jih njeni (bolj razvajeni) sošolci ne morejo: v toplem domu, hrani, pravici do izobrazbe, v golih črnih črkah na papirju, ki jo ponašajo v druge svetove in ji izboljšujejo prihodnost, največje bogastvo pa najde predvsem v pristnih medsebojnih odnosih, v bližini drugega.

Pomembno je, da v prihodnosti stremimo po čim bolj kvalitetnih odnosih z Romi, ki se vključujejo v slovenski šolski sistem. Vsak posameznik se mora truditi za pozitivno klimo, preprečevati vsakršno nasilje in graditi pristne odnose. Vidmarjeva svoj roman končuje s pozitivnim pogledom na prihodnost Romov: »'Dobro je,' je odločno rekla *phuri dei*. 'Vrgla sem karte. Vse bo v redu. Gremo jest.« (Vidmar 2010: 144)

4.8 Roman s problematiko antisemitizma

4.8.1 O antisemitizmu

Pojem antisemitizem označuje negativen odnos do Judov, njihovo preganjanje, izločitev iz družbe. Podlago ima v rasizmu, saj gre za delitev človeštva na nadljudi in podljudi. Pojav antisemitizma zasledimo v zgodovini že v rimskem cesarstvu na območju Judeje. (Haramija 2010: 13) Kot glavna vzroka za antisemitizem sta predstavljena dva zgodovinska dogodka: smrt Jezusa Kristusa ter judovska vstaja proti rimskemu imperiju. (Haramija 2010: 15)

Antisemitizem je vzrok za holokavst, ki se pojavi v obdobju pred drugo svetovno vojno, ko prihaja do vzpona nacizma. Arijska rasa se je želela povzdigniti nad vse druge, obravnavala jih je kot manjvredne, njeni pripadniki pa so največje sovraštvo gojili ravno do Judov. Nacisti so Judom odvzeli pravice, jim omejili gibanje in nad njimi izvajali hudo nasilje. (Haramija 2010: 15) S holokavstom so povezana številna koncentracijska taborišča, v katerih so bili Judje trpinčeni. Taborišča se kot motivi pojavljajo v literarnih delih. Med najvidnejšimi avtorji, ki se v svojih delih dotikajo problematike antisemitizma in holokavsta, so: Primo Levi, Elie Wiesel, Hanna Krall, Dušan Šarotar in Lojze Krakar.

4.8.2 Tematizacija holokavsta v mladinski literaturi

Pri predstavitvi zgodovinskih grozot holokavsta mlademu bralcu je pisatelj pod močnim pritiskom, saj mora na eni strani čim bolj slikovito predstaviti zgodovinsko dogajanje, pri tem pa mora paziti, da so podobe prilagojene bralčevi starostni skupini. O zahtevni nalogi pisatelja, ki želi mlademu bralcu predstaviti tematiko holokavsta, piše Erich Kimmel v članku *Conforting the Ovens: The Holocaust and Juvenile Fiction*. Pri tekstih, ki so podani skozi otroško perspektivo in pri katerih gre za tematizacijo holokavsta, se soočamo s prepletom preteklosti in sedanjosti, resničnosti in fikcije, otroške in odrasle perspektive, s prenosom travmatične izkušnje na bralca, reprodukcijo spominov, kar vključuje tudi napačna dejstva ter zaznavanja. (Karo 2018: 34) Zgodbe o izkušnjah vojnih grozot pišejo velikokrat sedaj starejši avtorji, ki so holokavst kot otroci izkusili na lastni koži. Zanje je značilna oblika dnevniškega zapisa, v katerem so zajeti in nazorno opisani fragmenti vojne izkušnje. Eden izmed njih je tudi *Dnevnik Anne Frank*, ki je pisan iz perspektive mladega dekleta, ki vojno, nestrpnost do Judov doživlja na lastni koži.

O značilnostih literarnih besedil o holokavstu, ki so pisane za mladino, razpravlja tudi teoretičarka Sue Vice. V njih prepoznava naslednje pojave: napačna dejstva in percepcije, pozornost na detajlih, nedefiniran ali razdrobljen čas dogajanja, ironijo, mešanje zgodovinskih dejstev z izmišljenim, specifične relacije med avtorjem, pripovedovalcem ter bralcem, fragmentarnost pripovedi ter številna prazna mesta, ki dopuščajo mlademu bralcu, da jih sam zapolnjuje s pomočjo lastne domišljije. Mnogo naštetih pojavov lahko zasledimo tudi v Gleitzmanovem romanu, predvsem izstopa protagonistov spomin, ki na čase postaja zelo nejasen in tako bralcu prikazuje medlo in nepopolno sliko, ki jo mora dopolniti sam. (Karo 2018: 35) Najbolj znana mladinska dela, v katerih želijo avtorji tematiko predstaviti mladini, so: Kathy Kacer *Skrivnost Gabijine omarice*, Karen Levine *Hanin kovček*, John Boyne *Deček v črtasti pižami*, Miriam Steiner *Vojak z zlatimi gumbi*, Dušan Šarotar *Koncert za violino in orkester* ter že omenjeni slovit *Dnevnik Anne Frank*. Med leposlovnimi deli, ki obravnavajo tematiko antisemitizma in holokavsta, ločimo tri najpogostejše vrste besedil: dnevniške zapise, zgodovinske romane ter povesti in kratke zgodbe. (Haramija 2010: 36) Tvorijo pa štiri homogene celote: dnevniške

zapise, romane o skrivanju pred nacisti, o koncentracijskih taboriščih ter romane o usodi upljenih otrok. (Haramija 2010: 80) V mladinski književnosti je ta tematika dolgo veljala za tabu temo. Vsekakor pa gre za besedila, ki so pisana iz otroške perspektive, glavni literarni liki pa so večinoma judovski otroci.

4.8.3 Morris Gleitzman: *Nekoč*

Gleitzmanov zgodovinski roman *Nekoč* je prvi v seriji romanov *Nekoč*, *Potem*, *Zdaj*, *Tedaj*, *Kmalu* in *Mogoče*. N. Starikova na Slovenskem utemeljuje tri tipe zgodovinskega romana: zgodovinsko-biografski, zgodovinsko-filozofski ter zgodovinsko-socialni roman. (Starikova V Haramija 2012: 202) Gleitzmanov roman sodi v tretjo kategorijo – gre za zgodovinsko-socialni roman, ki prikazuje problematiko antisemitizma – nestrpnosti do Judov, njihovo preganjanje in pobijanje. Pisatelj, ki je tudi sam židovskega porekla, skozi perspektivo naivnega otroškega pripovedovalca prikaže grozote holokavsta. Bori se proti antisemitizmu ter opozarja na grozovite posledice, ki jih je v zgodovini prinesla nestrpnost do Judov. Nad pripovedjo prvoosebnega pripovedovalca ves čas bdi želja, ki bi morala tleti v vsakemu, ki bi prijel v roke to knjigo: Da se takšne grozote ne bi nikoli ponovile ... Mladi bralec skupaj z otroškim fokalizatorjem – protagonistom Feliksom Salingerjem odkriva zgodovinsko resnico o vojnih grozotah. Dogajanje je postavljeno v čas druge svetovne vojne, v leto 1942. Feliks živi v času, ko je postalo nevarno biti Jud, nacisti jih začnejo preganjati in v živinskih vagonih voziti v taborišča. Dečkova starša sta judovskega porekla, zato svojega sina skrivata v katoliško sirotišnico, da bi mu s tem omogočila več možnosti za preživetje. Feliks se znajde v zgodovinskih okoliščinah, ki si jih sam kot otrok težko razlaga. V sirotišnici nestrpno čaka na prihod svojih staršev. Na začetku romana je prikazan simbol korenčka v juhi, ki nakazuje revščino otrok v sirotišnici, hkrati pa srečo in upanje na rešitev. Feliksova starša sta uspešna judovska knjigararja, vendar se ravno zato znajdeta v težki situaciji. V tem času namreč nacisti množično sežigajo judovske knjige. Na določenih mestih se pojavi tudi motiv dima – uničevanja vsega, kar je judovsko: sežiganje trupel ter knjig – judovske kulture. Feliks se znajde tudi pred vprašanji, ki zadevajo razmerje med katoliško ter judovsko vero. Z nekaterimi otroki v sirotišnici naveže stike, iz dialoga z njimi je razvidno, da mu veliko pomeni prijateljstvo, bližina drugega, ki je v težkih časih zelo dragocena. Naklonjenost dečku Dodiju nakaže s tem, da mu podari korenček – simbol bogastva in sreče sredi revščine. »Preveč tvegano bi bilo, če bi mu poskusil razložiti vsa zgodovinska in zemljepisna dejstva o judovstvu. [...] Če si jud, je tako, kot če si katoličan, samo malo drugače.« (Gleitzman 2011: 31)

Feliks med pripovedjo navezuje poseben dialog z onostranstvom, z ljudmi, ki imajo tako v nebesih kot na zemlji posebno moč ter lahko upravljajo z usodo drugih. Kot ranljiv otrok moli k nebu. Njegova največja želja je, da bi lahko spet videl starše. Višjim silam izraža hvaležnost za vsak nov dan in vsako novo priložnost, ki ga vodi bližje k cilju. V pogovoru naslavlja Boga, Jezusa, Marijo, papeža in celo Adolfa Hitlerja. »Gladko drsim skozi hladni zeleni gozd na pobočju gore, ves hvaležen Bogu, Jezusu, devici Mariji, papežu in Adolfu Hitlerju.« (Gleitzman 2011: 36)

Dialog med bralcem in protagonistom je zelo pristen, saj pripovedovalec mladega bralca neposredno nagovarja. Tako se lahko preko pripovedi tudi sam znajde v situacijah, ki mu puščajo odprto pot za razmislek, razglabljanje o tem, kako bi na protagonistovem mestu odreagirali on sam. S tem se vzpostavlja povezava med bralcem v resničnosti in protagonistom v preteklosti, tako bralec dobi uvid v čas, ki mu je oddaljen in tuj. Gre za učinkovitejši pristop kot je zgolj podajanje neklih klišejskih vrednostnih sodb ter želja, da bi se v mladem bralcu vzbudila sentimentalnost, čustveni odziv na prebrano. Protagonist skozi pripoved zori in odrašča, pri tem pa bralcu nudi vedno širši vpogled v zgodovinsko situacijo. (Karo 2018: 56)

»Feliksov pogled na svet se tekom pripovedi progresivno spremeni, kar je razvidno tudi v razvijajočem se stilu protagonistovega pripovedovanja ter vedno izrazitejši in vedno bolj neposredni tematizaciji holokavsta, ki postaja vedno bolj kompleksnejša, protagonistov pogled pa vedno bolj poglobljen in širši.« (Karo 2018: 56)

Že takoj na začetku romana se srečamo z motivi, ki so povezani s holokavstom. Pred nami se najprej pojavi slika požiga knjig, nato podobe vlaka, motiv železnice, železniških vagonov, v katerih so vozili Žide v taborišča ter motiv bodeče žice. Pojavi se tudi simbol rdečih in črnih nacističnih ter belih judovskih trakov, ki jih ljudje nosijo okrog roke, da bi se prepoznali med seboj.

Močan motiv, ki nakazuje nasilje nad Judi je motiv igre med deklico in dečkom, ki ju Feliks sreča na begu iz sirotišnice. Igrata se namreč ulični lov na Jude. Pri tem eden igra vlogo nacista, drugi pa vlogo Juda – pripadnika kulture, ki je preganjana. Zgodba o dečku Feliksu je sicer fikcija, njeno zgodovinsko ozadje pa je popolnoma resnično. Vsako poglavje romana se začne z besedo »nekoč«. Deček svoja doživljanja zapisuje v beležnico, zgodbo želi prenesti naprej. Vendar je bolj kot domišljijško pripovedovanje zgodb poudarjena realna zgodba judovskih

otrok, ki so postali nedolžne žrtve nacistov. Bolj kot domišljajska zgodba je Feliksu pomemben načrt, s katerim bi lahko prišel do svojih staršev, preden jih ubijejo Hitlerjevi nacisti ... Namen zgodbe je seznanitev mladega bralca z grozotami, do katerih je v zgodovini pripeljal antisemitizem, sovraštvo do Judov. Tako kot večina avtorjev, ki v mladinskih delih tematizirajo holokavst, se tudi Gleitzman znajde pred težavno nalogo: mladoletnemu bralcu podati čim bolj avtentično pripoved, vendar pri tem cenzurirati podobe, ki bi bile zanj morda preveč grozljive. Prikrivanje najbolj pretresljivih informacij doseže ravno s pomočjo otroškega fokalizatorja¹¹. Avtor mladega bralca ščiti pred grozljivimi prizori z naratološko strategijo »tihih vrzeli¹²«. Sama zgodba je zasnovana tako, da tako protagonist kot tudi bralec z njenim razvojem vedno bolj zorita, pridobivata nova spoznanja o zgodovini, nove vpoglede v ozadje holokavsta. Avtor bralcu ne prizanaša preveč, vendar vseeno spretno razblinja podobo idealističnega sveta, v katerem lahko ljudje živijo v miru in brez skrbi. (Karo 2018: 58) Konkretno ga postavi pred strahovite posledice, ki jih prinaša sovraštvo do Židov ali nenazadnje sovraštvo med pripadniki katerihkoli različnih kultur, ras, religij. Le-to konkretno nakaže tudi z veliko primeri verbalnega in fizičnega nasilja do Judov. Pri tem mladostnika napeljuje k razmišljanju o odnosu do ljudi, ki so morda nekoliko drugačni od njega, poziva ga k preprečevanju nasilja, k strpnosti do drugih.

Na koncu romana Gleitzman nagovori bralca tako, da mu napiše pismo, v katerem mu pojasni, da je resnične zgodovinske dogodke pomešal s fikcijo. Feliksova zgodba je plod domišljije, vendar je navdahnjena po resničnih dogodkih. Pripoved je nastala tudi na podlagi knjig o holokavstu, ki jih je avtor prebral. »Knjig, polnih glasov resničnih ljudi, ki so živeli in se borili za življenje in ljubili in umirali in – toda takšnih je bila samo peščica –, preživeli ta strašni čas.« (Gleitzman 2011: 171)

Tudi v tem romanu je poudarek na tem, da moramo pripadniki določene kulture spoštovati pripadnike drugih kultur, ras, religij. Pomembno jih je obravnavati kot enakovredne, ob stiku z njimi se moramo najprej vprašati, kako bi jih lahko sprejeli ter z njimi vzpostavili kakovosten odnos. Potrebno je, da imamo o ljudeh, ki pripadajo drugi kulturi določeno znanje ali pa nam je zanimiva ravno njihova tujost, drugačnost, ki mora v nas vzbuditi motivacijo za to, da se z

¹¹ Otroški fokalizator s pomočjo naivnosti bralcu potuji prizore, ki so mu zaradi njegove vsevednosti postali samoumevni. Ščiti pa ga pred grozljivimi prizori, na katere morda ni pripravljen. (Karo 2018: 57)

¹² S »tihimi vrzeli« avtor doseže to, da se izogne prikazu pojavov, ki jih mladi bralce morda ne bi razumel. S tišino v pripovedi, pa tako le še bolj poudari grozote holokavsta. (Karo 2018: 58)

njimi bližje seznanimo. Odvrniti moramo vsakršne negativne misli, ki jih v našo zavest vpeljujejo ravno stereotipi in predsodki do drugih kultur. Mladinska dela, ki obravnavajo problematiko antisemitizma, njegove srhljive podobe, so do nedavnega veljale za tabu teme, saj je vpogled v kruto dogajanje, do katerega je v zgodovini pripeljala nestrpnost do pripadnikov drugačnih kultur, za mladega bralca šokanten in označen za neprimerne njegovi starostni stopnji. Vendar se mladostniki lahko ravno s poglobitvijo v takšne romane soočijo s kruto resnico, posledicami, ki jih prinašajo različne oblike nestrpnosti do drugih kultur, ras in religij. Ob branju, v katerih avtor bralcu ne prizanaša in ga neusmiljeno postavlja pred ogledalo, v katerih odsevajo najgrozovitejše podobe, se bralec lahko za hip ustavi, zgodba ga pretrese in ga prisili, da se poglobi v razmišljanje o odnosih do drugega. Pri tem se sprašuje, kako bi v določenih situacijah ravnal on sam in kaj lahko naredi v realnem življenju, da uspešno vzpostavi pozitivne odnose in pripomore k temu, da se grozote, ki jim je bil priča v procesu branja, ne bi nikoli, zares nikoli ponovile.

5 SKLEP

Mladi bralci, ki posegajo po mladinski književnosti, se že zelo zgodaj začnejo zavedati velikega pomena, ki ga ima za človeka kultura, saj predstavlja dialektiko med naravnim in umetnim, služi kot sredstvo kultiviranja ter zadeva vse načine vedenja in delovanja družbe. (Leskovec 2011: 42) Skozi proces izobraževanja mladi spoznavajo lastni jezik in kulturo ter se zavedajo njunega razmerja z drugimi. V svoji nalogi sem ugotovila, da ima lahko ravno književnost velik vpliv na njihovo dojetje sveta, na razmišljanje o njem ter iskanje rešitev za problematike, s katerimi se soočajo tudi v realnem življenju. Vse pogosteje se znajdejo na stičišču mešanja najrazličnejših ras, njihovih kultur, jezikov ter nenazadnje tudi navad. So v obdobju, ko intenzivno iščejo svojo lastno identiteto, saj je težnja po pripadnosti, identifikaciji z ljudmi, ki razmišljajo enako kot oni sami, težnja vsakega človeka. V sodobnem času se kulture vedno bolj liberalizirajo in ljudje izgubljajo stik s svojo tradicijo. Ugotavlja se, da je za življenje v skupnosti in za občutek pripadnosti vedno manjšega pomena geografska lokacija, vedno bolj pa se poudarja medosebna komunikacija. Vendar med mladimi vse pogosteje prihaja do pomanjkanja pristne medsebojne komunikacije, zato iščejo poti, kako bi do nje prišli, vzpostavili dialog z drugačnim, s tujim in si s tem pridobili nove izkušnje. Izredno pomemben je pojem medkulturnost, ki sem ga v svojem delu preučevala na podlagi analize desetih mladinskih romanov tako slovenskih kot tudi tujih avtorjev. Posebej sem poudarila, da gre pri medkulturnosti za človekovo vedenje v situacijah, v katerih je na najrazličnejše načine vključen s pripadniki drugih kultur. Andrea Leskovec kot cilj posameznikovega vedenja v kontekstu medkulturnosti poudarja harmonično medosebno sožitje ter razumevanje. (Leskovec 2011: 44) Pomembno pa je, kako posamezniki med seboj komunicirajo ter na kakšne načine vzpostavljajo medkulturni dialog, sprejemajo drugačnost, težijo k enakopravnosti in k toleranci.

Na podlagi svoje analize sem ugotovila, kako avtorji mladinskih romanov pred mladega bralca postavljajo problematike, ki se dotikajo stikov med pripadniki različnih kultur. Posebej sem se osredotočila na motive, teme, pripovedovalce, literarne osebe ter na dialoge, ki jih avtorji spletajo z bralcem. Zanimalo me je, ali avtorji pred bralca postavljajo konkretne poti, ki vodijo do medkulturnega dialoga ali mu puščajo popolnoma prosto pot, da sporočilo romana izlušči sam. Ugotovila sem, da želijo avtorji vseh romanov bralca napotiti k razmišljanju o odnosu do drugega ter k empatiji, vživljanju v drugo osebo. V romanih, s katerimi sem se ukvarjala, se je kazala močna umetniška vrednost, za nobenega od obravnavanih del ne bi mogla trditi, da je

trivialno. Zelo natančno so bili bralcu podani predvsem literarni liki, med katerimi ni bilo klišejskih moralnih razmerij, črno-belih karakterizacij, ampak je bil vsak lik prikazan zelo kompleksno. Velik poudarek je bil na čustvovanju, doživljanju literarnih likov (predvsem glavnih), na njihovih razmerjih do sebe, drugih in sveta, na pestrosti ravnanj v težkih situacijah, v katerih so se znašli glede na različne splete okoliščin. Za najbolj prepričljive so se izkazali romani, v katerih so izpostavljena čustva literarnih likov ter njihov odnos do sočloveka. Aristotel močno poudarja ravno vlogo čustev. Če je pred bralca postavljen lik, ki je močno čustveno navezan na svoje sorodnike (kot je npr. v delu *V morju so krokodili* deček navezan na svojo mamo) ali pa na domovino, le-ta vpliva tudi na bralca. Ker gre za mladinske romane, odigra veliko vlogo tudi domišljija. Avtorji se poslužujejo sredstev, s katerimi burijo mladostnikovo domišljijo (preskakovanje v času in prostoru, raba simbolike in metaforike, slikoviti prikazi neznanih krajev ...).

Kvaliteta del se kaže tudi v tem, da pred bralca niso postavljene enostavne zgodbe z vprašanji, na katera bi z lahkoto dobil odgovor, ampak avtorji postrežejo s široko paleto pretresljivih preobratov, ki so posledica soočanja protagonista z resničnostjo, kar je tudi ena glavnih točk vseh romanov – seznaniti mladega bralca z resničnostjo, v kateri živi, a se je morda niti ne zaveda, o njej ne razmišlja dovolj poglobljeno. Zgodbe, ki sem jih prikazala v svojem delu, so osnova za etično-spoznavni razvoj protagonista, saj je neprestano postavljen pred situacije, v katerih se srečuje s spoznavnimi in etičnimi dilemami. Avtorji uporabljajo zelo bogato besedišče, dogajanja so opisana slikovito. Mlademu bralcu pa so podana številna prazna mesta, ki jih lahko zapolnjuje sam. V večini romanov so konci zelo odprti in tako puščajo bralcu prosto pot za samostojen razmislek in vrednotenje.

Pokazalo se je, da v romanih, ki prikazujejo medkulturne stike, ne prevladujejo prvoosebni pripovedovalci (kot je to značilno za večino mladinskih romanov), ampak tretjeosebni. Roman *Sanjati Palestino* je celo posvečen neki tretji osebi, ki si jo bralec lahko zamišlja – dvanajstletnemu dečku, ki je bil žrtev vojnih krivic, posledic nestrpnosti med različnimi kulturami. V tem romanu gre za konkreten prikaz nestrpnosti med Izraelci in Palestinci, ki ga napiše dekle, ki pa se ni rodilo na ozemlju, kjer vihra vojna, ampak v Evropi in o dogodkih piše iz distance. Mladi bralec v udobju domačega naslanjača nima popolne predstave, da se lahko, ob hudih nesoglasjih, nestrpnosti med različnimi kulturami, grozote zgodijo prav povsod, ne le v daljnih krajih. Ravno to želi nakazati tudi mlada pisateljica Randa Ghazi, ki opozarja, da se meje lahko vsak čas zrahljajo. Potrebno pa je zrahljati tudi meje v človekovi glavi ter odpraviti

najrazličnejše stereotipe in predsodke do drugih. V romanu *Sanjati Palestino* je izrazito prikazana tudi globalizacija. V nestrpnost med dvema kulturama posegajo še Združene države Amerike, za katere velja, da širijo svoj vpliv na druge. V vseh romanih, ki sem jih v svojem delu obravnavala, pa se posebej dotikam odnosa med literarnimi osebami, njihovega prikaza s strani avtorja ter možnosti za vzpostavitev pristnega medkulturnega dialoga. Slednje se najprej odraža v romanu *Sanjati Palestino*, kjer lahko zelo konkretno zasledimo željo literarnih likov, da bi vzpostavili pozitiven dialog. Ker so pripadniki muslimanske veroizpovedi, se zatekajo tudi k dialogu z onostranstvom. V prvem obravnavanem romanu se dialog izkaže kot nekaj nedosegljivega, saj literarni liki ugotovijo, da edina pot niso besede, ampak dejanja – nasilje, s katerim se branijo proti nasilju s strani drugih kultur. Bolj pozitivna nota je vpeta v roman *Mahtabina zgodba*, v katerem se mladi bralec tudi sreča s prikazom ljudi, ki so muslimanske veroizpovedi. V središču je prikaz muslimanske deklince kot mlade ženske, ki se bori za svoje pravice. Tudi ta pripoved je podana s strani tretjeosebnega pripovedovalca. Avtorjev namen je predstaviti muslimansko vero ter problematiko odnosa moških do žensk. V to pa je ovita tudi glavna problematika, ki se pojavi v romanu *Sanjati Palestino*, to je nasilje med različnimi kulturami. Pri tem je ključno to, da bralec dobi občutek, da gre za zgodbo, ki je navdahnjena po resničnih dogodkih in da se grozote, o katerih bere iz varne distance, na drugem delu sveta zares dogajajo prav v tem trenutku. Avtorica Libby Gleeson bralca že s prvimi povedmi romana napelje k empatiji, k življenju v literarno osebo: »Mahtab je bolelo. Pomela si je ledenomrzle dlani in jih potisnila v usta, da bi jih s sesanjem ponovno obudila v življenje.« (Gleeson 2009: 5) Pot do pozitivnega življenja in pristnih medsebojnih odnosov se v večini obravnavanih romanov pokaže v obliki bega, kar je izrazito vidno ravno iz romana *Mahtabina zgodba*, kjer se izobrazena družina odpravi na pot za boljšo prihodnostjo. Tako kot v romanu *Sanjati Palestino* se tudi v tem ves čas spleta dialog z onostranstvom, z Alahom. Literarni liki v vrtincu težavnih situacij neprestano iščejo upanje. Za razliko od romana *Sanjati Palestino*, je v *Mahtabini zgodbi* konec veliko spodbudnejši. Bralcu pušča vtis, da lahko človek z veliko mero upanja doseže še tako oddaljene cilje, se ustali in na nekem prostoru zaživi v harmoniji z ljudmi, ki so drugačni od njega.

Na zanimiv način se je problematike nasilja med različnimi kulturami dotaknila slovenska avtorica Neli Kodrič Filipić. Pot do medkulturnega dialoga je bralcu skušala nakazati z odnosi protagonista do drugih literarnih oseb. Posebej so predstavljeni odnosi Slovencev do priseljencev ter do Slovencev v zamejstvu. Pisateljica je najprej prikazala perečo problematiko nasilja do priseljencev iz držav bivše Jugoslavije, ki so velikokrat označeni z izrazom čefur, ki

nosi negativno konotacijo. S pomočjo prvoosebnega pripovedovalca se mladi bralec znajde v časovnem stroju, v katerem skozi celotno pripoved preskakuje med sedanostjo in časom druge svetovne vojne. Pri tem menja tudi dogajalni kraj – iz Slovenije potuje v zamejsko Italijo. Tako se je avtorica dotaknila različnih etnij, ki jih določajo teritorij, kultura, jezik in religija. V današnjem času pa se konvencionalna miselnost o etnijah sunkovito spreminja s pojavom globalizacije. Avtorica je v žarišče postavila predvsem nasilje, ki so ga fašisti v preteklosti izvajali nad pripadniki slovenske kulture in ga primerjala z nasiljem Slovencev do priseljencev iz držav bivše Jugoslavije. V tem romanu je poudarek na notranjosti protagonista romana, na doživljanju dečka Svita, ki se začne naenkrat počutiti kot ujetnik lastnega življenja. Postane ujet v prostoru in času, v vrtincu mešanja različnih identitet si želi vzpostaviti svojo lastno in tudi navezati pozitivne stike z drugimi ljudmi. Ker je naslov romana *Na drugi strani*, lahko na koncu pripovedi sklenemo, da je rešitev za izhod iz težav, ki jih povzroča to, da ljudje stojimo na različnih straneh in ne sprejemamo drugih, v tem, da vsi stopimo na eno stran ter se medsebojno sporazumemo. Kot sem že poudarila, je za iskanje sporazumov med pripadniki različnih kultur nujno potreben medkulturni dialog. Na drugo stran, predvsem v današnjem času, beži tudi na tisoče beguncev, ki zapuščajo svoje domove, popolnoma uničene s strani ljudi, ki ne sprejemajo drugačnosti in nimajo posluha, tolerance, empatije do sočloveka.

Problematiki begunstva sem se v svojem delu najnatančneje posvetila, saj gre za problem, ki je prisoten že od nekdaj, v današnjih časih pa je zelo aktualen. Pred obravnavo sem sklepala, da na begunce negativno gledajo literarni liki v romanih slovenskih avtorjev, kar se je v večini tudi potrdilo. Presenetilo pa me je, da odklonilen odnos do beguncev kaže tudi tuja avtorja, še posebej švedski pisatelj Unenge (Švedska namreč velja za eno najbolj odprtih držav). Vendar je bilo iz vseh romanov razvidno, da želijo avtorji mlademu bralcu begunce prikazati kot ljudi, ki so sicer različnih kultur, a so lahko zelo topli in popolnoma enaki ostalim. Iz vsakega izmed mladinskih romanov, ki prikazuje dano problematiko, odseva sporočilo, da se v situaciji begunca lahko znajde popolnoma vsak izmed nas. Zato vsi avtorji za osebo, ki je beguncem naklonjena, izberejo protagonista (v romanih *Moje vzporedno življenje* ter v *NK Svoboda*) ali pa je begunec ravno protagonist sam (v romanih *V morju so krokodili* ter v *Beysonovi in Yarini usodi*). Kot sem že ugotovila, se bralec najlažje vživi ravno v slednjega.

Ker Gaja Kos mladinski problemski roman označi za »dvoživko«, ki po eni strani učinkuje kot literarno besedilo, po drugi pa posreduje informacije o etični in spoznavni problematiki sodobnih kultur, je zelo ustrezno, da avtorji romanov problematiko begunstva ter vprašanja

etičnosti v zvezi z medsebojnimi odnosi vpnejo v razmerja med literarnimi liki. Nussbaumova je mnenja, da v zvezi z etiko pri literarnem delu ni ključna vsebina, ampak se le-ta odraža v obliki, formi. Slednje se je najbolj izrazilo v romanu *Moje vzporedno življenje*, saj gre za roman v stripu. Med prebiranjem se bralec zelo konkretno seznanja s problematiko, nazorne ilustracije pa ga dodatno popeljejo v svet nasilja, ki nastaja zaradi nesoglasja med različnimi kulturami, oz. odklonilnega odnosa večinske kulture do manjšinske. Ker so za umetniško literaturo značilni presenetljivi preobrati, ki so posledica soočanja protagonista z resničnostjo, pride do takšnega preobrata tudi v tem romanu. Avtor bralca skozi celotno pripoved napeljuje k temu, da je potrebno begunca sprejeti zelo pozitivno in empatično, kar se odraža v protagonistovih dejanjih. Vendar roman konča z ilustracijami, v katerih se slika nasilje begunca nad švedskim dečkom, saj se begunec počuti ogroženega in se ustrezno brani. Tako ima bralec odprto pot, da razmišlja o tem, ali bi, če bi bil na mestu protagonista, zaupal vsakemu beguncu, sooča se lahko s svojimi predsodki, dvomi ter jih poskuša na različne načine odpraviti. V romanu *Moje vzporedno življenje* na bralca naredijo največji vtis ravno ilustracije, saj puščajo prostor njegovi domišljiji. Medtem pa se je slovenski avtor Žiga X Gombač v romanu *NK Svoboda* stereotipov, ki jih imajo ljudje do beguncev, lotil z veliko mero ironije. Zelo ironično je namreč prikazal tipično, ozkogledno slovensko družino, ki ne sprejema drugačnosti. Najbolj širok pogled na drugačnost ima najmlajši član družine – deček Anej, ki po naključju stopi v stik z begunskim dečkom. Na tem mestu je avtor izpostavil kontrast med situacijama dveh oseb, ki se znajdetata na enakem prostoru, vendar pa je med njima vseeno velika razlika. Anej v Grčiji počitnikuje, medtem ko se begunski deček Sabi bori za preživetje. Gombač je v roman vpletel motiv, ki je za mladega bralca, predvsem bralca moškega spola, zelo privlačen – motiv nogometa. Na izviren način je prikazal, kako lahko šport postane točka, ki povezuje ljudi, ki so si različni ter jih pripravi do tega, da v različnih situacijah stopijo skupaj ter začnejo delovati kot ekipa. Tako bi morali delovati vsi ljudje, ki so si med seboj različni – kot velika ekipa, ki uspešno komunicira ter si pomaga. Samo na ta način lahko pride do izraza beseda, ki se pojavi v naslovu romana – svoboda.

Zelo metaforičen je naslov romana Fabia Gede *V morju so krokodili*. Izmed vseh romanov, ki jih v svojem delu obravnavam, se mladi bralec lahko najboljše vživi ravno v protagonista Enajatolaha Akbarija, ki na začetku najprej predstavi svojo vez z mamo ter izpostavi dialog, ki je nastal, preden sta se mati in sin ločila in se je moral podati na peklenko pot negotovosti in samote. Po mojem mnenju je protagonist tega romana najkompleksnejše predstavljen, ker je zelo izrazito njegovo čustvovanje. Avtor bralca ves čas postavlja pred nove težavne situacije,

preko katerih sledi literarnemu liku. Zaplaval je med krokodile, v razburkano morje življenja – med ljudi, ki mu na poti do samega sebe in do pristnih odnosov z drugimi predstavljajo oviro. Tudi bralec bo moral v svojem realnem življenju kmalu »zaplavati med krokodile«, se soočiti z najrazličnejšimi problemi, se boriti za svoje ideale, vrednote in obstoj ... Vendar konec prinese preobrate – deček spet vzpostavi stik z mamo. Krokodili, ki so na njegovi poti begunca predstavljali nevarnost, pa se izkažejo za pozitivne, zažarijo kot simbol moči, med potovanjem mu prinašajo srečo. To, da je preživel tako nevarno pot, mu predstavlja čudež in začne verjeti, da je nad golo stvarnostjo tudi nekaj, kar presega človeka samega in mu vliva upanje ter moč.

V prvem delu naloge sem ugotovila, da so najbolj občutljiva področja, ki povzročajo stereotipe in predsodke ravno človekova nacionalna identiteta, jezik ter vera. Romana, ki mlademu bralcu najbolj neposredno predstavita drugo kulturo, jezik ter vero, sta roman Sharon E. McKay z naslovom *Nevihta nad Kandaharjem*, v katerem se поблиže seznanimo z islamsko veroizpovedjo ter roman slovenske mladinske pisateljice Janje Vidmar *Kebarie*, ki bralcu približa romsko kulturo in tudi njen jezik. Pri obeh delih igrata veliko vlogo že sama naslova. V romanu *Nevihta nad Kandaharjem* beseda nevihta nakazuje tematiko nasilja, Kandahar pa se pojavi kot mesto na jugu Afganistana, v katerem prebivajo ljudje, ki so muslimanske vere. Eden izmed vzrokov za nestrpnost je ravno veroizpoved. V to se vplete tudi problematika diskriminacije do žensk. Ker so glavni vzroki za nestrpnost med kulturami neizobraženost, nerazgledanost, nepoznavanje drugačnosti, je tudi v tem romanu poudarjena velika vloga izobraževanja ter nenazadnje književnosti, branja knjig, vstopa v druge svetove in seznanjanje z njimi. Pomembna vloga izobraževanja, pismenosti ter pomen branja knjig pa je najbolj poudarjen v romanu *Kebarie*. Najboljša pot do vključitve romske deklice v družbo je njena ustrezna izobrazba ter poznavanje slovenskega jezika in kulture. Ključno pa je to, da sta v pozitivni luči prikazana tudi jezik in kultura Romov. Obratno se lahko tudi slovenski bralec seznanimo z romskim jezikom. Tako kot McKay tudi Janja Vidmar v roman vključi številne termine, ki bralcu približajo neznan jezik. V vseh obravnavanih romanih se ravno protagonist izkaže za najbolj etično-moralno ozaveščeno osebo, ki predstavlja zgled mlademu bralcu, je njegov most, ki iz negotovosti, dvomov v sožitje z drugimi kulturami vodi do medkulturnega dialoga. To se poosebi tudi v likih ostalih romanov – dečka Ahmeda, deklice Mahtab, dečka Svita, Mattiasa, Aneja, zelo izrazito pa ravno v liku deklice Kebarie, ki se odloči, da bo preko izobrazbe nekoč prišla do moči, s katero bo lahko odpravila kakršnokoli diskriminacijo. Na tem mestu pa se prepletata tudi realnost in fikcija – mladostniške sanje in resničnost.

Kot sem že poudarila, je pomembno, da se mladi seznanjajo s pojavom večkulturnosti in medkulturnosti, težijo k pristnim medkulturnim odnosom, se zavedajo posledic stereotipov in predsodkov ter jih poskušajo odpraviti. To lahko najučinkoviteje dosežejo najprej z izobraženostjo, ozaveščenostjo o različnih problematikah, kar se posebej odraža v vsakem izmed mladinskih romanov, ki so predstavljeni v tem delu, saj se v vsakem pojavi velik pomen izobraževanja, prebiranja knjig, poglobljanja v svet književnosti ter navezovanja pristnih odnosov z drugimi. Pomembno je tudi poznavanje grozot, ki so se zgodile zaradi nestrpnosti med rasami, etnijami ter posledic, ki jih prinaša negativen odnos večinske kulture do manjšinske. Ena najboljših učiteljic življenja je zgodovina, kar se pokaže v zgodovinsko-socialnem romanu *Nekoč*, v katerem Morris Gleitzman najkonkretnije od vseh avtorjev, ki sem jih v tem delu predstavila, prikaže grozote, ki jih povzroča nesprejemanje drugih, v tem primeru je to nasilje nad Judi. Avtor uporabi naratološko strategijo tihih vrzeli, v roman vpelje tišino, ki pa se v veliko primerih izkaže za glasnejšo od same besede. Tudi v tem romanu se izpostavi književnost, dragocenost prebiranja knjig. Nasilje nad kulturo se pojavi v obliki uničevanja judovskih knjig kot temelja judovske kulture. Tako kot v vseh ostalih romanih, ki sem jih v tem delu obravnavala, se tudi v zadnjem izrazi pomen, ki ga ima za človeka dialog. Protagonist Feliks po izgubi staršev dialog z drugim išče drugje, zateka pa se še k dialogu z onostranstvom.

Tomo Virk poudari pomen literature za življenje, saj so problemi v njej bolj kompleksni in poučni, izkustveni horizont bralca ni omejen, ampak se pušča številna odprta mesta, ki jih lahko sam zapolnjuje. Avtor skozi posebno strukturo v svoje delo vpleta pomembna vprašanja, odgovore pa mora bralec najti sam. V romanu *Nekoč* avtor izhaja iz svojih izkušenj, saj je tudi sam Jud. Svojo zgodbo pripoveduje skozi perspektivo naivnega otroškega fokalizatorja. Dogajanje je namenoma postavljeno v čas druge svetovne vojne, tako lahko bralec potuje skozi čas, kar se pojavi tudi v romanu *Na drugi strani*. Ravno zadnji roman, ki je predstavljen v pričujočem delu najbolje poudari, kako lahko literatura s svojo posebno strukturiranostjo vpliva na bralca. Na koncu romana *Nekoč* avtor dialog z bralcem vzpostavi tako, da mu napiše pismo, v katerem pa pride do izraza točka, ki je skupna vsem desetim romanom, ki se pojavijo v tem delu – prepletenost resničnosti s fikcijo. Avtor v pismu bralcu pojasni, da so zgodovinski dogodki, ki jim je bil priča ob branju, pomešani s fikcijo. Za vseh deset obravnavanih romanov velja, da so zgodbe v njih sicer plod domišljije, vendar so pogosto navdahnjene po resničnih dogodkih ali celo izhajajo iz lastnih izkušenj avtorjev.

Po mojem mnenju vsa dela uspešno težijo k temu, da bi bralcu problematike predsodkov, stereotipov, nasilja, nesoglasja med kulturami ter vojn prikazali kot negativne in mu na najrazličnejše načine odprli nove poti, ga napeljali k drugačnemu razmišljanju in dojemanju sveta. Avtorji želijo pozitiven učinek pri bralcu doseči najprej s prikazom pretresljivih prizorov, grozot, stisk, v katerih se znajdejo literarni liki. Pomembno je, da se bralec zaveda, da so takšne situacije posledica nestrpnosti do drugačnosti. Pri vseh romanih igra veliko vlogo že sam naslov, v katerem se skrivajo različni metaforični pomeni, o katerih bralec lahko razmišlja in skozi branje skuša najti njihov globlji pomen. Kot sem že poudarila, je v vseh romanih ključno to, da se bralec lahko empatično vživi v literarno osebo, ki se znajde v stiski ter tako občuti grozote, ki se lahko zgodijo zaradi krivic. Avtorji skušajo na bralca narediti vtis tudi s pomočjo ilustracij, nizanja različnih terminov v tujih jezikih, s preskakovanjem pripovedi iz sedanjosti v preteklost, s preiščeno razdeljenimi poglavji romana ter nenazadnje s puščanjem številnih odprtih mest, ki jih mladi bralec lahko popolnoma sam zapolnjuje, se kritično opredeljuje ter razmišlja, kako bi v danih situacijah ravnal on sam. Na prvem mestu pa je možnost vzpostavitve pozitivnega dialoga, ki ga najprej skuša vzpostaviti avtor z bralcem, nato spleta različne dialoge med literarnimi liki samimi in nazadnje med liki in bralcem. Bralec pa neprestano vzpostavlja tudi širši dialog z dogajanjem v realnem svetu, tudi s tistimi, ki so mu zelo oddaljena (npr. vojne na Vzhodu, beg beguncev v Evropo, zgodovinske grozote, verske vojne ...). V vseh romanih so na precizen način prikazani najkompleksnejši problemi, ki nastajajo zaradi nesprejemanja drugačnosti, pri tem pa so uporabljeni različni pristopi, s katerimi so problematike predstavljene na načine, ki so ustrezni starostni skupini bralcev. Avtorji se pogosto poslužujejo simboličnih pomenov, metaforike, ironije, v zgodbe vpletajo ljubezenske, prijateljske odnose ter odnose s starši. V zvezi z razmerji med različnimi kulturami pa je največji poudarek na tem, da se mora mladi bralec o drugih ustrezno izobraziti. Tako je v veliko romanah neposredno poudarjen ravno velik pomen, ki ga ima mladinska književnost kot prostor odpiranja novih svetov in pogledov na svet. Poudarjen je splošni pomen branja, pismenosti ter izobraževanja. Pravica do izobrazbe se izkaže kot pravica, ki je za nekatere mlade popolnoma samoumevna, za druge pa pomeni čisto zlato (kar pride še posebej do izraza v romanih *Mahtabina zgodba* ter *Kebarie*).

Na podlagi analize desetih romanov lahko sklepam, da želijo vsi avtorji skozi svoje umetniško delo vzpostaviti poseben dialog z bralcem, ga napeljati v smer življenja v medkulturni družbi. Da bi lahko dosegli harmonično življenje v slogi, pa je potrebno odpraviti številne problematike. V romanu *Sanjati Palestino* se pot do medkulturnega dialoga izkaže za zelo težavno, edina rešitev, ki se ponudi, je nasilje. Na koncu romana bralec razmišlja o tem, kako

bi on sam lahko ravnal v dani situaciji in se nasilju izognil. Bolj spodbuden je konec romana *Mahtabina zgodba*, v katerem avtor upodobi simbol zmaja, ki svobodno valovi v vetru. Takšen konec bralca navdaja z upanjem v boljšo prihodnost. Romana *Na drugi strani* in *Nekoč* bralca popeljeta v preteklost, v čas 2. svetovne vojne, na podlagi izkušenj vojnih grozot se uči celotno človeštvo. Poudarek je na preprečevanju kakršnihkoli dejanj, ki bi vodile v podobne grozote, kot so se dogajale v 20. stoletju. V vseh obravnavanih romanih pa so posebej izostreni odnosi med literarnimi osebami. Pomembne so vezi, ki vežejo ljudi, ki so si blizu. V romanu na *Drugi strani* se to kaže v odnosu med moškima dveh različnih generacij – med dedkom in vnukom, v romanu v *Morju so krokodili* je na subtilen način prikazana vez med otrokom in materjo, v delu *NK Svoboda* pridejo do izraza močne družinske vezi. Glavna vez pa je sklepanje prijateljstva ne le z ljudmi, ki so nam enaki, ampak tudi z drugačnimi. Vsak izmed romanov bralcu na poseben način predstavlja in približuje drugo kulturo, raso, religijo. Največkrat gre za pripadnike neevropskih kultur, za pripadnike muslimanske veroizpovedi, kar je posebej aktualno v današnjem času, ko čez Evropo beži na tisoče beguncev, ki iščejo svoj košček svobode. Na najbolj skrivnosten način bralca nagovori roman *Moje vzporedno življenje*, saj mu na koncu pusti veliko prostora za polemiziranje in opredeljevanje. To je tudi glavni namen vseh desetih romanov, pri katerih je ključno, da se bralec poglobi sam vase, razmisli o problematiki, s katero se je seznanil, prebrano projicira v realno življenje ter skuša najti poti, preko katerih bi prišel do čim bolj harmoničnega življenja z drugimi ljudmi. Slednje podarja tudi Milena Mileva Blažič, ki v zvezi z obravnavo medkulturne mladinske književnosti posebej poudarja vrednotenje prebranega. Bralec mora imeti prosto pot, da se opredeli in si o prebranem ustvari svoje mnenje. Na pravo pot pa ga vodijo mladinski avtorji, ki ga preko posebne strukturiranosti svojih umetniških mojstrov in nagovarjajo v duhu strpnosti. Avtorji pred bralca postavljajo literarne like, ki so predstavljeni zelo kompleksno ter poudarjajo tudi njihove medsebojne odnose. S pomočjo bogatega besedišča so podane zgodbe, ki so polne presenetljivih preobratov, nepojasnjenih koncev, pušča se veliko prostih mest, ki jih bralec lahko sam zapolnjuje.

6 POVZETEK

Predmet obravnave v pričujoči nalogi so mladinski problemski romani tako slovenskih kot tudi tujih avtorjev. Predstavljene so opredelitve mladinske književnosti s strani slovenskih in svetovnih literarnih teoretikov. Ker sem v delu analizirala tematiko medkulturnosti, sem najprej opredelila pojme, ki so z njo povezani, to so: kultura, rasa, etnija, etnocentrizem, identiteta. Ključno pa je, da sem pojem medkulturnost ločila od pojma večkulturnost ter opredelila razlike med njima. Natančneje sem se posvetila tudi opredelitvi stereotipov in predsodkov, ki se pojavljajo v analiziranih romanih. Eden temeljnih ciljev avtorjev medkulturne mladinske književnosti je vzpostavitev pristnega medkulturnega dialoga in odprava vsakršnih stereotipov ter predsodkov. Ker je v zvezi z medkulturnostjo v mladinski književnosti pomembna močna etična nota, ki se odstira pred bralcem, sem se posvetila tudi razpravam o etiki v literaturi. Pri izbiri romanov sem si pomagala s *Priročniki za branje kakovostnih mladinskih knjig*. Romane sem izbirala glede na ključne besede, ki se v njih pojavljajo in se nanašajo na vrste problematik, na katere sem razdelila mladinske romane. Te problematike se nanašajo na pojav večkulturnosti, stika različnih kultur, pomembno pa je, da neprestano težimo k medkulturnosti – bivanju ljudi različnih kultur na enem območju ter vzpostavitvi pozitivne komunikacije med njimi. Problematike, ki sem se jih dotaknila v tem delu, so: nasilje, nestrpnost in diskriminacija, aktualna problematika begunstva, problematika islamofobije, romofobije ter antisemitizma. V vsakem izmed romanov sem iskala načine, na katere pisatelji odpirajo pereča vprašanja, jih podajajo mlademu bralcu in ga napeljujejo k vrednotenju in opredeljevanju. Pri prebiranju vsakega izmed del se bralec lahko vživi v literarne osebe in razmišlja, kako bi na njihovem mestu ravnal on sam, da bi bilo etično-moralno najbolje. Rdeča nit je iskanje poti, ki iz nestrpnosti med kulturami vodijo k medkulturnemu dialogu. V romanu *Sanjati Palenstino* je pot do dialoga zelo težavna, edina rešitev se najde v novem nasilju, medtem ko je konec v *Mahtabini zgodbi* spodbudnejši, rešitev se ponudi v obliki simbola. V romanih *Na drugi strani*, *V morju so krokodili*, *NK Svoboda* ter *Beysonova in Yarina usoda* se rešitev odraža v pristnih medsebojnih odnosih, ki jih med seboj sklenejo literarne osebe. Metafora bega iz nasilja se v pozitivni luči pokaže kot beg k vrednotam in nenazadnje kot beg k samemu sebi in k ljudem, ki so nam blizu. V romanih *Nevihta nad Kandaharjem* in *Kebarie* se lahko bralec konkretno seznanil z drugim jezikom, kulturo ter religijo, saj so v roman vpleteni številni izrazi v tujem jeziku, uporabljenih pa je veliko simbolov, ki se nanašajo na drugo kulturo. Ker je razlog za diskriminacijo pogosto neo-

zaveščenost o drugačnosti, je poudarjen pomen izobraževanja. Najbolj neposredno bralca nagovarja zadnji obravnavani roman *Nekoč*, ki se, tako kot roman *Na drugi strani* nanaša na čas 2. svetovne vojne, odstira poglede na grozote, ki so se dogajale v preteklosti ter poziva k pozitivnim odnosom, ki vodijo do medkulturnega dialoga in k preprečevanju tega, da bi se grozljivi dogodki iz preteklosti še kdaj ponovili. Naloga potrjuje izreden pomen, ki ga ima književnost za osebno rast ter etično-moralno ozaveščanje mladostnikov. Preko književnosti, ki s svojo posebno umetniško oblikovanostjo vpliva na bralca, se lahko le-ta poglobi v situacije, v katere se drugače v realnem življenju ne bi mogel. Odpira mu nove poglede, odstira različne svetove, v katere se lahko poglobi, o njih razmišlja ter se marsičesa nauči. V procesu branja se vživlja v različne situacije, postaja empatičen ter sklepa dialog z drugim. Obravnavani romani so priporočilo vsem mladim, saj se preko prebiranja pričujočih literarnih del da odpraviti različne stereotipe in predsodke, odstirati tujost ter najti rešitve, ki iz negativnih situacij vodijo k pozitivni komunikaciji med ljudmi, k pristnemu medkulturnemu dialogu.

7 VIRI IN LITARATURA

VIRI

Koritnik, Ana. *Beysonova in Yarina usoda*. Celovec: Mohorjeva založba, 2016.

Geda, Fabio. *V morju so krokodili*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga, 2010.

Vidmar, Janja. *Kebarie*. Dob pri Domžalah: Založba Miš, 2010.

Unenge, Johan. *Moje vzporedno življenje*. Dob pri Domžalah: Založba Miš, 2011.

Gleeson, Libby. *Mahtabina zgodba*. Dob pri Domžalah: Založba Miš, 2008.

Gleitzman, Morris. *Nekoč*. Dob pri Domžalah: Založba Miš, 2011.

Kodrič Filipič, Neli. *Na drugi strani*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga, 2006.

Ghazy, Randa. *Sanjati Palestino*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2003.

McKay, Sharon E.. *Nevihtha nad Kandaharjem*. Ljubljana: Založba Alica 2012.

X Gombač, Žiga. *NK Svoboda*. Dob pri Domžalah: Založba Miš, 2016.

INTERNETNI VIRI

Informacijski urad Sveta Evrope v RS in Urad vlade RS za narodnosti. *Dosta! Dovolj! Osvobodimo se predsodkov, spoznajmo Rome*. Splet. 15. 1. 2019.

http://www.svetevrope.si/res/dokument/download16d5.pdf?id=/res/dokument/11388_1.pdf&url=/res/dokument/11388-1.pdf&title=prirocnik_dosta_dovolj_osvobodimo_se_pre.pdf.

LITERATURA

Bela knjiga sveta Evrope o medkulturnem dialogu. Ljubljana: Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije, Sektor za načrtovanje politik in raziskave, 2009.

Blažič, Milena Mileva. »Uvod v teorijo mladinske književnosti«. *Jezik in slovstvo* 52.6 (2007): 35–49.

Blažič, Milena Mileva. *Uvod v teorijo mladinske književnosti*. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije, 2007.

---. »Teorija in praksa učenja in poučevanja medkulturne mladinske književnosti v osnovni šoli«. *Živeti mejo: Slovenski slavistični kongres*. Trst, 2007: 1–7.

---. »Vzgoja za strpnost in umetnostno besedilo pri književnem pouku v devetletni osnovni šoli«. *Barve strpnosti, besede drugačnosti, podobe tujosti: vzgoja za strpnost in sprejemanje drugačnosti preko mladinske književnosti*. Ur. Neva Šlibar. Ljubljana: Center za pedagoško izobraževanje, Filozofska fakulteta, 2005. 159–170.

Borovnik, Silvija: *Večkulturnost in medkulturnost v slovenski književnosti*. Maribor: Univerzitetna založba Univerze, 2017.

Grosman, Meta: *Književnost v medkulturnem položaju*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 2014.

Haramija, Dragica. *Holokavst skozi otroške oči*. Murska Sobota: Franc-Franc, 2010.

---. »Mladinska proza Janje Vidmar«. *Otrok in knjiga* 34.68 (2007): 46–58.

---. »Pregled sodobne slovenske mladinske proze«. *Jezik in slovstvo* 50.3/4 (2005): 27–36.

---. »Sodobni slovenski socialno-psihološki mladinski roman.: 1980–2010«. *Sodobna slovenska književnost*. Ur. Alojzija Zupan Sosič. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2010. 85–91.

---. »Zgodovinska trilogija Nekoč – Potem – Zdaj Morrisa Gleitzmana«. Večno mladi Htinj: Ob 80-letnici Janka Čara. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, 2012: 200–211.

Hrženjak, Majda, in Vendramin, Valerija. *Kulturna vzgoja: Zaključni elaborat CRP-a »Kulturna vzgoja skozi otroško literaturo«*. Ljubljana: Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije, 2003.

Hrženjak, Majda. Medkulturnost in otroška literatura. *Beremo skupaj: priročnik za spodbujanje branja*. (2003): 73–76.

Karo, Ema. *Representation of Holocaust in Morris Gleitzman's novels: Once, Then and After (Tematizacija holokavsta v romanih Morrisa Gleitzmana: Nekoč, Potem, Tedaj)*. (Magistrsko delo). Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za anglistiko in amerikanistiko ter Oddelek za primerjalno književnost in literarno teorijo, 2018.

Kobe, Marjana. *Pogledi na mladinsko književnost*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1987.

Kovačič Peršin, Peter. Slovenska družba in medkulturni dialog. *Apokalipsa* 126/127/128 (2008/2009): 315–325.

Kos, Gaja. *Knjižne dvoživke: slovenski mladinski problemski roman*. Maribor: Aristej, 2015.

---. *Slovenski mladinski problemski roman: doktorska disertacija*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2013.

Kristeva, Julia. *Fremde sind wir uns selbst*. Frankfurt/Main: Suhrkamp, 1990.

Leskovec, Andrea. *Einführung in die interkulturelle Literaturwissenschaft*. Dramstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 2011.

Matajc, Vanesa. »Etična razsežnost v sodobni mladinski književnosti: pomen razlike med trivialno in umetniško literaturo«. *Otrok in knjiga* 40.86 (2013): 5–7.

Medica, Karmen. Večkulturnost (multikulturnost) : večkulturalizem (multikulturalizem). *Monitor* 13.1 (2011): 209–214.

Mesić, Milan. *Multikulturalizam*. Zagreb: Školska knjiga, 2005.

Milohnić, Aldo. »Upanje na boljše življenje je močnejše od vseh čustev«. Spremna beseda. *V morju so krokodili*. Fabio Geda. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga, 2010. 163–175.

Picco, Kristina. Priročnik za branje kakovostnih mladinskih knjig 2010. *Otrok in knjiga* 37. 78–79 (2010): 152–153.

Saksida, Igor. *Mladinska književnost med literarno vedo in književno didaktiko*. Maribor: Založba Obzorja, 1994.

---. »Tabuji v mladinski književnosti, kritično branje za Cankarjevo tekmovanje«. *Otrok in knjiga* 91 (2014): 25–36.

Shavit, Zohar. »Poetika otroške književnosti«. *Sodobnost* 80.11 (2016): 1551–1575.

Šlibar, Neva. *Barve strpnosti, besede drugačnosti, podobe tujosti: Vzgoja za strpnost in sprejemanje drugačnosti preko mladinske književnosti*. Ljubljana: Center za pedagoško izobraževanje Filozofske fakultete, 2006.

Ule, Mirjana. *Socialna ranljivost mladih*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad Republike Slovenije za mladino: Aristej, 2000.

Umek, Lucija. *Medkulturni dialog in mladi*. Ljubljana: Salve, 2010.

Vidmar Horvat, Ksenija. *Globalna kultura*. Ljubljana: Študentska založba, 2006.

Virk, Tomo. *Etični obrat v literarni vedi*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura, 2018.

Vračič, Anja. *Razvijanje medkulturne zmožnosti pri pouku književnosti*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta: Oddelek za slovenistiko in Oddelek za sociologijo, 2016.

Zupan Sosič, Alojzija. *Teorija pripovedi*. Ljubljana: Založba Litera, 2017.

Izjava o avtorstvu

Izjavljam, da je magistrsko delo v celoti moje avtorsko delo ter da so uporabljeni viri in literatura navedeni v skladu z mednarodnimi standardi in veljavno zakonodajo.

Ljubljana, 10. 6. 2019

Anamarija Zorč

